magazin istoric

Apare din aprilie 1967

MAI 2026

magazin istoric

Anul LX – serie nouă – nr. 5 (710)
mai 2026

www.magazinistoric.ro
e-mail: mistoric@gmail.com; mistoric1967@yahoo.com
Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Alexandru Macedon cu oștenii săi, miniatură dintr-o ediție armeană a biografiei fictive cunoscută sub numele de *Romanțul lui Alexandru*, *Alixăndria* în spațiul medieval românesc

2 Autoportret bust al pictorului Theodor Aman, semnat în dreapta sus, cu roșu. Se află în patrimoniul Muzeului Național Brukenthal din Sibiu

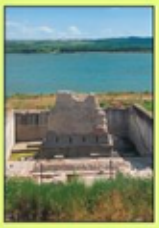

3 Piciorul podului lui Traian de pe malul românesc al Dunării. Faptul că respectiva construcție a fost realizată de Apolodor din Damasc este atestat de inscripția aflată pe malul sârbesc

4 Împăratul Napoleon III la vânătoare, la Pierrefonds (detaliu); tablou de pictorul francez François Gabriel Guillaume Lépaulle (1804 – 1886)

Revistă editată de
FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932 – 1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician
IOAN-AUREL POP,
academician
VICTOR SPINEI,
IOAN BOLOVAN
membru corespondent
al Academiei Române

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Redactori:
Andrei Oprea,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Corectura
Mădălina Geambașu

Machetare
Monica Șerban

Difuzare
Gheorghiță Puiu Anghel

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, Telefon: 021 312 68 77, 0755 290 606

CNI CORESI
Tipărita CNI CORESFSA

SUMAR mai 2026

4 Limba noastră-i o comoară
I. BUDAI-DELEANU

5 Muza Clio între profesionism și amatorism
I.-A. POP

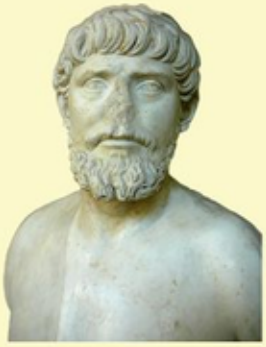

DICȚIONAR ISTORIC

10 Tentative siberiene de independență
I. BISTREANU

15 Iran – Contras, via... București
P. OPRIȘ

20 Amintiri de familie
Demnitatea comandorului Nicolau
M. NICOLAU

22 Omul gospodar își face car iarna...
Apărarea civilă în S.U.A. în vremea Războiului Rece
T. PĂCURARU

26 Voluptatea de a vorbi românește
Ernst Stern
V. CORDUNEANU

30 Foametea din Moldova sovietică în expoziție la Bruxelles
M. ZINOVII

33 Recurs la istorie, într-o lume în metamorfozare
Școli de gândire în politica externă a României
M.E. IONESCU

38 Alexandru Macedon contra Gog și Magog
K.W. HARL

43 Misterul unei cărți din arhiva B.N.R.
B. COSTACHE

EXCLUSIVITATE

48 Napoleon III, victima lui Le Charivari, versiunea belgiană
J. HELLEMANS

53 **În oglinda aliatului**
U.v. HASSELL, C.M. FLORIAN

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

58 **O expoziție pe care poți să o vezi o dată în viață**
G. ȘUTEU

♦

62 **Pe vremuri oamenii își trimiteau scrisori**
Martha Bibescu solicită regelui audiență
O. DIMITRIU

65 **O istorie pe lună**

66 **Soarta tezaurului identitar după revenirea de la Moscova**
I. SCHIPOR

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

69 **Ansamblul Brâncuși de la Târgu Jiu**
D. MATEI

TRAISTA CU POVEȘTI

70 **Proiectul Siret din secolul trecut**
I. IONESCU

♦

71 **Prietenul american al fostului rege Carol II**
C. PĂIUȘAN, D.-C. OBREJA

76 **Aventurile unei alte Teodore**
A. OPREA

CLIO ANUNȚĂ

81 **TYPARABIC – a cincea reuniune**
I. FEODOROV

♦

86 **Povestea unui Institut pentru domnișoare**
M. IONIȚĂ

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

89 **Omagiu lui Spiru Haret**
C. ALBU

HOOVER INSTITUTION

93 **Corespondență din exil**

RUBRICI

64 **Pentru biblioteca dumneavoastră**

83 **În București, acum 50 de ani**

82; 94; 95 **Blitz… Concurs; Rebus; Dialog**

ORIGINEA LATINĂ A LIMBII ROMÂNE

ION BUDAI-DELEANU

Toți istoricii, atât cei vechi, cât și cei mai noi, precum și alți oameni bine informați au afirmat de comun acord că originea limbii române trebuie căutată în Lațiu. Să subscriu la această opinie m-a îndemnat, încă de mult, nu numai autoritatea lor, dar și însăși structura limbii, examinată mai de aproape. Nu voi șovăi, de aceea, să susțin că idiomul de care se folosesc astăzi românii derivă din limba poporului roman, care se pare că n-a fost diferită de limba așa-numită în Evul Mediu *romanensă* și *provincială*; numai că aceea (anume limba poporului roman) a căpătat flexiuni deosebite și a fost alterată, astfel încât, în cele din urmă, s-au născut din ea, ca dintr-o mamă, mai multe dialecte, ba chiar idiomuri cu totul deosebite între ele, dintre care unul este acela al nostru, cel românesc.

Pentru mine aceste lucruri sunt clare, dar e destul de greu să te conving pe tine, care nu cunoști limba și care până acum erai poate prea puțin preocupat de vorbirea poporului roman și de aceea numită în Evul Mediu *romanensă*.

Totuși chestiunea stă astfel: încă din epoca lui Caesar și Cicero, poporul roman își avea propria sa vorbire; dar, pe când, cu trecerea vremii, limba latină mai cultă a degenerat (complet neglijată fiind și amestecată fără noimă cu vorbirea populară) și a dispărut pe nesimțite, poporul și-a păstrat statornic vechea sa vorbire, iar cei mai învățați se foloseau și ei, după provincii, de această limbă mai mult sau mai puțin îngrijită, care, deși nu se putea compara cu limba lui Cicero și Virgil, era totuși latină. Dar, după ce Constantin, în urma părăsirii Romei, a stabilit reședința imperiului la Bizanț și a lăsat ca Italia, ca și când s-ar fi rupt zăgazul, să fie invadată de barbari, romanii au început să vorbească limba barbarilor și barbarii limba romanilor. Atunci, din cauza îndelungilor vicisitudini ale războaielor, după distrugerea în chip barbar a științelor și a artelor, însăși limba latină mamă a pierit cu totul (bineînțeles nu cea a lui Cicero, care de mult căzuse în desuetudine, ci aceasta mai umilă care, deși deosebită de cealaltă, era totuși latină). [...]

Probabil chipul lui Ion Budai-Deleanu, pictat pe iconostasul Bisericii „Sancta Barbara" din Viena

Dacă totuși vei da la o parte veșmintele barbare, vei găsi, desigur, că este limba romană, adică: corpul însuși și structura internă este latină (deși îmbrăcată în forma străină) și de aceea a fost întotdeauna numită de către români „limba noastră românească", adică: *lingua nostra romana*.

Așadar, după cum limba romană a fost alterată în Galia prin limba galică, apoi prin cea franceză, iar după aceea prin cea vandală etc., iar în Italia prin limba gotă, vandală, longobardă și teutonă, tot astfel aceeași limbă romană a fost alterată în Dacia prin vorbirea dacilor, a goților, a gepizilor, a slavilor și, în parte, a hunilor; în sinea ei, ea a rămas totdeauna latină și, deși și-a însușit foarte multe cuvinte străine, a făcut-o totuși conform spiritului ei și le-a dat terminații latine. Cu toate acestea, din cauza numeroaselor alterări care s-au produs în decursul timpului, a ajuns foarte diferită de cea latină. [...]

Aceste alterări au schimbat limba într-atâta, încât și ceea ce a mai rămas din vorbirea latină pare a fi întunecat de ele.

(*Opere*,
ediție îngrijită, cronologie, note
și comentarii, glosar și repere critice
de Gheorghe Chivu și Eugen Pavel,
Academia Română,
Fundația Națională pentru Știință și Artă, 2011)

Continuăm cu partea a doua a articolului a cărui publicare am început-o în numărul anterior al revistei.

CUM SE FACE ȘI CUM SE SCRIE ISTORIA ADEVĂR ȘI ADEVĂR ISTORIC

Academician IOAN-AUREL POP

În cercurile filosofice actuale, se discută mult despre natura comunicării. Pentru acești teoreticieni, comunicatorii de-acum nu mai au menirea să explice lumii realitatea care există ori s-o facă accesibilă, cunoscută, ci să construiască o nouă realitate/noi realități, în funcție de ideile comanditarilor lor, ale grupurilor de interese, ale liderilor comunităților.

Tipurile de adevăr, conform filosofilor, sunt: adevărul-corespondență (sau echivalență) – discursul sau teoria trebuie să se adecveze cât mai exact cu realitatea; ideile specialiștilor reflectă realitatea așa cum este ea, o descriu și o prezintă oamenilor în mod cât mai apropiat de felul cum este ea percepută de simțuri; adevărul-coerență (manifestat de la Immanuel Kant încoace) – ideile sunt adevărate dacă sunt compatibile cu ansamblul ideilor considerate la un moment dat adevărate, dacă nu contravin acestor idei (de exemplu, dacă un savant spune că Pământul se află în centrul Universului nostru cunoscut și nu există nimeni care să-l contrazică, atunci este adevărat ceea ce susține el); adevărul-semnificație – semnele și codurile prin care se comunică făuresc ele însele realitatea, iar această realitate virtuală devine adevăr; adevărul acesta se manifestă în funcție de utilitate. Prin urmare, adevărul poate să fie diferit pentru fiecare grup de oameni și chiar pentru fiecare individ, după principiul că dacă un leu înseamnă ceva pentru cel care nu are decât 50 de bani, el devine nimic pentru acela care are un milion de lei.

Natural, adevărul absolut nu este accesibil oamenilor și nu a fost niciodată în trecut. Acesta este apanajul divinității. Dar omul a fost lăsat ca să caute și să descopere adevărul parțial (relativ), numit „omenește posibil". Acest adevăr este real, tangibil și posibil, toate progresele în științe datorându-se căutării și descoperirii lui. Dar relativizarea gravă a adevărului este mult mai comodă, pentru că le permite și „cohortelor de idioți" (după expresia lui Umberto Eco), care odinioară aveau cuvânt doar la cârciuma din sat, să se exprime fără nicio reținere în Cetate, să fie luați în seamă și chiar ascultați de acei indivizi care nu au capacitatea cercetării, comparării și deosebirii falsului de autentic. Astfel, mai spune și sugerează eruditul italian, prin internet și mijloacele de difuzare în masă în general, „înțeleptul satului" (al grupului) a devenit *influencer*.

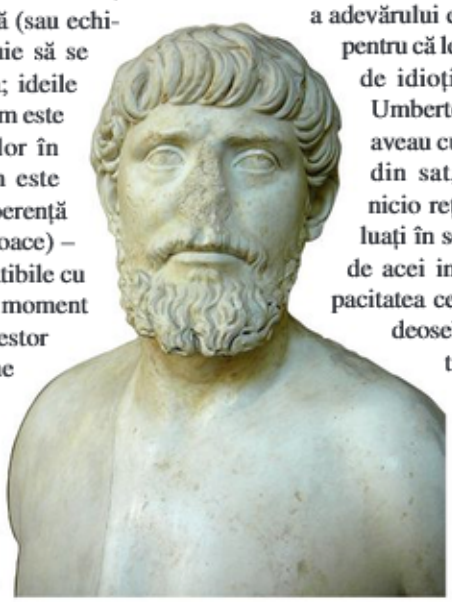

Bust al lui Apolodor din Damasc aflat în gliptoteca din München

Vorbele perorate de acesta în imagini și însoțite de gesturi adecvate ajung să-i convingă pe mulți internauți mai mult decât tratatele oamenilor de știință. Aproape nimeni nu mai verifică, fiindcă mulți nu mai caută adevărul. Fiecare ajunge să fie cu adevărul său, ceea ce creează marasm și incertitudine.

Această relativizare fără limite a adevărului în general a condus, implicit și inevitabil, la relativizarea adevărului istoric, care, pentru unii, nici nu mai există și, prin urmare, nici nu ar mai trebui căutat. De aici decurge și modalitatea de a face istorie oricum, după impresii de moment, după comanda socială, după interesul cuiva, după gustul publicului, după cota de vânzare a cărților de istorie pe piață. Dacă se vând cărțile despre vrăjitoare, scriem cărți despre vrăjitoare; dacă se vând cărțile despre marginali, scriem cărți despre marginali; dacă se vând cărțile despre sex, scriem cărți despre sexul din trecut. Numai că astfel de discurs despre trecut nu mai este produsul muncii specialistului, ci al imaginației amatorului (chiar dacă cel care scrie istorie este istoric cu diplomă/diplome). Altfel spus, și specialistul de formație poate să fie amator prin modalitatea de elaborare a discursului. Așa s-a ajuns, de exemplu, să se scrie că istoria românilor este o sumă de mituri și că marii istorici (specialiști) români, de la Bogdan Petriceicu Hașdeu și Alexandru D. Xenopol până la Nicolae Iorga și Gheorghe I. Brătianu, au fost „naționaliști" cultivatori ai „unor feluri de povești". După teribilismele din timpul lui Ceaușescu, când românii erau „gloria lumii", mergeau foarte bine cărțile despre nimicnicia românilor, despre subiectivismul lor, despre ticăloșia lor ancestrală.

Mihai Viteazul, un domn care a realizat prima unire a Țărilor Române sau un simplu condotier?

Construirea de adevăruri alternative, ca fresce noi ale vieții de odinioară, relativizează trecutul de o asemenea manieră, încât îl bagatelizează, îl ironizează, îl coboară în ochii publicului. Una este să greșești involuntar – fiindcă *errare humanum est* – în reconstituirea unui fragment din trecut și cu totul altceva este să pui „eroarea" ca premisă (asta se întâmplă dacă nu mai ai ca scop adevărul) și să spui că orice tablou despre trecut este bun, este de acceptat, deoarece totul este relativ.

Unii adepți ai adevărului-semnificație îl acceptă pe acesta involuntar, fără să știe teoria acestuia, doar pentru că sunt la modă ignoranța, incultura și tupeul. Este ca în gluma cu acel cârciumar care a servit toată viața lui șpriț mușteriilor și nu a știut cum îi zice șprițului. Sau ca „burghezul gentilom"

Podul lui Apolodor reprezentat pe Columna lui Traian

Reconstituire a unui segment al podului

al lui Molière care a vorbit toată viața proză și nu a știut niciodată acest lucru (a aflat despre existența prozei foarte târziu în viață), minunându-se că a făcut asta. Disprețul față de reconstituirea veridică a trecutului se vede mai ales din cultivarea astăzi a celor două viziuni extreme despre istoria românilor. Una spune că noi, românii, nu am fost nimic sau mai nimic în trecut și, ca urmare, ar fi de preferat să recunoaștem asta în studii, cărți, monografii, sinteze, manuale și să prezentăm oamenilor și, mai ales, generațiilor tinere nimicnicia noastră. Cealaltă pretinde că noi, românii, am fost totul în lume, dar, din prostie, modestie, miopie sau în urma unor comploturi bine orchestrate contra noastră, nu ne prezentăm lumii în lumina „adevărată", de „genii ale omenirii", de „părinți ai civilizației".

În primul set de abordări intră o serie de idei minimaliste, susținute prin extragerea din scrisul istoric românesc a unor exemple selectate anume și prin obturarea, ignorarea, ocultarea altor fapte și procese istorice. Adepții acestor opinii spun că trecutul românilor a fost alterat iremediabil de mituri identitare și, mai ales, naționaliste, care trebuie eliminate. Aceste mituri ar străbate scrisul istoric românesc de la cronicari până astăzi, aproape fără nicio excepție. Cu alte cuvinte, toți istoricii români, mari și mici, ar fi greșit, de cele mai multe ori intenționat, ca să scoată în evidență măreția românilor, ca să răspundă unor comenzi sociale, ca să se plieze politicului etc. Ce propun acești critici? Paradoxal, nu propun căutarea și relevarea adevărului, ci rescrierea relativizantă a istoriei. Ei ar dori ca istoricii români să susțină că românii nu au o origine clară, fiindcă nu sunt nici daci, nici romani, nici daco-romani, nici slavi, dar pot fi cumani, amestecuri ciudate etc., că romanizarea și continuitatea nu au existat, că poporul român nu are un loc precis de formare, că nu a avut nici coeziune și nici identitate. În consecință, în Evul Mediu, românii ar fi fost supuși cu totul regatelor și imperiilor vecine, voievozii noștri ar fi fost mereu înfrânți pe câmpurile de luptă și nu ar fi contribuit cu nimic la apărarea Occidentului și nu i-ar fi ocrotit pe făuritorii catedralelor etc. În dreaptă consecință, Mihai Viteazul nu ar fi decât un condotier, arondat conducătorilor care plăteau mai bine; ideea de unitate românească nu ar fi existat

Tabula Traiana, inscripția de la piciorul podului de pe malul sârbesc

Tropaeum Traiani, reconstituit

niciodată în minţile românilor de rând; unirea s-ar fi făcut prin voinţa marilor puteri, ajutate de o elită locală excentrică şi exaltată, care ar fi copiat gesturile popoarelor occidentale. Naţionalişti ar fi – după judecăţile acestor exegeţi – nu numai istoricii, ci şi aproape toate categoriile de mari intelectuali, de la poeţi precum Mihai Eminescu, George Coşbuc şi Octavian Goga până la artişti plastici, muzicieni, teologi etc. În concluzie, românii nu ar fi nici generoşi, nici primitori, nici harnici, nici inventivi, ci doar nişte jalnici supravieţuitori, nişte trecători anonimi prin viaţă, răi cu străinii, chiar xenofobi, egoişti, animaţi de spirit gregar, laşi, o masă gelatinoasă uşor de modelat, fără voinţă şi fără idealuri.

Al doilea set de abordări este opus celui dintâi, el extrăgând din istorie doar mărturiile glorioase, cele care ar reprezenta priorităţi româneşti absolute în lume, cele care ar evidenţia grandoarea noastră ca popor unic şi chiar ales. Mulţi pornesc în susţinerile lor de acest fel de la surse, interpretate însă distorsionat. Ei observă toate criticile aduse la adresa destinului românilor, se simt frustraţi de cei care combat continuitatea, romanizarea, participarea la cruciadele târzii etc. şi oferă explicaţii care să facă toate aceste critici superflue. Astfel, pornind de la o faimoasă apreciere, mai mult metaforică, a lui Herodot (nimeni nu făcea recensăminte exacte, în lumea barbară, înainte de Hristos şi apoi nici în Evul Mediu; recensămintele exacte sunt apanajul Epocii Moderne) – geţii erau din neamul tracilor, iar tracii erau cel mai numeros popor din lume după indieni –, aceşti „exegeţi" de pripas susţin că daco-geţii au dominat lumea europeană, cel puţin de la Atlantic la Urali, şi că românii sunt daci adevăraţi, care vorbeau latineşte înainte de romani, că dacii ar fi fost creştini înainte de Hristos, că ei ar fi creat un imperiu şi o civilizaţie superioară, unică, irepetabilă, cu savanţi care ştiau medicină, botanică, astronomie etc. Prin urmare, românii nu ar fi avut nevoie în istoria lor nici de romani, nici de romanizare şi nici de continuitate. Una dintre cărţile jenante care susţinea, în urmă cu vreo două decenii, astfel de idei hilare se chema *Noi nu suntem romani, romanii sunt noi!* Dar românii, în viziunea menţionată, sunt mai vechi şi decât dacii, fiindcă sunt creatorii mondiali ai scrisului, în acord cu „tăbliţele de la Tărtăria", cu „tablele de la Sinaia", cu faimosul codice Rohonczi/Rohonczy/Rohonc etc. Deşi istoricii de meserie s-au pronunţat de nenumărate ori, în mod ştiinţific – adică utilizând metodele consacrate şi verificate – în legătură cu toate aceste izvoare, demonstrându-le importanţa reală, relativitatea şi chiar falsitatea, apărătorii primordialismului românesc nu se lasă, îşi continuă marşul triumfal, spre marea pagubă a poporului român, văzut adesea de occidentali ca unul neserios, aplecat spre spectacular şi speculaţie, spre ignoranţă şi minciună.

Deja de ani buni, circulă pe noile mijloace de difuzare în masă o crasă minciună susţinută

de autohtoniști și referitoare la Podul lui Traian: „Toată lumea a învățat în școală, de la clasele primare până la liceu, că podul de la Drobeta a fost construit de arhitectul Apolodor din Damasc, în doi ani! Fals! Nu există niciun document despre asta! Podul nu apare pe monumentul de la Adamclisi, ceea ce e un argument că nu romanii l-au făcut. 1. Romanii nu au putut face podul în doi ani, în condițiile în care unul dintre maluri era în stăpânirea dacilor. 2. Decebal, pentru care libertatea poporului său era mai presus de orice, nu putea să stea cu mâinile în sân și să privească cum se construiește podul sub ochii lui. 3. Cu tehnica actuală, ar fi necesari cinci ani pentru finalizarea unei asemenea construcții. Pe Columnă, apar romanii trecând pe un pod de vase. Cine a construit podul? Evident, dacii lui Burebista și Decebal, care stăpâneau ambele maluri ale Dunării și care treceau des Dunărea și nu numai când fluviul era înghețat. Pe unde, dacă nu pe un pod?"

Mai întâi, în acest text, apare disprețul față de școală, susținându-se că ceea ce se învață la școală este fals. De fapt, mărturii istorice (nu numai documente; autorul nu cunoaște noțiunea de izvor istoric, confundând documentul cu sursa în general) despre Apolodor din Damasc, despre operele sale și despre podul de la Drobeta, edificat sub Traian, sunt suficient de multe și nu stârnesc îndoieli sau dispute între istorici. Să luăm doar inscripția de la piciorul podului (Tabula Traiana), de pe malul sârbesc: „Împăratul Nerva fiul divinului Nerva, Nerva Traian, Augustus, Germanicus, Pontifex Maximus, învestit de patru ori ca Tribun, Tatăl Patriei, Consul pentru a treia oară, excavând roci din munți și folosind bârne de lemn, a făcut acest pod". Totul este clar și precis. Firește, ca să înțelegi inscripția trebuie să ai pregătirea necesară, să știi latină și epigrafie latină. Lipsa imaginii podului de la Drobeta pe monumentul de la Adamclisi este absolut firească. Tropaeum Traiani este un monument triumfal roman, ridicat în cinstea împăratului roman Traian între anii 106 – 109 d.Hr., pentru a comemora victoria romanilor asupra dacilor în anul 102 d.Hr. Or, în timpul primului război dacic, podul respectiv nu exista. Din anul 102, niciunul dintre malurile Dunării nu mai era în mâinile dacilor. Decebal a fost obligat să cedeze, prin pacea impusă în 102, toate teritoriile ocupate de romani în timpul războiului din 101 – 102, adică Banatul, Țara Hațegului, Oltenia, Muntenia, sud-estul Transilvaniei și Moldova, până la gura Nistrului (numit atunci Tyras). Expresia „Decebal, pentru care libertatea poporului său era mai presus de orice" vine din arsenalul secolului naționalităților, de pe vremea lui George Coșbuc, și nu are legătură cu ideile și sentimentele de acum două milenii. Decebal, cu țara sa „secătuită de bărbați", nu mai avea nicio alternativă, aflându-se la cheremul romanilor biruitori. De aceea, a fost silit „să asiste" neputincios la construirea podului. Podul nu a fost construit în doar doi ani, ci din 103 până în 105, iar dacă azi nu putem, noi, românii, să facem o astfel de construcție în circa doi ani, nu înseamnă că romanii nu puteau. Dar dacă nu puteau romanii, atunci nici dacii – care nici nu cunoșteau civilizația urbană – nu aveau cum să-l facă. Sunt zeci de exemple de construcții monumentale, de aceeași amploare, făcute în imperiu în secolele I – II. Este destul a citi tratatul lui Vitruviu, *De architectura*, pentru a avea imaginea geniului de proiectare și de construcție al civilizației greco-romane. Dacii lui Burebista și Decebal nu aveau cum să construiască podul respectiv, decât dacă ar fi apelat la meșterii romani, iar aceasta nu s-a întâmplat. Burebista nici nu a fost suveranul unui stat, în înțelesul dreptului roman, ci, mai degrabă, șeful unei uniuni de triburi destul de eterogene ca etnie. Se știe clar că podul nu era acolo înainte de 103 – 105. Faptul că daco-geții treceau Dunărea spre sud și când fluviul nu era înghețat (ceea ce nu s-a prea întâmplat) nu presupune existența unui pod de piatră. Sunt alte tehnici de trecere, despre care nu are rost să vorbim aici.

Iată cum, prin nonșalanță și tupeu, pot fi amăgiți cei neștiutori și iată de ce nu mai este nevoie de cultură generală pentru tineri: ca să se poată continua cu obscurantismul, cu răspândirea știrilor false. Cum ar putea circula pe internet asemenea inepții, dacă oamenii ar fi instruiți? Cum ar putea amăgi prezenteismul mințile oamenilor, dacă acești oameni ar ști că „logica" noastră, de la începutul mileniului al treilea, este diferită de „logica" epocilor revolute? Astfel de autori spun mereu că „este logic să…", uitând complet izvoarele, datele efective pe care le avem din trecut și care, de multe ori, vin în contradicție cu „logica" noastră. Noi trebuie să gândim trecutul cu inteligența noastră de azi, cu bagajul de cunoștințe pe care-l avem acum, dar nu după clișeele contemporane, fiindcă ajungem la grave erori.

(Va urma)

SIBERIA ÎNTRE REGIONALISM ȘI INDEPENDENȚĂ

● O republică siberiană, autonomă economic și politic, în cadrul U.R.S.S.? ● Bancnote cu stema regiunii, semănând cu dolarii americani ● Multe discuții în mediile academice ● Tomskul, lider al separării, economice cu precădere ● Un american propune cumpărarea Siberiei, pe modelul Alaskăi ● Republica Siberiană – un club politico-intelectual ● Țările Baltice – sursă de inspirație ● Teama de război civil frânge elanurile separatiste

ION BISTREANU

În luna martie 1721, nouă membri ai Senatului rus, printre care și prințul Dimitrie Cantemir, l-au condamnat la moarte pe prințul M.P. Gagarin, primul guvernator al Siberiei, acuzat oficial de corupție, dar, conform legendei, și pentru că „a complotat secesiunea de Rusia și formarea unui stat siberian separat". Prințul a fost spânzurat la Sankt Peterburg în fața ferestrelor Colegiului de Justiție, în prezența lui Petru I. Trupul a rămas atârnat în ștreang, timp de peste șapte luni.

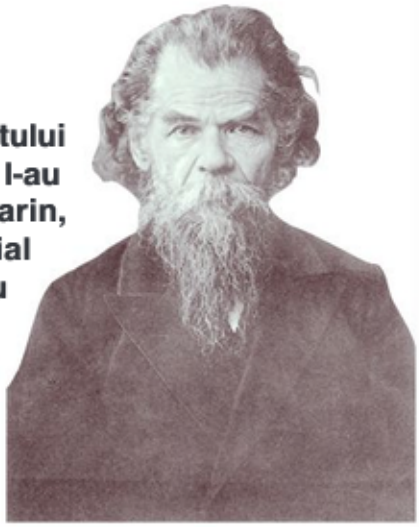

Grigori Nikolaevici Potanin (1835 – 1920), botanistul și etnograful rus, adept și activist al mișcării regionaliste siberiene

La 20 februarie 1868, Grigori Potanin, căpitan în rezervă, a fost condamnat pentru „acțiuni rău intenționate care vizau răsturnarea ordinii de guvernare existente în Siberia și separarea acesteia de Imperiul Rus". În fața câtorva vânzători de cvas, bețivi rătăciți și cerșetori, pe un eșafod ridicat în piața orașului siberian Tomsk, călăul a rupt o sabie deasupra capului condamnatului, ritual semnificând degradarea militară și pierderea onoarei.

Cucerirea Siberiei de către ruși (*Magazin istoric*, nr. 11, 12/2008) a fost un proces de expansiune teritorială de lungă durată, început prin campania cazacilor conduși de atamanul Ermak (1582) împotriva Hanatului tătar Sibir, continuat în secolul al XVII-lea, când Imperiul Rus a ajuns la Oceanul Pacific, și finalizat cu anexarea Peninsulei Ciukotka (1778). Siberia ocupă circa trei pătrimi din suprafața teritoriului Federației Ruse și este locuită de o pătrime din populația acestei țări. Este una dintre cele mai diverse regiuni din lume, în care locuiesc

Cucerirea Siberiei de cazacii atamanului Ermak (1582), în viziunea, după mai bine de 300 de ani, a pictorului rus Vasili Surikov (1895), născut la Krasnoiarsk

circa 50 grupuri etnice indigene, chiar dacă majoritatea populației este de etnie rusă (85%).

Ideea unei Siberii independente sub forma unei republici federale democratice, similare Statelor Unite, a apărut la jumătatea secolului al XIX-lea, susținută de revoluționarul anarhist rus Mihail Bakunin și de G. Potanin, care puneau accent pe identitatea siberiană, pledau pentru o dezvoltare autonomă, culturală și economică a Siberiei, distinctă de guvernarea centralizată a Imperiului Rus. Această orientare a primit denumirea de regionalism (*oblastnicestvo*).

În haosul politic creat de Revoluția din 1917 și prăbușirea Imperiului Rus, a apărut o oportunitate reală pentru o autonomie regională a Siberiei. În timpul Războiului civil, la 4 iulie 1918, a fost proclamată independența Republicii Siberiene, iar Guvernul provizoriu a trecut la elaborarea unei Constituții, obiectivul fiind îndeplinirea vechiului ideal al regionaliștilor siberieni – crearea Statelor Unite ale Siberiei. Dar principalele partide politice nu erau pregătite să recunoască state independente pe teritoriul fostului Imperiu Rus: cadeții au fost de acord, cel mult, cu o autonomie, iar socialiștii-revoluționari (eserii) – cu o federație. Pe de altă parte, popoarele indigene din Siberia au încercat să-și creeze propriile entități naționale. În aceste condiții, după numai patru luni, Guvernul provizoriu a transferat puterea către Guvernul amiralului Kolceak, Republica Siberiană încetând să existe ca entitate independentă.

Ideea unei Siberii independente a reapărut în 1989, în timpul campaniei de alegeri pentru Congresul Deputaților Poporului din Uniunea Sovietică și al intensificării crizei economice interne; mișcările care pledau pentru o mai mare independență a republicilor unionale față de Moscova au marcat o ascensiune specifică și în Siberia, unde candidații locali au lansat în principal sloganuri vizând crearea unei „Federații Siberiene" sau a unei confederații regionale, cu accent pe autonomie economică.

În anul 1988 în principalele orașe din Siberia au fost fondate Uniuni pentru Asistența Perestroikăi Revoluționare (SSRP), în sprijinul reformelor lansate de Mihail Gorbaciov. Deja la mitinguri ale SSRP din 1989, au fost lansate sloganuri chemând la independența Siberiei și au fost distribuite materiale istorice despre activitățile anarhistului Bakunin și ale discipolului său din Tomsk, regionalistul siberian Potanin. Nu au fost însă demonstrații de amploare care să ceară secesiunea imediată, prevalând revendicările care vizau o autonomie economică maximă pentru Siberia, în cadrul unei Uniuni confederative, dar în unele cercuri politice și intelectuale din Siberia aveau loc dezbateri care în 1990 – 1991 s-au transformat în încercări de a crea o Republică Siberiană.

În toamna anului 1989, în mai multe orașe siberiene au

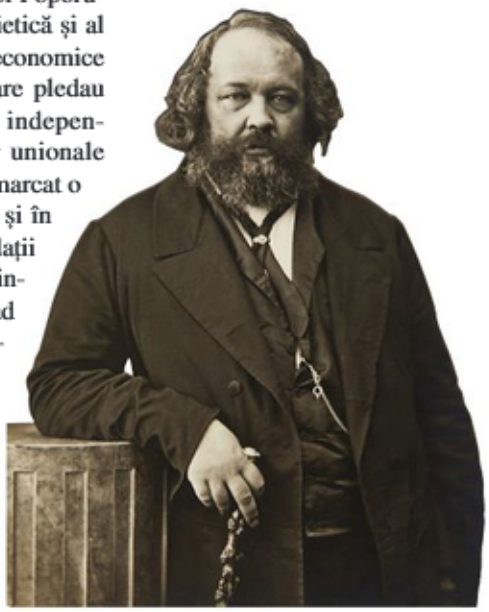

Mihail Bakunin, anarhistul care a susținut independența Siberiei (fotografiat de Nadar)

avut loc Conferințele fondatoare ale Fronturilor Populare. Cel mai activ a fost Frontul Popular din Tomsk (FPT), care a publicat un proiect intitulat „Etapele formării unei Confederații a Țărilor Siberiene", propunându-se o conferință de unificare a reprezentanților ținuturilor din viitoarea Confederație. La conferința fondatoare a Frontului Popular din Tomsk (FPT), în program, s-a pus accent pe ideile de independență siberiană și „eliberare de sub dependența colonială a metropolei Moscova". Programul a reflectat ideile regionalismului siberian, în mod tradițional puternic în Tomsk. A fost publicat și un proiect de document intitulat „Etapele formării Confederației Țărilor Siberiene", în care se propunea organizarea unui referendum privind crearea acestei Confederații.

Locuitori ai Siberiei, ilustrați în primul atlas geografic al Siberiei, întocmit în anul 1701 de Semion Remezov, originar din Tobolsk, și editat abia în 1882

La un miting al FPT din noiembrie 1989, au fost văzute afișe cu mesajul: „Libertate pentru Siberia – cea mai mare colonie din lume!" Concentrarea democraților din Tomsk asupra independenței Siberiei a avut slab ecou în organizațiile din alte zone ale Siberiei.

La începutul anilor 1990, idei separatiste au fost diseminate în principal prin presă: ziarul *Sibirskaya Gazeta* (Novosibirsk) a publicat articole având ca temă „crearea unui stat siberian bazat pe națiunea ruso-siberiană" și a propus un referendum regional pe această temă.

„Parada suveranităților", care s-a declanșat în 1988, a fost unul dintre cele mai importante procese politice care au dus la destrămarea U.R.S.S. – iar R.S.F.S.R. (Republica Sovietică Federativă Socialistă Rusă) a jucat un rol central, chiar paradoxal.

Momentul culminant a fost atins la 12 iunie 1990, când, sub conducerea lui Boris Elțîn, R.S.F.S.R. a adoptat „Declarația suveranității de stat", statuând supremația legilor ruse asupra celor sovietice, controlul asupra resurselor, dreptul la relații externe. Aceasta a provocat un șoc: R.S.F.S.R., care era republica unională dominantă în U.R.S.S., începea să se separe juridic de propriul stat, însă a devenit și beneficiar și victimă.

În 1990, R.S.F.S.R. avea o structură administrativă complexă (78 subiecte federale), nefiind o republică unitară, ci o federație de entități naționale și teritoriale. În august, în timpul unei vizite în Tatarstan, Elțîn le-a transmis liderilor regionali: „Luați atâta suveranitate câtă puteți digera". Mesajul s-a dorit a fi o strategie pentru a atrage loialitatea republicilor autonome din cadrul R.S.F.S.R. și a slăbi autoritatea centrală a lui Gorbaciov, însă multe regiuni au luat în serios îndemnul, ceea ce a dus la negocieri dificile, referendumuri sau manifestări violente în numele suveranității (ex. Tatarstan și Cecenia, care urmau o cale spre independență etnică).

În 1990 – 1992, în contextul „paradei suveranităților", elitele regionale din Siberia (mai ales din Novosibirsk, Tomsk, Krasnoiarsk), în grupuri informale sau prin difuzarea de texte de tip samizdat, au lansat idei precum autoadministrarea economică a Siberiei, redistribuirea resurselor și chiar

1911. Familie de țărani dintr-un sat de pe Enisei

perspectiva creării unei „Republici Siberiene“ în cadrul U.R.S.S.

Proiectul înființării unei „Republici Siberiene“ a fost una dintre cele mai interesante mișcări regionaliste apărute în ajunul prăbușirii U.R.S.S. Nu a fost o tentativă clară de secesiune imediată, ci mai degrabă un proiect de autonomie radicală economică și politică față de Moscova.

Un incendiu la Krasnoiarsk în 1908

La începutul anilor ’90, ideea transformării Siberiei într-o republică separată era discutată activ la nivelul elitelor locale. Astfel, la o reuniune la Krasnoiarsk a reprezentanților locali de la toate nivelurile, din toată Siberia, s-a evocat transformarea regiunii Krasnoiarsk în Republica Independentă Enisei (Siberia Centrală) sau unirea regiunii Krasnoiarsk cu regiunea Irkutsk pentru a forma o Republică Siberiană de Est. Câțiva lideri radicali au propus convenirea unei declarații de independență a întregii Siberii. În vara anului 1992, exista chiar și un plan pentru introducerea unei monete locale, cu bancnote tipărite la Novosibirsk, denumite „unități de tranzacții financiare interne“, și numite „augrame“ de către localnici. Bancnotele semănau foarte mult cu dolarii americani, dar cu stema regiunii.

În anii ’90 a existat cu adevărat un regionalism siberian, dar nu s-a format niciodată o mișcare separatistă de masă. Deși unii lideri locali au presat pentru autonomie (sau chiar secesiune), amenințând că vor „accelera crearea republicii“ dacă cererile lor sunt ignorate, regiunea a rămas sub autoritatea federală rusă.

Spre deosebire de republicile baltice, care militau pentru independență completă, mișcarea de independență din Siberia s-a constituit la începutul anilor 1990 într-o cerere pentru obiective mai practice. Rezultatul a fost crearea Asociației Interregionale „Acordul Siberian“, care a unit liderii locali pentru a apăra interesele regiunii în fața Moscovei și a conferi acestora prerogative economice sporite, dar fără exigența de separare completă. Independența economică a Siberiei însemna menținerea majorității resurselor și veniturilor în regiune, iar autonomia politică transformarea Siberiei dintr-un teritoriu administrativ al R.S.F.S.R. într-o republică independentă în cadrul Uniunii Sovietice (sau confederației) reînnoite. Sloganul „Siberia pentru siberieni“, popular la acea vreme, era interpretat și ca o luptă pentru drepturi economice, nu doar pentru secesiune. Ulterior, unii participanți radicali la mișcare au ridicat – fără succes – problema creării unei „Republici Siberiene“. Astfel, „Republica Siberiană“ din 1989 – 1991 a existat mai mult ca un proiect și o idee politică decât ca o mișcare separatistă reală ce viza secesiunea imediată de R.S.F.S.R.

Pe Enisei, femei spălând rufe pe malul fluviului

În 1991, după puciul din august, discuțiile despre Republica Siberiană s-au revigorat, dar acestea nu vizau atât prăbușirea Rusiei, cât confruntarea cu „centrul“ și dorința de federalizare.

În aprilie 1990, Sovietul Suprem al U.R.S.S. a adoptat două legi prin care republicilor autonome li se acorda același statut juridic ca și republicilor unionale. Aceste legi au stimulat un al doilea val de „paradă a suveranităților“, de această dată în interiorul R.S.F.S.R., care cuprindea 16 republici autonome, cinci regiuni autonome și zece districte naționale autonome. Această îngrijorare a fost amplificată de tendința emergentă de transformare a regiunilor autonome în republici.

Între 1991 și 1993, în jurul „Acordului Siberian“, au existat mai multe scenarii teoretice de independență sau

cvasi-independență. Ele nu au fost niciodată adoptate oficial, dar au fost discutate în mediile politice regionale, academice și economice.

Nu era vorba despre o separare (separatism) completă de U.R.S.S., ci de reorganizarea relațiilor cu Centrul pe principiile federalismului sau chiar ale unei confederații, unde Siberia ar acționa ca un subiect cu drepturi depline, controlându-și viața economică.

În anii '90 independența Siberiei era teoretic posibilă, însă practic, extrem de improbabilă. Siberia putea exista economic ca stat, avea resurse și infrastructură, dar nu avea identitate politică, nu avea lideri separatiști puternici, carismatici, era lipsită de sprijin popular și, deloc de neglijat, nu controla structurile de forță, fidele Moscovei.

În contextul evidentei prăbușiri a economiei Federației Ruse în 1992, un american, Walter Russell Mead, a publicat un articol intitulat *Să cumpărăm Siberia*, în care sugera ca S.U.A. să cumpere cca 5,5 milioane km² din Siberia de Est și Extremul Orient rus și să plătească Rusiei 3 trilioane de dolari – jumătate din aceștia urmând a fi folosiți pentru achiziționarea de bunuri produse în Statele Unite pe principiul *quid pro quo* (ceva pentru ceva). Propunerea nu a avut ecou!

După prăbușirea U.R.S.S. și apariția Federației Ruse, liderii politici siberieni de orientare democratică au primit, în mare parte, funcții în noile structuri ale puterii și, fiind participanți la procesele politice la nivelul federației, în practică s-au distanțat de separatismul siberian.

Profesorul american Walter Russell Mead, cel care a propus cumpărarea Siberiei (n. 1952)

„Partidul Independenței Siberiei" s-a înființat în anul 1992, ca o inițiativă regionalistă apărută după destrămarea U.R.S.S., într-o perioadă în care în Rusia se vorbea deschis de autonomii regionale, suveranitate economică. A fost cea mai radicală structură politică: în programul său figura crearea unui stat independent – „Republica Siberiană" – cu monetă și armată proprie și cu control asupra resurselor naturale, dar nu a obținut sprijin în masă, existând mai mult ca un club politico-intelectual. Nu avea o structură clasică de partid, ci era o rețea de politicieni regionali, intelectuali, jurnaliști, oameni de afaceri, activiști ai mișcărilor democratice din perioada perestroikăi, foști deputați, rămânând mai degrabă un proiect ideologic, parte a dezbaterii despre viitorul Federației Ruse. La sfârșitul anilor 1990 puterea federală s-a consolidat, retorica separatistă a devenit riscantă politic.

Activiștii „Partidului Independenței Siberiei", bazându-se pe experiența republicilor baltice în lupta lor pentru independență față de U.R.S.S., au elaborat, într-un grup restrâns de intelectuali, un plan pentru separarea Siberiei de Rusia până în 1995 și un proiect pentru crearea unui stat siberian independent. Însă proiectul unei independențe politice a Siberiei nu a găsit sprijin în rândul elitei politice a regiunii și a fost nepopular la nivelul maselor. În 1993, după ce își îndeplinise sarcina minimă – injectarea „virusului separatismului" într-o conștiință publică uluită de politica „terapiei de șoc" –, partidul s-a autodizolvat.

Odată cu stabilizarea relativă a Federației Ruse și adoptarea noii Constituții, mișcările de autonomie au slăbit. În timpul crizei constituționale din 1993 dintre Elțîn și Parlamentul rus, ideea unei republici siberiene a pierdut avânt, deoarece multe regiuni s-au temut de un război civil.

Până la mijlocul anilor '90, autoritatea federală a fost restabilită, iar intențiile de creare a unei „Republici Siberiene" au fost abandonate, regiunile rămânând consolidate în structura Federației Ruse. Guvernul federal a început să centralizeze din nou puterea, limitând ambițiile republicane ale unor regiuni precum cele din Siberia. Odată cu începerea primului război cecen, speranțele regionale de a se elibera sau cel puțin de a negocia un anumit grad de independență s-au spulberat, iar după ce Putin a venit la putere în 2000, subiectul „Republica Siberia" nu a mai fost menționat public. ■

ROMÂNIA ȘI SCANDALUL „IRAN – CONTRAS“

● Creșterea prețului petrolului dă peste cap planurile lui Ceaușescu ● Ofertă de produse militare pentru Iran ● Se caută cu disperare valută forte ● Oferta generalului Secord ● „Suveica“ Iran – Contras ● Cartușele pentru Guatemala ajung în altă parte ● A știut Ceaușescu cine erau beneficiarii reali?

PETRE OPRIȘ

Din documentele fostei arhive a Comitetului Central al P.C.R., păstrate în prezent la Arhivele Naționale ale României, precum și din documentele existente în arhiva Ministerului român al Afacerilor Externe rezultă că o mare parte din cantitatea de țiței importată de România în anii ’70 a provenit din Iran. În acordurile comerciale încheiate de autoritățile de la București cu cele de la Teheran au existat prevederi privind exportul de produse românești, în special utilaje industriale și tractoare, în contrapartidă cu țițeiul iranian. În plus, încă de la începutul anilor ’70 a existat un interes major al ambelor părți pentru intensificarea colaborării economice dintre cele două state. De exemplu, la ședința din 28 decembrie 1970, membrii Prezidiului Permanent al C.C. al P.C.R. au aprobat purtarea unor discuții pentru „construirea unei rafinării pe teritoriul țării noastre, la Marea Neagră, care să prelucreze țiței iranian“ și pentru „transportul mărfurilor iraniene către țările Europei Centrale și Occidentale prin tranzit pe teritoriul României“.

Rafinăria de la Midia-Năvodari

Din păcate pentru autoritățile române, prețul petrolului pe piața mondială a crescut exponențial la începutul anilor ’70. De exemplu, în iulie 1970, autoritățile algeriene au impus o modificare a prețului de referință al barilului de țiței propriu, de la 2,08 la 2,85 dolari. Alte state membre ale Organizației Țărilor Exportatoare de Petrol (OPEC) au luat măsuri similare după o conferință desfășurată în luna decembrie 1970 la Caracas (Venezuela). Presiunea statelor din cadrul OPEC nu a scăzut și prețul petrolului a urcat cu 8,49% în ianuarie 1972 și 11,9% în luna mai 1973, iar la 16 octombrie 1973, pe fondul războiului declanșat de Egipt și Siria împotriva Israelului, a avut loc o creștere cu 70% a prețului țițeiului livrat de statele din regiunea Golfului Persic, față de nivelul de circa 3 dolari pentru un baril, care se înregistrase în luna august 1973. Tendința crescătoare impusă de OPEC pe piața petrolului a continuat în luna decembrie 1973, când autoritățile iraniene au solicitat 11,65 dolari pentru un baril de țiței. Arabia Saudită a stabilit același preț la începutul anului 1974 și escaladarea nu s-a oprit. Libia a solicitat chiar și 22 de dolari/baril pentru petrolul vândut pe piața mondială.

Din cauza menținerii prețului petrolului la un nivel ridicat și a epuizării rezervelor financiare ale autorităților de la București, exporturile de produse petrochimice românești – care asigurau aproximativ 25% din cantitatea de valută forte obținută de România din schimburile comerciale internaționale – au fost reduse considerabil. La 28 ianuarie 1974, Nicolae Ceaușescu a fost informat de Mihail Florescu (ministrul Chimiei) că o parte din materia primă necesară pentru a obține acrilonitril și alte produse chimice se importa și că statul român trebuia să primească în anul 1974, din diferite state, circa 3,7 milioane tone de țiței – necesarul estimat la importul de petrol fiind de 6 milioane tone. Circa 2 milioane tone proveneau din Iran, un milion din Libia, între 300.000 și 500.000 tone din Algeria, iar restul din Emiratele Arabe Unite. Pentru acele cantități, autoritățile de la București erau pregătite să plătească 18 – 19 dolari/baril – preț valabil la petrolul provenit din regiunea Golfului Persic.

Pentru creșterea capacităților de prelucrare a petrolului importat, Nicolae Ceaușescu a aprobat proiectarea Complexului Petrochimic Midia – Năvodari în perioada 1975 – 1977, cu ajutorul tehnologiilor românești și a unor licențe de fabricație străine. Capacitatea de prelucrare proiectată a fost de 3,5 milioane tone de petrol, anual. Prima instalație pusă în funcțiune la această rafinărie a fost cea de distilare atmosferică (în anul 1979).

În scopul achitării petrolului și a altor produse importate din Iran, Nicolae Ceaușescu a

Generalul Hassan Toufanian

aprobat raportul întocmit la 8 decembrie 1977 de Ion Pățan (viceprim-ministru și ministru al Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale) și de generalul Ion Coman (ministrul Apărării Naționale), referitor la invitarea în România a unei delegații conduse de generalul Hassan Toufanian, vice-ministru de Război și șef al înzestrării armatei iraniene. Partea română se pregătea să organizeze pentru oaspeți vizite la Întreprinderea de Aparate Electronice de Măsură și Industriale, Întreprinderea Optică Română, Întreprinderea de Calculatoare Electronice din București, Întreprinderea Mecanică Moreni, Întreprinderea „6 Martie" din Zărnești și Întreprinderea nr. 2 din Brașov.

La discuțiile oficiale au participat Dumitru Bejan (secretar de stat la Ministerul Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale) și generalul-colonel Vasile Ionel. Atunci, adjunctul ministrului Apărării Naționale și șef al Direcției generale a înzestrării armatei române a pus la dispoziția părții iraniene o listă cu produsele de tehnică militară oferite de România, achitarea lor urmând să fie făcută de autoritățile de la Teheran în devize libere. Pe acea listă au fost menționate tipurile de armament și muniții sovietice de infanterie care se realizau în România, aruncătorul de proiectile reactive cal. 122 mm (pe autoșasiu tip „Steagul Roșu"), lovituri de artilerie terestră și antiaeriană, aparate de reglare prin observare a tragerilor artileriei terestre (AROTAT), goniometre-busolă de artilerie, binocluri, TAB-uri (model 71 sau 77), tehnică de transmisiuni (autostații radio R-1.300 A, receptoare radio R-3.110, centrale telefonice tip F-1.612, telefoane de campanie F-1.600), parașute, aparatură și materiale pentru protecția antichimică, mine,

Plecarea șahinșahului din Iran

detectoare de mine, trotil, rezervoare de apă, grenade antisubmarin, mine marine, bucătării mobile și trei tipuri diferite de pulberi.

Plecarea în exil, la 16 ianuarie 1979, a șahinșahului Mohammed Reza Pahlavi și a familiei sale, în Republica Arabă Egipt, a generat mai multe probleme la București, în condițiile în care aproximativ 65% din petrolul importat de autoritățile române în anul 1978 a fost de origine iraniană. În momentul înlăturării de la putere a șahinșahului se reluase construirea Canalului Dunăre – Marea Neagră, iar lucrările la complexul de la Midia-Năvodari se aflau în stadiu avansat de execuție. Nicolae Ceaușescu a fost pus în situația de a găsi rapid fonduri pentru finalizarea acelor lucrări. În același timp, din cauza întreruperii furnizării de petrol iranian, Nicolae Ceaușescu a hotărât ca unitățile de prelucrare a țițeiului din România să se aprovizioneze cu materie primă provenită în special din Arabia Saudită. Acea schimbare majoră a mărit însă prețul de cost al petrolului prelucrat la rafinăria de la Midia-Năvodari începând din anul 1979, deoarece aceasta fusese proiectată pentru procesarea de țiței iranian, care avea un conținut mai mare de sulf decât cel saudit.

Aruncătorul de proiectile reactive cal. 122 mm pe autoșasiu tip „Steagul Roșu"

Creșterea prețului petrolului cu 10% în anul 1979, impusă de statele membre ale OPEC după declanșarea revoluției islamice din Iran, a agravat situația precară a economiei românești. Atunci, autoritățile de la București au reanalizat posibilitățile (foarte mici) de creștere a producției interne de petrol și cărbune. În luna mai 1980, Nicolae Ceaușescu a afirmat că 69% din datoriile în valută ale României erau față de creditorii comerciali internaționali (împrumuturi pe termen scurt și cu dobândă mai mare decât în cazul celor guvernamentale). Tot atunci, Nicolae Ceaușescu a recunoscut că aproximativ 43% din datoriile comerciale ale României deveneau scadente în mai puțin de un an.

Pentru a obține valuta-forte necesară achitării dobânzilor neplătite în anii 1980 și 1981 la creditele contractate în străinătate și pentru a achita împrumuturile reeșalonate în 1982 și 1983 cu ajutorul Fondului Monetar Internațional, Nicolae Ceaușescu a apelat și la metode comerciale mai puțin ortodoxe. De exemplu, autoritățile de la București au fost implicate în planurile generalului-maior (r.) Richard V. Secord. În perioada 1984 – 1986, generalul american s-a ocupat de transportul și vânzarea de arme și muniții în scandalul „Iran – Contras". La începutul lunii ianuarie 1985, Întreprinderea de Comerț Exterior „Romtehnica" a fost implicată de acest general în vânzarea a 500.000 de cartușe, calibru 7,62 mm.

Generalul-maior (r.) Richard V. Secord

Jurnalista Karen DeYoung, de la The Washington Post

Muniția a fost expediată de la București și a ajuns, teoretic, în Guatemala, prin intermediul companiei americane „Southern Air Transport", după o escală la Lisabona, pentru a se prelua o cantitate de arme automate de infanterie vândute de compania portugheză „Defex".

La 17 ianuarie 1987, Karen DeYoung, de la *The Washington Post*, a publicat articolul *Lisabona, folosită în schema de arme Contras*, în care afirma că „la 10 ianuarie 1985, înainte ca articolele solicitate să fie expediate, «Defex» a trimis o

Președintele Ronald Reagan se pregătește pentru intervenția televizată după izbucnirea scandalului „Iran – Contras", alături de (de la stânga la dreapta) Caspar Weinberger (secretarul Apărării), George Shultz (secretarul Departamentului de Stat), Ed Meese (consilier al președintelui) și Donald Regan (șeful Administrației prezidențiale)

scrisoare către Direcția de Arme [a autorităților de la Lisabona], prin care a solicitat permisiunea necesară pentru a aranja tranzitul prin Portugalia, către Guatemala, a unei jumătăți de milion de cartușe cal. 7,62 mm de la București, capitala României. În scrisoare se preciza că guatemalezii au solicitat ca transportul [de muniție al] Bucureștiului să fie combinat cu viitorul lor transport [militar venit] dinspre Portugalia". În realitate, transportul respectiv ar fi ajuns pe calea aerului, prin „Southern Air Transport" (la fel ca altele), la Ilopango, baza principală a Forțelor Aeriene Salvadoriene – identificată public drept un punct major de tranzit de arme pentru grupările Contras din Nicaragua. Acestea încercau de câțiva ani să îl înlăture de la putere pe coordonatorul Consiliului Guvernamental pentru Reconstrucție Națională, Daniel Ortega Saavedra, și să organizeze alegeri libere în Republica Nicaragua.

Din documentele scrise de mână de generalul Richard V. Secord se înțelege că din transportul și vânzarea de arme și muniții portugheze și românești – operațiuni desfășurate în luna ianuarie 1985 – a rezultat suma de 118.900 de dolari, profit în bani pești.

Rebelii Contras nu erau de acord cu programul liderului Frontului Sandinist, influențat de sistemul socialist, marxist și leninist pe care Fidel Castro îl aplica în Cuba, și nici cu influența exercitată de liderii partidelor comuniste europene (în primul rând, cei de la Moscova) pentru impunerea în Nicaragua a politicii progresiste – caracterizată prin intervenția totală a statului în economie și distrugerea pieței libere și a comerțului organizat și condus de întreprinzătorii privați din țară.

Președintele Ronald Reagan a fost conștient permanent de faptul că ideile comuniste răspândite în Nicaragua și sprijinul militar și economic primit de regimul de la Managua, mai ales de la autoritățile de la Havana și Moscova, puteau să genereze probleme grave și în alte state din regiune – în special în Salvador și Honduras. Administrația de la Casa Albă a fost însă blocată în acțiunile de sprijinire a rebelilor Contras prin intermediul unei serii de cinci amendamente legislative inițiate în perioada 1982 – 1986 de Edward Boland – membru al Camerei Reprezentanților din S.U.A.

Pe acest fond, oficiali înalți din Administrația Reagan au căutat soluții pentru a eluda prevederile restrictive ale acelor amendamente. Una dintre acestea a fost vânzarea de produse militare către autoritățile de la Teheran, însă astfel a fost încălcat embargoul impus de Administrația Carter după ocuparea violentă a Ambasadei S.U.A. de la Teheran de tineri autointitulați studenți musulmani, adepți ai liniei imamului – care au reținut, ca ostateci, timp de 444 de zile, 52 de diplomați americani aflați în complexul Ambasadei în momentul atacului (4 noiembrie 1979). Cu sumele de bani obținute de la autoritățile iraniene, oficialii Administrației Reagan au inițiat operațiuni de cumpărare de armament și muniții din mai multe surse străine (de exemplu, de la „Romtehnica" și „Defex"), produse militare pe care le-au trimis în special în Salvador – unde au ajuns în mâinile grupărilor Contras, care treceau apoi granița în Republica Nicaragua.

În documentele americane aflate în baza de date a Digital National Security Archive este menționată suma de 68.500 de dolari. În data de 14 ianuarie 1985, acea sumă a fost

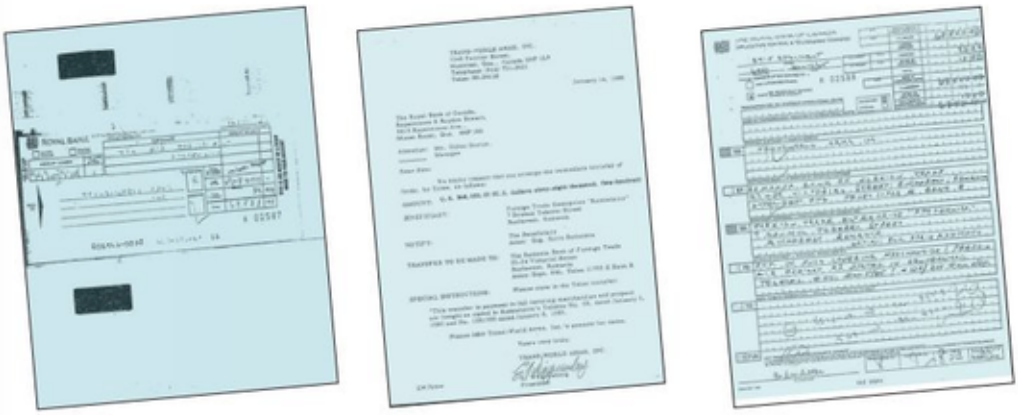

Documentele transferului bancar din 14 ianuarie 1985

transferată prin telex de compania „Trans-World Arms Inc." din Montreal, cu ajutorul managerului Băncii Regale a Canadei, Gilles Dorion, într-un cont al Întreprinderii de Comerț Exterior „Romtehnica" (în atenția inginerului Sorin Raducano – în opinia noastră, Răducanu) de la Banca Română de Comerț Exterior. Telexul de transfer al acelei sume conținea următoarele instrucțiuni speciale: „Vă rugăm să specificați în transferul telex: *Acest transfer reprezintă plata integrală, acoperind marfa și transportul aerian preplătit*, așa cum se menționează în telexurile Romtehnica nr. 50, din 5 ianuarie 1985, și nr. 12R/305 din 8 ianuarie 1985 [*subl.n.*]".

Compania „Southern Air Transport" era implicată în transportarea produselor I.C.E. „Romtehnica" pentru 17.500 de dolari – sumă plătită de „Romtehnica" și inclusă, în final, de generalul Richard V. Secord în cei 68.500 de dolari trimiși la București de „Trans-World Arms Inc.", prin telex, în data de 14 ianuarie 1985. Mai mult, ziariștii occidentali cunoșteau faptul că între „Southern Air Transport" și Agenția Centrală de Informații (CIA) existau legături foarte strânse.

Din păcate, în documentele scrise de mână de generalul Richard V. Secord și în cele dactilografiate, precum cel datat 11 ianuarie 1985, nu s-a precizat tipul produselor livrate de I.C.E. „Romtehnica" în acea lună. În schimb, știm de la jurnalista Karen DeYoung că a fost vorba despre 500.000 de cartușe cal. 7,62 mm. Din documentele generalului american putem să aflăm detalii despre cantitățile de muniții oferite de „Defex", prețurile vânzătorului (probabil, firma „Trans-World Arms Inc." din Montreal – care a cumpărat marfă portugheză și românească la un preț mic și a vândut-o mai departe, înregistrând un profit de aprox. 26%), prețurile acceptate de cumpărătorul final (probabil, american, care avea banii necesari deoarece, în prealabil, a vândut produsele militare dorite de autoritățile de la Teheran, încălcând embargoul impus în relațiile S.U.A. cu Republica Islamică Iran), precum și profitul financiar înregistrat pentru fiecare categorie de produs inclusă în tranzacțiile din luna ianuarie 1985. Acel cumpărător final a oferit (gratuit, probabil) produsele românești și portugheze grupărilor Contras din Nicaragua, fără ca Nicolae Ceaușescu și I.C.E. „Romtehnica" să știe destinația cartușelor fabricate în România, sub licență sovietică și trimise, teoretic, în Guatemala.

În opinia noastră, dacă ar fi cunoscut că muniția românească urma să fie utilizată împotriva activiștilor care militau pentru răspândirea revoluției comuniste în Nicaragua, Nicolae Ceaușescu nu ar fi aprobat tranzacția dintre I.C.E. „Romtehnica" și „Trans-World Arms Inc." În acest moment, putem doar să presupunem că nimeni nu a avut curajul să îi spună lui Nicolae Ceaușescu această veste proastă. I.C.E. „Romtehnica" nu putea să vândă cartușe românești în statele din America Latină la prețurile pe care compania „Trans-World Arms Inc." din Montreal le-a obținut în tranzacția următoare, iar ideologia era un element de blocaj în asemenea afaceri, dacă se divulga destinația finală a produsului respectiv. ■

UN OFIȚER AL ARMATEI REGALE ROMÂNE

MĂDĂLINA NICOLAU

Cu acest certificat semnat de N. Ciobotaru, inspector școlar al județului Tecuci, își începe viața de susținător al familiei Nicolau V. Gheorghe, Bădia Gică, primul născut dintre cei șase copii (două surori și patru frați) rămași orfani în urma decesului prematur al tatălui.

Nr. 42

1948 Ianuarie 10

C E R T I F I C A T

Noi, N.Ciobotaru, Inspectorul Scolar al judetului Tecuci,

certificăm prin prezentul că, D-l Nicolau V.Gheorghe, a functionat ca invatator suplinitor la scoala primară din Comuna Buciumeni, Jud.Tecuci, dela 1 N embrie 1918 pana la 31 August 1919.

A primit salar lunar :

Dela 1 Noembrie 1918 pana la 31 Decembrie 1918 lei 120,25 platit din salarul titularului, fara retineri pentu Casa Generala de Pensiuni, fiiind postul vacant.

Dela 1 Ianuarie 1919 pana la 31 August 1919, a primit un salar de lei 80 cu retineri de 10% pentru Casa Generala de Pensiuni, pos tul devenind vacant dela 1 Ian.1919.

Drept care s'a eliberat prezentul certificat în baza cererii ce ni s'a adresat.

INSPECTOR SCOLAR JUDETEAN,

N.A.Ciobotaru

Secretar,

Primul serviciu al viitorului comandor Nicolau V. Gheorghe

Conform obiceiului vremii, cel mai mare copil, mai ales dacă era băiat, avea obligația morală, în astfel de cazuri, să aibă grijă de întreaga familie, asigurându-i un trai decent. Din acest motiv îl găsim pe Bădia, născut la 14 martie 1903, având deci vârsta de 15 ani, angajat ca învățător suplinitor pe un post la școala primară din comuna Buciumeni, județul Tecuci, de la 1 noiembrie 1918 până în 31 august 1919. Trebuie menționat că deplasarea între Tecuci și Buciumeni se făcea pe jos, oricât de grele ar fi fost condițiile meteorologice. Este de înțeles de ce băiatul de 15 ani, până la vârsta senectuții, își amintea cu spaimă și îi povestea nepoatei ce groază avea să treacă în zori de iarnă pe lângă pădurea de unde se auzea cum urlau amenințător lupii.

Învățătorii erau pe front și în lipsa lor se apela des la elevi buni la învățătură și cu o educație solidă. A fost pentru el prima lecție dură de viață, călindu-l de tânăr cu greutățile; un avertisment pentru tot ce va trebui să îndure mai târziu pentru a ieși la liman. Era plătit din salariul titularului, postul devenind vacant abia la 1 ianuarie 1919.

A intrat apoi la Liceul Militar cu internat din Iași, unde a avut întreținerea asigurată. În vacanțe însă își supraveghea atent frații, urmărindu-le situația școlară și nelăsând nepenalizată nicio abatere de la reguli, disciplina de familie, întrajutorarea celor mai mici, cărora le găsea temporar munci ușoare de făcut, cu remunerări ce le acopereau din cheltuielile cu rechizitele școlare sau le permiteau scurte vizite la cofetării. Nu înainte de a da mamei cota-parte din banii câștigați. Dar necazurile tot nu i-au ocolit. Sora Maria, de 20 de ani, foarte interesată să învețe să își găsească rapid o sursă de venit pe măsura cunoștințelor și a abilităților, s-a îmbolnăvit de inimă și a murit în scurt timp. În 1923 situația materială li s-a ușurat întrucâtva, pentru că au primit cu titlu definitiv (cât de definitiv vor vedea peste două decenii, când comuniștii l-au naționalizat) un lot de pământ de trei hectare.

Dar partea cea mai grea, cu chiu cu vai, trecuse totuși: toți terminaseră fie un liceu teoretic, fie școli normale, fie școli profesionale, a doua soră se

Iași, 1922, Legământ de onoare; între semnăturile cadrelor didactice, o regăsim și pe cea a severului, dar și mult respectatului profesor de latină și română August Scriban, licențiat în filologie la București și doctor la Halle, Germania, autorul Dicționarului limbii românești

căsătorise și rămăsese acasă, alături de mama pe care a îngrijit-o toată viața. Băieții trimiteau sume mai mari sau mai mici, dar mereu au avut grijă de mama și de sora lor. În testamentul lăsat, Bădia Gică nu uita să le ceară copiilor săi să asigure în continuare un trai decent surorii care mai trăia.

Cu ceea ce el achiziționase ca disciplină, cunoștințe, educație în Liceul Militar, cu o dragoste profundă și nenegociabilă pentru țară, drept care își căpătase între camarazi porecla de „Țară", și-a putut lua toate examenele pentru a fi promovat și înaintat până la gradul de comandor de aviație. Absolvise între timp (1936) și Școala Superioară de Război. A trăit însă rușinea ca în noaptea de 30 decembrie 1947, în calitate de comandant al Flotilei Turda, să îi fie smulși epoleții în fața soldaților și să fie acuzat de câte și mai câte de noii comandanți, aflați, evident, în slujba noilor autorități și a ocupantului străin. A fost apoi trecut în rezervă la 17 ianuarie 1948.

Au fost însă și camarazi loiali care au venit acasă la noi cu o listă de cărți „subversive", interzise, și au vrut să le ia să le depoziteze pe undeva. Cum maică-mea nu a vrut în ruptul capului să renunțe la ele, le-au jupuit de pe coperte numele autorului (Goga, Eminescu, Pârvan și alți indezirabili). Cei însărcinați cu percheziția bibliotecilor nu erau prea școliți, din moment ce nu cercetau conținutul cărților, ci erau interesați doar ca autorul de pe copertă să corespundă cu numele de pe listele primite. Purtarea exemplară față de subordonați și corectitudinea față de avutul armatei, grija de a nu-și însuși nimic din ce nu i se cuvenea au făcut să fie respectat. A trăit toată viața în sobrietate, chiar lipsuri, după ce ani de zile nu și-a primit pensia și lucra, pe ici pe colo, ca zilier.

Azi ne este greu, dacă nu chiar imposibil, să ne imaginăm cum cineva angajat la „serviciul de înzestrare" al armatei poate rămâne imun la oferte oneroase și mai mult decât generoase din partea a tot soiul de potentați interesați să primească ilicit comenzi grase pe seama armatei. Da, au fost asemenea cazuri în trecut.

Acasă, pensionat fără voie și fără dreptate, cum nu prea găsea de lucru, își cultiva o grădină de zarzavat, creștea păsări și discuta cu noi copiii despre daci, Eminescu, despre istoria noastră adevărată și cum trebuie să ne apărăm sufletele de minciunile ce ni se ofereau pe tavă. Îi iubea și respecta pe țărani, pe care îi cunoștea bine prin recruții cu care lucrase decenii în vreme de pace și război. Le admira statornicia, răbdarea, setul de valori morale la care încă nu toți renunțaseră. Ce nu avea comandantul de flotilă era talentul pedagogic: trebuia să înțelegem repede esența problemelor despre care ne vorbea și să memorăm fără greșeli cele auzite. Nu avea răbdare și era destul de vehement în a-și apăra punctul de vedere. Motiv pentru care nu a putut ani de zile să își pledeze cauza la minister pentru a reintra în posesia pensiei. A rămas în sarcina soției să obțină audiențe și să documenteze cu o logică impecabilă, dar și cu calm, vorbindu-i fiecăruia pe limba lui, fără acuzații sau jigniri inutile și vătămătoare. A reușit, după câțiva ani, să obțină mult așteptata pensie. Tot ce primise ca zestre (obligatorie în cazul ofițerilor superiori) de la socri (pământ, franci francezi etc.) fusese confiscat de statul comunist, așa că, practic, trăiau patru persoane din ce câștiga fostul colonel, acum zilier pe la Fruct-Export sau vopsitor de bănci în parcul orașului. Dar a fost un noroc că nu a murit la Canal, ca alți camarazi, sau nu a fost schilodit prin închisori.

Am fost mereu mândră de modestia, înțelepciunea, cunoștințele solide în varii domenii și am încercat, în toate, să îi preiau exemplul. Nu regret nimic din ce am trăit alături de „Țară". Educația lui m-a ferit de nesăbuințe: de a vrea să fiu mai sus când eu simțeam că nu merit, de a vrea mai mult când aveam de-ajuns. Ne-a mai transmis, tot din zestrea morală a țărănimii, învățătura de a omeni pe cine-ți intră în casă, de a nu pleca nimeni de la noi neomenit. Așa am făcut mereu, așa facem și azi. ■

APĂRAREA CIVILĂ ÎN STATELE UNITE ÎN TIMPUL RĂZBOIULUI RECE

TUDOR PĂCURARU

Recent, inițiativa Guvernului României de a face un inventar al adăposturilor de Apărare Civilă a stârnit controverse. Dacă ținem seama de lecțiile trecutului, vedem că mersul evenimentelor a demonstrat că niciodată nu este prematur să te pregătești pentru ipoteza cea mai defavorabilă.

Oricât de ciudat ar părea, izbucnirea celui de Al Doilea Război Mondial a surprins Statele Unite fără vreo instituție federală care să coordoneze Apărarea Civilă. Abia la 20 mai 1941 președintele Roosevelt a înființat Office of Civilian Defense (OCD). Primele acțiuni întreprinse de OCD au avut un aer de improvizație totală. Noua agenție a anunțat că are nevoie de observatori voluntari – în lipsa unei rețele radar. Mai multe mii de cetățeni din Washington DC s-au prezentat, dar OCD-DC n-avea ce să le ofere: nu organizase nici puncte de observație, nici rețea telefonică... Ca atare, au fost adunați pe un stadion și s-a organizat o prestare de jurământ, voluntarii urmând să primească legitimații OCD, prin poștă.

Prin 1942 lucrurile s-au mai pus în mișcare în capitala S.U.A.: cotidianul *The Washington Star* a publicat instrucțiuni de camuflare a ferestrelor, amenajare de adăposturi în subsol și stingere a incendiilor. Primăria a distribuit 20.000 de căști și tot atâtea fluiere – observatorii ar fi trebuit să urmărească respectarea camuflajului și restricțiilor de circulație, sancționând contravenienții cu... fluierături. Camera Reprezentanților a votat legea autorizând declararea camuflajului în Capitală – dar reprezentantul Karl Mundt (republican, statul Dakota de Sud) a atras atenția că nici măcar la Capitoliu nu existau perdelele opace prescrise de noua reglementare. Mai mult: în vară, cu prilejul unei alarme de exercițiu, directorul OCD, James M. Landis, s-a prezentat conform procedurii la sediu – unde nu se luase nicio măsură de camuflaj!

Iar în toată Capitala existau, cu totul, 55 de sirene pentru alarma antiaeriană.

UN PUNCT DE VEDERE PROFETIC

Numai Casa Albă luase măsuri adecvate. Cu prilejul construcției Aripii Est, fusese săpat și un adăpost antiaerian bine dotat, dar micuț. Situat la 12 m sub pământ, era protejat de pereți de beton armat cu o grosime de 2 m și de un plafon de 2,7 m grosime, din beton armat în cheson de oțel. Ușile, din oțel, erau calculate să reziste la unda de șoc generată de 225 kg exploziv C4. În centrul adăpostului era un mic dormitor pentru președinte, cu baia aferentă. Dispunea de toalete, generator electric și sistem de filtro-ventilație – dar nu și de o rezervă proprie de apă. Nu avea nici ascensor – deci, la nevoie, gărzile îl duceau pe brațe pe președintele Roosevelt, care era semi-paralizat. De altfel, Roosevelt a vizitat o singură dată acest adăpost, care, deși nu mai corespundea exigențelor erei atomice, a ființat până în 2026, când a fost demolat, la refacerea Aripii Est, sub Administrația Trump.

Armata și Secret Service au luat și alte măsuri pentru protecția președintelui. Ofițerul de obiectiv din partea Secret Service, Michael F. Reilly, a instalat pe terasele Est și Vest cuiburi de mitraliere, iar personalului i s-au distribuit măști de gaze. La Fort Belvoir (29 km sud de Casa Albă) a fost constituită o unitate de geniu cu efectivul de 250 de militari și patru ofițeri, care aveau misiunea să deblocheze adăpostul prezidențial după un eventual bombardament. Aveau în dotare chiar și un excavator cu aburi! Oricum, exista și un culoar de evacuare de rezervă, care dădea în subsolul Clădirii Trezoreriei. Și în deceniile următoare vom regăsi aceeași atitudine diferențiată: precauții extreme la nivelul elitelor cu acces la informații secrete, în contrast cu politica publică „să nu alarmăm inutil populația".

Exercițiu de acordare a primului ajutor

De fapt, Secret Service știa că nici germanii și nici japonezii nu aveau posibilitatea să atace aerian Washington DC, dar în cursul discuțiilor Michael F. Reilly evocase posibilitatea ca „un aviator să-și prăbușească deliberat avionul încărcat cu explozibili asupra unui obiectiv" din Capitala federală – un punct de vedere care, peste ani, s-a dovedit profetic. Ca atare, discret, Tezaurul național a fost evacuat din Washington. Declarația de Independență și Constituția au fost trimise la Fort Knox: acolo se află rezerva de aur a S.U.A. E mai curând un enorm seif decât o clădire. Până în mai 1942, Library of Congress trimisese 4.719 lăzi cu cărți, cataloage și manuscrise spre păstrare către campusurile unor universități; cele mai multe fuseseră expediate către Washington and Lee University din Lexington (Virginia). Muzeul Smithsonian și National Gallery of Art au procedat în mod similar.

EISENHOWER CREEAZĂ CONSILIUL PENTRU APĂRARE CIVILĂ

Greu de crezut, dar la 2 mai 1945 noul președinte, Harry Truman, a anunțat că la 30 iunie Office of Civilian Defense urma să fie desființat. Ceea ce s-a și întâmplat. De fapt, decizia reflecta atitudinea publicului american din acea vreme. Conform unui studiu efectuat în 1946 de Social Science Research Council (SSRC), mai toți americanii cunoșteau efectele devastatoare ale armelor atomice și considerau că alte națiuni doreau să dobândească arma atomică, ba chiar o vor dobândi curând. Dar situația nu-i îngrijora prea mult, ba chiar mai mult de o treime dintre americani credeau că S.U.A. vor descoperi o modalitate de apărare contra bombei atomice, înainte ca alte națiuni să dispună de armă.

Opinia SSRC era însă cu totul alta. Secretarul Comitetului pentru Energia Atomică al SSRC, Ansley Coale, considera că S.U.A. avea nevoie

Igor Guzenko, defectorul sovietic

de un sistem cuprinzător de apărare civilă, întrucât „un singur atac asupra Capitalei, Washington, ar distruge organizațiile necesare pentru conducerea națiunii în timp de război". Printre măsurile propuse: mutarea agențiilor guvernamentale esențiale în afara Capitalei, alcătuirea în dublu exemplar a evidențelor importante și stabilirea liniilor de succesiune pentru oficialii guvernamentali, fiindcă la Departamentul de Stat se știa că epoca idilică a relațiilor sovieto-americane se va încheia curând. În iarna 1944 – 1945, George Kennan, principalul expert sovietolog al Departamentului, scria: „Rușii... au jefuit populația într-un mod nemaivăzut de pe vremea hoardelor asiatice". Se știa și că, în ianuarie, eliberatorul-ocupant arestase și deportase în Gulag 70.000 de cetățeni români de etnie germană, iar în aprilie arestase și deportase peste 200.000 de cetățeni polonezi. Dar aliații occidentali tot sperau că vor putea încheia cu Stalin un acord care să pună capăt acestor excese.

Și într-adevăr, în august 1945 I.V. Stalin a semnat, la Potsdam, un acord prin care promitea alegeri libere în Europa Centrală și de Est. Cât de „libere" au fost acele alegeri s-a vădit curând. Iar noul acord prevedea și că „orice persoană care prezintă un pericol pentru ocupație [trupele de ocupație] și obiectivele acesteia va fi arestată și închisă". În baza acestei prevederi, sovieticii au început arestări masive și în Ungaria – 200.000 de cetățeni deportați în Gulag. La Washington nimeni nu a acordat atenție.

Abia în septembrie 1945, după dezertarea cifrorului Ambasadei U.R.S.S. din Ottawa, Igor Guzenko, lucrurile au început să se miște. Transfugul a dezvăluit amploarea eforturilor sovietice de fabricare a bombei atomice, iar în lumina acestor revelații, în octombrie 1945, Ferdinand Eberstadt, consilier al secretarului Marinei, James Forrestal, a alcătuit un raport în care preconiza înființarea unor instituții capabile să facă față pericolului – printre altele, CIA și National Security Council (NSC). Și Departamentul de Război a început să se îngrijoreze: în aprilie 1946, a alcătuit un studiu care preconiza „protejarea uzinelor, a rețelelor de utilități și a șoselelor". Iar în august 1946, Oficiul de Planificare Strategică al Pentagonului a recomandat inițierea unui program de apărare civilă. Câteva luni mai târziu, șeful Statului Major Interarme, generalul Dwight D. Eisenhower, a întemeiat Civil Defense Board (CDB), sub comanda generalului Harold R. Bull.

U.R.S.S. DETONEAZĂ PRIMA BOMBĂ ATOMICĂ

Și Congresul s-a îngrijorat, văzând cum „o cortină de fier cade asupra Europei". La această îngrijorare a contribuit și raportul Comitetului Camerei Reprezentanților pentru cercetarea activităților antiamericane, intitulat „On Soviet Espionage Activities in Connection with the Atomic Bomb" (1946; Despre activitățile de spionaj

Ferdinand Eberstadt

Amiralul Roscoe H. Hillenkoetter, director CIA

sovietice în legătură cu bomba atomică). În iulie 1947 a fost votat National Security Act, care, reluând ideile lui Eberstadt, a constituit National Security Council, Central Intelligence Agency, National Security Resources Board și Office of Civil Defense Planning (OCDP). Inițial, președintele Truman s-a îndoit de oportunitatea promulgării noii legi, dar în februarie 1948 ocupantul sovietic l-a forțat pe președintele cehoslovac Edvard Beneș să demisioneze. Iar la 10 martie, ministrul ceh de Externe, Jan Garrigue Masaryk, a „căzut de la fereastra apartamentului său din Praga", iar comuniștii au preluat guvernarea. Cele mai pesimiste predicții privind atitudinea Moscovei începeau să se realizeze. Președintele Truman s-a văzut nevoit să promulge National Security Act, iar Office of Civil Defense Planning și-a intrat în atribuțiuni.

La 3 septembrie 1948, OCDP a prezentat conducerii Departamentului Apărării studiul „Vulnerabilitatea strategică a Capitalei, Washington DC." Ipoteza de lucru era: o primă bombă atomică sovietică e detonată la nord de National Mall, iar o a doua bombă e detonată deasupra Pentagonului. Rezultatul: distrugerea totală a 120 de clădiri, moartea membrilor Congresului, a președintelui și a mai mult de 66.000 de funcționari federali, rănirea altor 34.000. Totuși, la acel moment, Uniunea Sovietică nu avea nici arma atomică și nici bombardiere capabile să atace teritoriul Statelor Unite, iar în iulie 1948 directorul CIA, amiralul Roscoe H. Hillenkoetter, trimisese președintelui Truman un memoriu în care susținea că sovieticii nu vor putea construi prima bombă atomică înainte de 1950 și, „cel mai probabil, aceasta se va întâmpla în 1953". Astfel încât singurii care s-au îngrijorat au fost ofițerii US Air Force: în acea toamnă a fost constituit, în subsolurile Pentagonului, un Post de Comandă, aflat în permanent contact cu ofițerii de serviciu de la toate bazele US Air Force de pe teritoriul național și din străinătate. Iar avioanele USAF au început zborurile sistematice de recunoaștere radiologică la frontierele U.R.S.S.

Un an mai târziu, la 4 septembrie 1949, un avion USAF de recunoaștere radiologică, zburând la 6.000 m deasupra Pacificului, a detectat niveluri anormale de radioactivitate. Au fost trimise și alte avioane, au fost examinate sute de mostre de atmosferă, iar după două săptămâni USAF și Comisia pentru Energie Atomică au anunțat Administrația Truman că la 29 august U.R.S.S. procedase la detonarea unei bombe atomice. Brusc, Apărarea Civilă a redevenit un subiect de actualitate pentru Comitetul pentru Energia Atomică din Congres, care a cerut o evaluare a riscului.

În noiembrie 1949, Comisia pentru Energie Atomică a prezentat Congresului raportul „Orașul Washington și un atac cu bomba atomică". Pe un ton neutru, raportul descria efectele detonării unei bombe atomice de 22 kt, similară cu cea testată de sovietici, la 550 m altitudine deasupra Pentagonului, Casei Albe sau Capitoliului. Fragmente din raport au ajuns în presă. La 17 noiembrie 1949, *The Washington Post* titra: „Unda de șoc poate demola clădiri la 6 mile distanță; incendiile ar cuprinde orașul". În aceeași zi, National Security Resources Board a discutat un raport al Office of Civil Defense Planning privind dispersarea de urgență. Dar despre aceasta, în episodul viitor.

Campanie de recrutare a unor voluntari pentru Apărarea Civilă la New York, în 1950

(Va urma)

SCENOGRAFUL ERNST STERN LEGĂTURA SPECIALĂ CU ȚARA NATALĂ

VALI CORDUNEANU

Ernst Stern în 1922

„Când am răsfoit o carte despre Orient, apărută în 1860, am găsit în ea multe despre clădiri, unelte, obiceiuri și așa mai departe. Dar mai valoroase decât toate aceste lucruri scrise erau pentru mine amintirile din copilărie din semi-Orientul patriei mele românești. Acolo erau adevărații turci, splendid îmbrăcați, care ne vindeau în curtea școlii miere turcească. Îmi aminteam de țața (mătușa) Fransa și țața Sciopa, de la care fata noastră de serviciu obișnuia să cumpere fructe murate în oțet. Le vedeam clar în fața mea, în căsuța lor joasă, vopsită în albastru, unde stăteau, cu picioarele încrucișate, pe divanul lor lat. Părul îl țineau legat în baticuri albe de muselină. Purtau halate largi, liliachii, căptușite cu blană de vulpe, și vârfurile degetelor de la picioare și tălpile lor erau vopsite într-un roșu intens. Trăiau și se purtau, fără a fi musulmane, după stilul turcesc, când țara mea era încă o provincie a sultanului din Istanbul. Când aveam 12 ani, am ajuns într-un oraș turcesc, cu moschee cu cupolă, minaret ascuțit și un bazar cu boltă. Era situat pe o insulă dunăreană, între Ungaria, România și Serbia, și la Congresul de Pace din 1877, când turcii a trebuit să renunțe la posesiunile de pe Dunăre, fusese literalmente uitat și rămăsese turcesc. Locuitorii săi făceau comerț cu ulei de trandafir preparat de ei. În bazar găseai tot felul de mâncăruri cu adevărat orientale, dulciuri de vis și cafea neagră amară. Acolo puteai vedea molahi și cadii cu turban, iar, dacă aveai noroc, femei cu voal, îmbrăcate în haine largi, sub care pantaloni înflorați și bufanți cădeau până la laba picioarelor. Când compozitorul ne-a cântat muzica pentru pantomima noastră [*Sumurum*, 1910 – *n.n.*], mi-am imaginat arhitectura bazarului, a haremului și a palatului, împodobite cu aceeași măiestrie precum clădirile de pe Insula Ada Kaleh.“

Sunt amintirile lui Ernst Stern (1 aprilie 1876, București – 28 august 1954, Londra) din cartea Bühnenbildner bei Max Reinhardt **(Scenograf la Max Reinhardt, 1955, Berlin, cu reeditare în 1983), varianta germană a**

volumului său My life, my stage **(Viața mea, scena mea), apărut în Anglia (1951). Cartea conține 80 de desene ale autorului, printre care** Rumänische Zigeuner **(Țigani români).**

S-au împlinit 150 de ani de la nașterea unuia dintre cei mari scenografi ai timpului său, creator de costume și decoruri pentru spectacole de teatru, operă, operetă sau revistă, pe scene din Berlin, München, Dresda, Viena, Paris, Londra, Copenhaga, Stockholm, Oslo, București etc., sau pentru filme în regia regizorilor Ernst Lubitsch, Friedrich Wilhelm Murnau, Erik Charell, Paul Leni. Ernst Stern este cunoscut, de asemenea, în calitate de caricaturist la Lustige Blätter **(Foile vesele), grafician, ilustrator sau autor de cărți, membru al cabaretului** Die elf Scharfrichter **(Cei 11 călăi).**

Un bun prilej pentru a reliefa legăturile sale speciale cu țara din care provenea, dacă ar fi să menționăm doar mărturia medicului și cineastului Ion Filotti Cantacuzino (1908 – 1975), fiul actriței Maria Filotti: „Și nu fără emoție mi-aduc aminte de o seară din 1922, la Berlin, când Ernst Stern discuta teatru cu câțiva prieteni de la București: Victor Eftimiu, Agepsina Macri, Maria Filotti, Soare Z. Soare, vorbind, cu voluptate, românește."

Stern s-a bucurat de o presă favorabilă la București, care i-a urmărit îndeaproape cariera.

Artistul era fiul lui Leopold Stern, doctor în Filosofie la Leipzig (1873), cu lucrarea *Einige Betrachtungen über die Bevölkerung Rumäniens* (Câteva considerații despre populația României) și nepotul avocatului Adolphe Stern (1848 – 1931), deputat și publicist, autorul lucrării *Din viața unui evreu român*, președinte al Uniunii Evreilor Pământeni, traducător al lui Shakespeare. Avea un unchi și la Viena, care l-a găzduit în perioada studenției.

Scenograful (dreapta), împreună cu echipa de la filmul mut „Soția faraonului" (1922), al lui Ernst Lubitsch, la care a conceput costumele și decorul

Ca și tatăl, care voia să devină arhitect și începuse studii politehnice la Viena, pentru a termina Filosofia (dorindu-și chiar să devină actor), Ernst a renunțat la Academia Comercială din capitala austriacă, pentru Academia de Artă din München. „Abia la Viena începea pentru noi, românii, Europa! Am fost trimis din București acolo, pentru a fi bine instruit în toate materiile necesare unui viitor om de afaceri. Dar aritmetica, contabilitatea, cunoașterea cambiilor și alte lucruri asemănătoare nu mă interesau." În orașul bavarez, a fost abordat în limba română de un coleg, Max Klang, conațional care va expune și el la București (din 1897); cei doi au avut împreună un atelier.

MÂNA DREAPTĂ A LUI MAX REINHARDT

În decembrie 1898, în „Sala de depeși" a ziarului *Adevărul*, se organiza o primă expoziție internațională de pictură, iar Stern, considerat „un adevărat talent", s-a numărat printre expozanți, cu două lucrări cu tematică românească (*Duminică la cazarmă* și *La bir*). Atmosfera tablourilor

era marcată, simbolic, de un bragagiu („în jurul căruia, chiar și în viața reală, se învârtește totul *la cazarmă*“), respectiv, un rând de țărani („fețe îngrijate și prostite, umilite și răzvrătite, care așteaptă să achite birul dlui preceptor. Nu-l vezi pe acesta, nu vezi nici primăria – nu vezi nimic –, dar îndată ce te uiți la rândul de țărani știi ce reprezintă tabloul, ei așteaptă să plătească birul...“) – consemna *Adevărul* în 13 decembrie 1898.

Regizorul Max Reinhardt, cu care Stern a colaborat mult timp

Alături de prietenul său Alexander von Salzmann (1874 – 1934), expozant, caricaturist și el la publicația *Jugend* (München), va reveni în București în octombrie 1899, aducând două tablouri mari, lucrate împreună. La expoziția de primăvară din 1904, de la München, alături de Ștefan Popescu (1872 – 1948), expune și Ernst Stern, „destul de cunoscut acelora care măcar o dată au avut ocazia să ia în mână *Jugend* ori *Simplicissimus*“; cele două reviste apăreau din 1896, la München, prima dând numele unui nou curent artistic (*Jugendstil*).

„La München, amicul meu Ernst Stern, mâna dreaptă a lui Max Reinhardt în ce privește decorațiunile, îmi vorbise de reprezentarea în proporții uriașe a lui *Oedip* de Sofocle, în sala festivă a Expoziției din München, în stare a cuprinde patru mii de spectatori. Spectacolul acesta s-a dat și el a fost un triumf, care a trebuit să se repete de nouă ori la Berlin, în arena Circului Schumann, înaintea unui popor de cinci mii de spectatori, iar astăzi în Germania întreagă răsună strigătul general: «Dați-ne Teatrul celor cinci mii!»“, consemna Emil D. Fagure în *Adevărul* (18 decembrie 1910). După un an (4 decembrie 1911), același gazetar vorbea despre intenția organizării unui turneu al trupei berlineze în Transilvania, cu spectacole la Sibiu, Brașov și Sighișoara: „Acest turneu e probabil un îndemn al pictorului-decorator Ernst Stern, colaborator al lui Reinhardt, originar din România.“

„Decorurile și costumele sunt desenate de pictorul Ernst Stern, un bucureștean despre care am avut prilejul să vorbesc de când e mâna dreaptă a lui Max Reinhardt în Berlin. Stern a reușit să creeze decoruri și costume originale, cu frumoase motive românești...“, se scria, la 19 ianuarie 1914, în articolul cu titlul *Răzvan și Vidra – reluare cu decoruri și costume noi*, din *Adevărul*.

La un an de la despărțirea românului de Reinhardt, după încheierea contractului, în martie 1922, Victor Eftimiu observa în *Lupta*: „Max Reinhardt beneficiază, ca orice bun general, de aparatul formidabil al tehnicii germane. El are la dispoziție capitaluri bănești, literați cu vază, actori instruiți, figuranți de meserie, scene perfecționate, bunăvoința și dragostea de muncă a tuturor colaboratorilor. Pictori specialiști – și în fruntea tuturor compatriotul nostru Ernst Stern – îi dau concursul; magazii de fabricat decoruri și costume, o întreagă industrie, din care el n-are decât să-și aleagă furnizorii, îi stau la dispoziție.“ Se preciza și că regizorul nu fusese agreat de împăratul Wilhelm II.

Coperta cărții reeditate în 1983 și, în dreapta, desenul „Rumänische Zigeuner“

Almanahul *Rampa* din 1924 avea în cuprins *24 de ore la Deutsches Theater*, de E. Stern, cu desene ale acestuia. Artistul este creatorul cortinei de la Teatrul Central din București (*Rampa*, 27 septembrie 1925). În februarie 1929, presa informa despre o „expoziție

permanentă de pictură decorativă teatrală. Vor fi expuse schițe și proiecte de decoruri, costume și recuzite". Manifestarea urma să fie organizată la Teatrul Național din Capitală, condus de Emil Rebreanu, ea fiind în legătură cu un congres al Asociației Internaționale a Criticii Dramatice și Muzicale (16 – 18 septembrie 1929, Sinaia și București), printre expozanți fiind și Stern. *Rampa* (21 noiembrie 1929) relata despre spectacolul *Cavalerul rozelor* de la Opera Română: „Decorurile au fost lucrate după machetele pictorului Stern și sunt identice cu cele de la Opera din Viena."

Ernst Stern în atelierul personal

În același an, realizase decorurile pentru opereta *Bitter Sweet* (Amar dulce), la Londra, în regia lui Noel Coward, în distribuție fiind și tenorul român George Metaxa (1899 – 1950).

CU PENSIE ACORDATĂ DE REGE

În următorii ani, Stern colaborează cu Erik Charell („faimosul regizor al revistelor berlineze") la: *Văduva veselă din Honduras* (decoruri; montarea costase o jumătate de milion mărci aur, adică 20 milioane lei); *Hanul calului alb* (Londra, 1931), mare spectacol „cu trei dimensiuni". „Critica londoneză a primit lucrarea ca un adevărat eveniment teatral. Nu este doar o revistă cu trei scene turnante, panoramă imensă, supraabundență de figurație, vapor adevărat, lac cu cascadă veritabilă, este un spectacol sintetic, care reunește acțiunea dramatică, muzica, dansul, decorurile și mașinăriile, după o formulă inedită și ingenioasă"; *Der Kongress tanzt* (Congresul dansează) – „cel mai fantastic film sonor german, cel mai senzațional de la *Ben Hur*", costase 100 milioane lei și rula în 1931 la Berlin, Viena și Paris.

La sfârșitul anului în care au venit naziștii la putere (1933), aflat la Paris, unde lucra, Stern a hotărât să nu se mai întoarcă în Germania. În amintiri, el mărturisește că, deși a locuit la Berlin 28 de ani (1905 – 1933), nu s-a simțit niciodată acasă.

În februarie 1934, presa scria despre sosirea la Hollywood a lui Charell (1894 – 1974): „Este însoțit de profesorul Ernst Stern, alt emigrant german, care trece drept cel mai mare pictor decorator al Europei. Profesorul Stern este cel care a introdus decorurile plastice și scenele turnante, în colaborare cu regizorul Max Reinhardt, al cărui asociat a fost timp de 15 ani. A lucrat și cu Lubitsch și, în ultimii ani, a fost colaborator intim al lui Charell, atât pe scenă, cât și în studio. Profesorul Stern a creat decorurile filmului *Congresul dansează*, cu Lilian Harvey, și își va începe lucrul în studiourile Fox din Movietone City, odată cu regizorul Charell. Fox-Film va pune la dispoziția celor doi emigranți o sumă fabuloasă, care va întrece cu mult cheltuielile de producție ale filmului *Congresul dansează*. Primul film american al lui Charell va fi o revelație."

Colonia germană este din ce în ce mai numeroasă, iar primarul Kent din Movietone City, președintele Fox-Film, decide ca o stradă să se numească Friedrichstrasse, după cea din Berlin pe care se găseau toate marile case de film germane. La instalarea plăcuței asistă Marlene Dietrich, E. Lubitsch etc., iar banchetul este prezidat de Charell. Primul film (*Caravan*, cu Charles Boyer și Loretta Young) a fost considerat un fiasco, fiind și ultimul al lui Charell la Hollywood.

La sfârșitul anului 1934, prin New York, Stern s-a întors în Europa, stabilindu-se la Londra, până la sfârșitul vieții. În 1940, pentru o scurtă perioadă a fost internat într-un lagăr, iar în 1945 a căpătat cetățenia britanică. Unul dintre succesele din această perioadă este spectacolul de revistă *Follow the Sun* (Urmează soarele, 1936), în regia lui Charles B. Cochran. Stern a continuat să lucreze până în anul 1952, primind o pensie din 1949, acordată de rege. Varianta în limba engleză a amintirilor sale se încheie cu un bombardament asupra Londrei din 1944: apartamentul a fost distrus, dar studioul în care lucra a rămas neatins; el a scăpat fără răni, deoarece dormise într-un apartament de la parterul clădirii.

Din cauza formalităților greoaie din Germania, s-a căsătorit la Londra (1905), cu Helene Gesine Gleistein (1878 – 1958), din Hamburg. Cei doi au avut o fiică, Babette (1920 – 1969). ■

1946 – 1947

Marți, 24 martie, în Sala Spinelli din Parlamentul European – un loc cu maximă vizibilitate – s-a inaugurat expoziția „1946 – Marea foamete în Moldova sovietică. Făptași, victime și amploare". Expoziția a fost organizată de europarlamentarul Eugen Tomac, în colaborare cu Agenția Națională a Arhivelor din Republica Moldova. Reamintim cititorilor revistei că domnul Eugen Tomac a organizat în anul 2024, tot la Parlamentul European, în colaborare cu Banca Națională a României, expoziția „Tezaurul de aur al Băncii Naționale a României trimis la Moscova și care nu a mai fost returnat" (Magazin istoric**, nr. 4/2024). Atunci, prin grija Băncii Naționale, s-au tipărit și distribuit tuturor europarlamentarilor două volume cu documente despre acest subiect, ceea ce a asigurat votarea cu o majoritate zdrobitoare, la 14 martie 2024, a Rezoluției Parlamentului European referitoare la returnarea Tezaurului național însușit ilegal de Rusia (**Magazin istoric**, nr. 5/2024).**

Noua expoziție are rostul să prezinte europarlamentarilor un moment tragic, din suita de momente tragice care au caracterizat stăpânirea rusească/sovietică asupra teritoriului dintre Prut și Nistru, petrecut imediat după Al Doilea Război Mondial și reinstaurarea stăpânirii Moscovei. Așa cum a declarat Televiziunii Moldova 1 președinta Parlamentului European, Roberta Metsola, după vizitarea expoziției: „Această mărturie despre foametea de o asemenea amploare care a avut loc în anii '40 în Moldova sovietică este ceva despre care toți membrii Parlamentului European ar trebui să știe [...] Istoria Republicii Moldova face parte din istoria noastră comună."

Vernisajul a fost urmat de o dezbatere organizată tot în clădirea Parlamentului European pe același subiect, la care au luat cuvântul istorici, dar și membri ai grupului de europarlamentari români. Vorbitorii au reliefat nevoia creării cadrului legislativ care să permită comemorarea acestui tragic eveniment, așa cum au procedat, de exemplu, ucrainenii, care au reușit să impună în opinia publică mondială foametea care le-a decimat țara în anii' 30, Holodomor (Magazin istoric**, nr. 12/2008).**

Seara, un grup de actori de la Teatrul Național „Mihai Eminescu" din Chișinău au prezentat, în sala de la The Crescent Business Center, piesa-document Copiii foametei. Mărturii, **realizată pe baza mărturiilor locuitorilor din satul Antonești despre acei ani de groază.**

Dorin MATEI

MAREA FOAMETE ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ

MARIA ZINOVII

Expoziția se referă la principalele aspecte ale foametei, și anume la protestele în masă ale femeilor din primăvara anului 1946, care cereau în mod disperat pâine pentru a-și hrăni familiile. În documentele de arhivă au fost identificate informații potrivit cărora din februarie 1946 până în iunie același an au existat în jur de 30 de revolte, la care în mare parte au participat femei, în jur de 3.200 de persoane.

Dintre cele peste 400.000 de persoane internate în spitale, diagnosticate cu boli de distrofie și malnutriție, aproximativ 200.000 au fost copii de până la 14 ani.

În timpul foametei, trecerea Prutului era văzută de mulți ca o șansă de supraviețuire. Regimul sovietic a decis să combată prin orice mijloace tendința basarabenilor de a trece Prutul ilegal. Regimul sovietic a ordonat împușcarea fără formalitate a oricui încerca să treacă în România, în speranța găsirii unei bucăți de pâine. În sud au existat cel mai des astfel de tentative. Colonelul Aşahmanov, șeful detașamentului 22 moldovenesc de grăniceri, cu reședința la Cahul, a decis executarea pe loc, fără judecată, a tuturor celor care vor încerca să treacă Prutul fără permisiune. Printre victimele acestui ordin se numără și copii între 12 – 15 ani. Aceste informații apar într-un raport al procurorului Kovalevskii din Ministerul Afacerilor Interne al R.S.S. Moldovenești.

Una dintre cauzele esențiale ale foametei din R.S.S. Moldovenească în anii 1946 – 1947 a fost politica fiscală a regimului sovietic. Sovietul de Miniștri al R.S.S.M. a adoptat o decizie la 12 octombrie 1946 care prevedea intensificarea rechizițiilor de cereale și îndeplinirea planului cu orice preț, în condițiile în care seceta din 1946 a compromis recolta, fiind una dintre cele mai dure din ultimii 50 de ani. Spațiul dintre Prut și Nistru s-a caracterizat istoric printr-o vulnerabilitate agricolă pronunțată, determinată în mare măsură de variabilitatea climatică, în special de frecvența episoadelor de secetă. Acestea se manifestau ciclic, aproximativ o dată la zece ani, iar la intervale de câteva decenii puteau genera crize severe. Cu toate acestea, comunitățile rurale dezvoltaseră mecanisme eficiente de adaptare, precum constituirea rezervelor

Imagine din piața orașului Chișinău din acei ani

Colectarea forțată a cerealelor

Copii loviți de foamete într-un spital

Președinta Parlamentului European, doamna Roberta Metsola, vizitează expoziția

alimentare și solidaritatea intercomunitară, care permiteau depășirea dificultăților fără consecințe demografice catastrofale.

Foametea din anii 1946 – 1947 reprezintă însă o ruptură majoră față de acest tipar, constituind una dintre cele mai grave crize umanitare din istoria regiunii. Politicile regimului sovietic au contribuit decisiv la agravarea foametei. În primul rând, campaniile îndreptate împotriva țăranilor înstăriți au dus la eliminarea unor actori economici esențiali pentru echilibrul rural. Aceștia erau principalii producători și gestionari ai rezervelor alimentare, iar eliminarea lor a slăbit capacitatea comunităților de a face față crizelor. Rechizițiile au fost aplicate fără flexibilitate, ignorând situația reală din teritoriu. În numeroase cazuri, autoritățile au confiscat până la ultimul grăunte, lăsând populația fără mijloace de subzistență. Mai mult, cerealele colectate erau adesea depozitate necorespunzător, ceea ce ducea la deteriorarea acestora, în timp ce populația suferea de foame.

Mortalitatea excesivă, adică cea cauzată exclusiv de lipsa hranei, este indicatorul principal al măsurării fenomenului foametei. Istoricii vin cu date diferite. Igor Cașu avansează cifra de 130.000 de decese, în vreme ce Anatol Țăranu vorbește despre 200.000. Oricum, a fost un impact demografic major. Comparativ cu alte regiuni ale Uniunii Sovietice, mortalitatea a fost semnificativ mai ridicată, ceea ce subliniază specificul politic al crizei din această regiune.

În realitate, numărul celor care au decedat de pe urma acestui fenomen nu va fi cunoscut probabil niciodată.

În februarie 1947, documentele oficiale indicau aproximativ 270.000 de cazuri de distrofie alimentară, deși numărul real era probabil mai mare. Mortalitatea a crescut constant, iar în unele zone rurale se înregistrau zeci sau chiar sute de decese lunar. Situația a atins un nivel extrem, fiind documentate și cazuri de canibalism, fapt care evidențiază degradarea profundă a condițiilor de viață. Canibalismul este un alt indicator care arată starea de dezumanizare provocată de foamete, atunci când oamenii își pierd rațiunea complet și recurg la astfel de atrocități. Numărul acestora niciodată nu va fi cunoscut, dar sunt documentate până în prezent 153 de cazuri: în județul Soroca – 3, în județul Bălți – 21, în județul Orhei – 16, în județul Chișinău – 48, în județul Bender – 38 și în județul Cahul – 26.

În timp ce trei sferturi din populație a fost recunoscută oficial ca suferind de foamete, elita de stat și de partid comunistă din R.S.S.M. se bucura de privilegii în ceea ce privește accesul la produse alimentare. De exemplu, un prânz în cantinele deschise pentru populația înfometată costa 1,5 ruble, elita primea suplimentar la salariu de la 300 la 1.500 ruble doar pentru hrană, pe care o putea achiziționa la prețuri mici de la magazine speciale cu acces închis.

Foametea din 1946 – 1947 a avut consecințe profunde și de durată asupra societății. În plan social, aceasta a dus la demoralizarea populației rurale și la distrugerea mecanismelor tradiționale de solidaritate. Capacitatea de rezistență a comunităților a fost grav afectată, ceea ce a facilitat implementarea ulterioară a politicilor sovietice.

Un efect direct a fost reducerea opoziției față de colectivizarea agriculturii, inițiată în 1949. Populația, slăbită și traumatizată, nu a mai avut resursele necesare pentru a rezista acestui proces. În același timp, foametea a contribuit la transformări identitare și sociale, accelerând procesele de deznaționalizare și restructurare a societății.

Această criză reprezintă un exemplu relevant al modului în care deciziile politice pot transforma o dificultate naturală într-o catastrofă umanitară de proporții. Înțelegerea evenimentelor este esențială pentru analiza relației dintre puterea politică, economie și societate, precum și pentru prevenirea unor situații similare în viitor.

Expoziția redă caracterul complex al foametei din 1946 – 1947, evidențiind interacțiunea dintre factorii naturali și politicile economice și administrative ale regimului sovietic, precum și impactul social și demografic al acesteia.

Materialele incluse în expoziție sunt variate, de la documente pe suport hârtie la fotografii din epocă, care sunt în mare parte de propagandă, hărți, grafice, toate provenite sau elaborate pe baza surselor primare din fondurile Agenției Naționale a Arhivelor. ■

ALBUM ISTORIC

Vă prezentăm câteva dintre planșele expoziției organizate la Palatul Parlamentului European din Bruxelles. Sunt imagini din fondurile Agenției Naționale a Arhivelor din Republica Moldova. Spre deosebire de Holodomor, în cazul foametei din 1946 – 1947 nu s-au păstrat (sau nu au fost deocamdată identificate) imagini cu victime. Cele mai multe dintre fotografii sunt realizate de autorități, în scop de propagandă. Ansamblul documentelor prezentate în expoziție este suficient de grăitor pentru amploarea dezastrului umanitar.

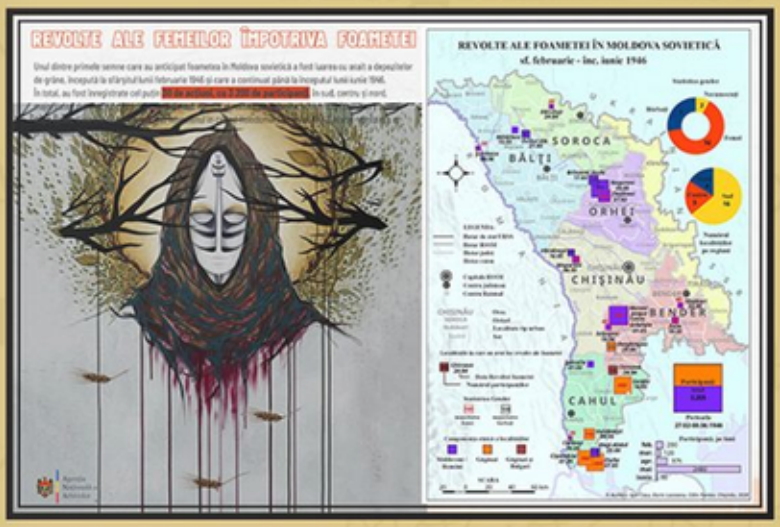

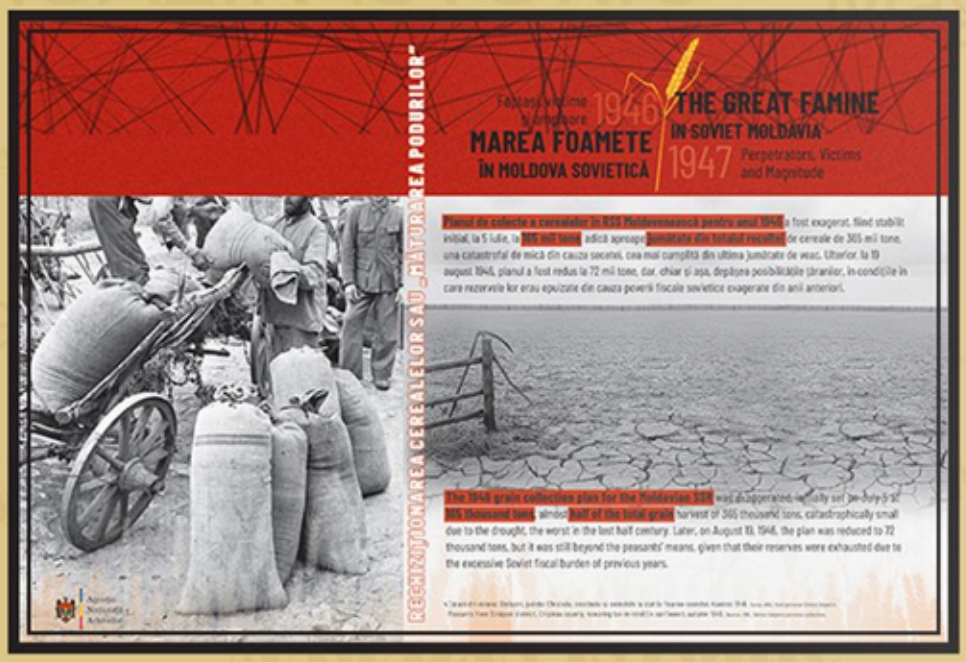
Făptași, victime și amploare
1946
MAREA FOAMETE
ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ
THE GREAT FAMINE
IN SOVIET MOLDAVIA
1947
Perpetrators, Victims and Magnitude
RECHIZIȚIONAREA CEREALELOR SAU „HĂTURAREA PODURILOR"
Planul de colecte a cerealelor în RSS Moldovenească pentru anul 1946 a fost exagerat, fiind stabilit inițial, la 5 iulie, la 305 mil tone, adică aproape jumătate din totalul recoltei de cereale de 305 mil tone, una catastrofal de mică din cauza secetei, cea mai cumplită din ultima jumătate de veac. Ulterior, la 19 august 1946, planul a fost redus la 72 mil tone, dar, chiar și așa, depășea posibilitățile țăranilor, în condițiile în care rezervele lor erau epuizate din cauza poverii fiscale sovietice exagerate din anii anteriori.
The 1946 grain collection plan for the Moldavian SSR was disappointingly set on July 5 at 305 thousand tons, almost half of the total grain harvest of 305 thousand tons, catastrophically small due to the drought, the worst in the last half century. Later, on August 19, 1946, the plan was reduced to 72 thousand tons, but it was still beyond the peasants' means, given that their reserves were exhausted due to the excessive Soviet fiscal burden of previous years.

Făptași, victime și amploare
1946
MAREA FOAMETE
ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ
THE GREAT FAMINE
IN SOVIET MOLDAVIA
1947
Perpetrators, Victims and Magnitude
PLANUL DE COLECTE PÂINE PENTRU 1946

Unul dintre factorii care au agravat starea materială a populației în timpul foametei din RSS Moldovenească în anii 1946-1947 a constat în campaniile de abonare la împrumuturile de stat care, oficial, erau voluntare, dar, în realitate, erau obligatorii și impuse cu forța. În anii respectivi au fost desfășurate două astfel de campanii care au ruinat bugetele familiilor, atât ale celor din localitățile rurale, cât și ale celor din spațiul urban. Or, de multe ori, ceea ce s-a numit „pâine ajutor de la stat", oferită prin cantinele nou-deschise, trebuia achitat imediat în bani. Cei care nu aveau bani se mulțumeau doar cu o supă slab nutritivă, ceea ce era insuficient și provoca decesul din cauza distrofiei alimentare, un eufemism folosit de regimul sovietic pentru a desemna foametea.

During the 1946-1947 famine in the Moldavian Soviet Socialist Republic, living conditions were further worsened by the state loan-subscription campaigns. Although officially presented as voluntary, these campaigns were in reality compulsory and enforced through coercion. In those years, two such campaigns were carried out, which devastated family budgets both in rural communities and in urban areas. Moreover, what was described as "state bread aid," distributed through the newly opened canteens, often had to be paid for immediately in cash. Those who lacked money were left with only a thin, nutritionally inadequate soup, which was insufficient and led to deaths due to the resulting alimentary dystrophy, a euphemism for famine used by the Soviet regime.

STATE LOANS DURING THE FAMINE

PIAȚA DIN CHIȘINĂU ÎN TIMPUL FOAMETEI

Făptași, victime și amploare **1946** **MAREA FOAMETE ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ**

THE GREAT FAMINE IN SOVIET MOLDAVIA **1947** Perpetrators, Victims and Magnitude

Agenția Națională Arhivelor

O strategie de supraviețuire a oamenilor care au trecut prin foametea anilor 1946-1947 era aceea de a vinde ce se mai găsea pe lângă casă - covoare, haine, ceasuri etc. - pentru a putea cumpăra ceva de-ale gurii, mai ales cereale. Cei care aveau vite, le vindeau și ei pentru a putea cumpăra pâine, grâul fiind un fel de echivalent în aur. Unii vindeau legume, fructe, harbuzi (pepeni verzi), iar alții, vindeau chiar produse din... carne de om, așa cum s-a întâmplat, de exemplu, în piața din Chișinău.

PRIVILEGIILE NOMENCLATURII COMUNISTE ÎN TIMPUL FOAMETEI
Făptași, victime și amploare 1946
MAREA FOAMETE
ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ
THE GREAT FAMINE
IN SOVIET MOLDAVIA
1947 Perpetrators, Victims and Magnitude
În timp ce 1/4 din populație a fost recunoscută oficial ca suferind de foamete, elita de stat și de partid comunistă din RSS Moldovenească se bucura de privilegii în ceea ce privește accesul la produse alimentare. Spre exemplu, un prânz în cantinele deschise pentru populația înfometată costa 1,5 ruble. În timp ce elita de vârf primea suplimentar la salariu între 300 și 1 500 de ruble destinate exclusiv procurării hranei, pe care o putea achiziționa la prețuri mici din magazine speciale, cu acces închis.
While three quarters of the population were officially recognised as suffering from famine, the state and Communist Party elite of the Moldavian Soviet Socialist Republic enjoyed privileges in terms of access to food products. For example, a meal in the canteens opened for the starving population did cost 1,5 rubles, while the top elite received, in addition to their salaries, between 300 and 1,500 rubles specifically for food, which they could purchase at low prices from special stores with restricted access.
Agenția Națională a Arhivelor

EXECUȚII CONTRA CELOR CARE ÎNCERCAU SĂ EVADEZE ÎN ROMÂNIA
Făptași, victime și amploare 1946
MAREA FOAMETE
ÎN MOLDOVA SOVIETICĂ
THE GREAT FAMINE
IN SOVIET MOLDAVIA
1947 Perpetrators, Victims and Magnitude
During the famine of 1946-1947 in the Moldavian SSR/Bessarabia, crossing the Prut into Romania was seen by many as the only chance of survival. However, the Soviet regime decided to combat by any means the temptation of Bessarabians to leave for Romania illegally. The Giurgiulești-Leova segment, in the south, recorded the most attempts to leave for Romania, which is why Colonel Vladimir Pavlovich Ashakhmanov, head of the 22nd Moldavian Border Guard Detachment, based in Cahul, decided to execute on the spot, without trial, all those who would try to cross the Prut without permission.
УДОСТОВЕРЕНИЕ
СССР
În timpul foametei din 1946-1947 în RSS Moldovenească/Basarabia, trecerea Prutului, în România, era văzută de multă lume ca singura șansă de a supraviețui. Regimul sovietic însă a decis să combată prin orice mijloace tentația basarabenilor de a pleca în România pe cale ilegală. Pe segmentul Giurgiulești-Leova, în sud, s-au înregistrat cele mai multe tentative de plecare în România. De aceea, colonelul Vladimir Pavlovici Asahmanov, șef al detașamentului 22 moldovenesc de grăniceri, cu reședința la Cahul, a decis executarea pe loc, fără judecată, a tuturor celor care încercau să treacă Prutul fără permisiune.
Agenția Națională a Arhivelor

1848 – 2010

Rămânem la paranteza din contemporaneitate (Magazin istoric, **nr. 4 – 12/2023; 1 – 12/2024; 1 – 12/2025; 1 – 4/2026).**

ŞCOLI DE GÂNDIRE ÎN POLITICA EXTERNĂ A ROMÂNIEI

Dr. MIHAIL E. IONESCU

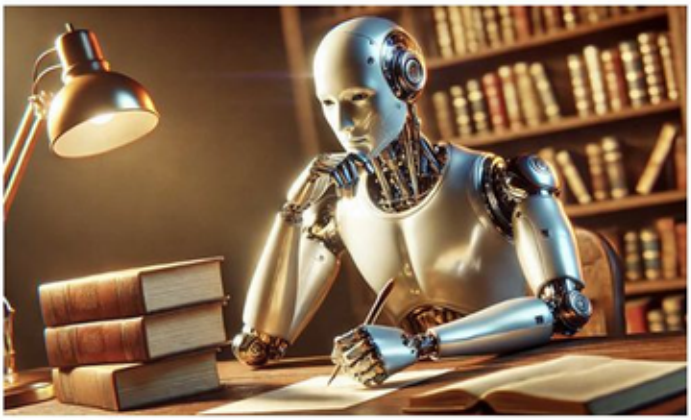

Europa vrea un loc de „rangul întâi" în noua ordine globală. **Pe care S.U.A. i-l refuză. Cu siguranță, mulți cititori s-au întrebat de ce, în dosare esențiale pentru ordinea globală de mâine, Europa și Germania nu sunt în aceeași tabără cu S.U.A., fiind chiar concurente. Fie că este vorba de războiul dintre Rusia și Ucraina, intrat deja în al cincilea an, sau al viitorului Groenlandei ori al războiului din Iran, acum în curs, este surprinzător că, față de trecutul recent, Europa și S.U.A., mari actori geopolitici globali, par a nu mai fi „alianța occidentală". Din care face parte acum și România – ca membră NATO și UE –, viitorul Vestului fiind de cea mai mare importanță națională. Noua realitate, definită de tăioase declarații ale președintelui american D. Trump în legătură cu viitorul NATO – care s-a dovedit fără egal istoric în ce privește eficiența geopolitică globală –, deopotrivă cu amenințările la adresa Uniunii Europene privind pozițiile ei externe sau curentele ideologice care străbat Vestul au supus deja Bucureștii la decizii de mare gravitate. După cum, din perspectiva vecinătății noastre sudice, la parametri globali, are loc un efort susținut, al S.U.A. și Israel, de a legaliza privarea Iranului de arma nucleară. În ultimele zece luni au avut loc în acest scop două conflagrații pustiitoare în Orientul Mijlociu. Iranul de azi este Persia antică a Genezei biblice ori a istoriei militare timpurii a polisurilor grecești, de care ne amintește victoria lor navală de la Salamina, dar și de unul dintre primele personaje menționate în scris privind istoria noastră, Darius al lui Histaspe, pomenit de Herodot la 514 î.H., iar de Mihail Eminescu cu circa 2.400 ani mai târziu.**

Nu rareori în presa internațională și analizele experților în domeniu este menționată ideea că, în domeniul inteligenței artificiale (IA), cursa pentru locul întâi global, acum și orbital, între S.U.A. și China este la fel de importantă precum precedenta înfruntare pentru întâietate nucleară între S.U.A. și U.R.S.S./Rusia, începută din zorii ordinii globale precedente, deja istorie. Se repetă des că această cursă S.U.A. – China și rezultatul ei sunt decisive pentru structurarea noii ordini globale, fie prin înțelegere geopolitică, fie prin război mondial. Potrivit strategiei americane de apărare – publicată parțial în noiembrie trecut –, în partea nepublicată, dar aflată prin explorări de presă, se preconizează un G-5 de gestionare internațională în noua ordine globală, anume S.U.A., China, Rusia, India și Japonia. Ușor de observat că U.E. și nicio mare putere europeană nu se află în această prognoză a viitorului

La 24 martie 2026, cotidianul britanic *Financial Times* a publicat un articol consacrat locului Europei în topul mondial al IA, subliniind superioritatea în domeniu a S.U.A. și Chinei. El este semnat de șeful companiei Siemens, azi ocupanta primului loc în Germania prin volumul de investiții în cercetările IA, așadar inclusiv al afirmării Europei în topul global de putere sistemică. Luarea de poziție a liderului industrial german este surprinzătoare. Într-o lume în care se vorbește, mai ales, de o autonomie strategică a Europei, practic desprinderea de parteneriatul strategic cu S.U.A. în cadrul NATO, el scria că „ar fi un «dezastru» pentru Europa să acorde prioritate fondării propriei infrastructuri suverane de inteligență artificială înainte de stimularea creșterii economice prin implementarea instrumentelor existente“, pentru că în acest mod „U.E. încearcă să reducă dependența de companiile americane pentru software de birou, infrastructura cloud, inteligența artificială și alte servicii, pe fondul îngrijorării

Otto von Bismarck

Revista Time *anunță lansarea „războiului stelelor“ de președintele american*

că politica externă a lui Donald Trump ar putea duce la o «decuplare tehnologică»“. El a conchis că, în acest sens, „U.E. riscă să fie lăsată și mai în urmă în cursa pentru dezvoltarea de instrumente puternice de inteligență artificială, dacă nu și-ar simplifica reglementările“, avertizând apăsat ideea sa esențială: „Nu ar trebui să vă limitați viteza de inovare de dragul creării suveranității“.

De altfel, opinia responsabilului Siemens nu este întâmplătoare. În evaluările geopolitice germane actuale ocupă un rol major teza că spațiul orbital nu este defel unul de risc minor, preliminându-se aici o confruntare de putere aprigă, reclamând măsuri eficiente. Astfel, este de menționat sporirea rolului militar în spațiul orbital prin investiții de 35 miliarde de euro, asigurând comunicații sigure aici și sisteme de ripostă la acțiunile ostile bazate pe laser, evitând deșeurile cosmice. Opinia oficială este că această decizie „reflectă o schimbare fundamentală în cadrul desfășurării unui război

modern", o componentă esențială fiind „agresiunea asupra sateliților", deci asigurarea sistemelor proprii, prin bruiaj electronic, atac cu laser al senzorilor și acțiuni terestre asupra stațiilor de control adversare. Se menționează oficial că Rusia și China au dislocat în spațiul orbital astfel de sisteme de interferență cu sateliții europeni. „Rusia și China – se afirmă – forțează Europa să regândească descurajarea în spațiul orbital" ca ripostă militarizată. Politica industrială a U.E. trebuie să răspundă noilor realități ale spațiului orbital, dar ocolind dependența externă și întărind suveranitatea europeană în capabilitățile de aici. Războiul din spațiu nu va rămâne orbital, ci se va răsfrânge terestru, deci securitatea spațiului orbital este crucială.

Responsabilul Siemens este pentru racordarea Germaniei (Uniunii Europene) stadiului actual al domeniului IA, concurând de la egal la egal cu S.U.A. și China, intrând în cursa pentru supremație tehnologică, în fond o poziție de „rangul întâi" în ordinea globală. În loc să rămână în „apa stătută" a reglementării practicată politic de U.E. a *business*-ului IA, cu rezultatul „încetinirii creșterii", trebuie schimbată abordarea. Anume, investiții „pentru dezvoltarea propriilor aplicații IA, dar prioritizând investițiile ca și în S.U.A. și China". A adăugat: „Investim, dar într-un al doilea val", adică în „dezvoltarea de instrumente industriale de IA, domeniu în care Europa poate ține pasul cu tehnologia americană și chineză" și unde „companiile europene au o comoară de date utilizabilă pentru a educa [adică modela capabilitățile aplicațiilor IA – *n.n.*] aplicații precum automatizarea la nivel înalt sau de inginerie digitală, unde sunt încă fie reticențe în a le utiliza, fie descurajate de o reglementare excesivă".

O armă automată dotată cu IA a apărat o poziție defensivă pe frontul din Ucraina vreme de câteva luni

În concluzie, desprinderea de S.U.A. (NATO) este un dezastru, continuarea cooperării este reciproc benefică, odată ce U.E. renunță la reglementări excesive, devenind astfel capabilă să se alăture cursei pentru primatul sistemic în domeniu. Evoluțiile sistemice fulgerătoare și uneori stranii în aceste zile ale plămădirii noii ordini globale înregistrează astfel o schimbare de anvergură, iar România e chemată să o evalueze fără întârziere și să se definească geopolitic.

Un „Bismarck virtual" sau uriașul impact al evoluției tehnologiei asupra istoriei. Marele om de stat german din secolul XIX, Otto von Bismarck, este celebru pentru reușitele sale de anvergură, care au influențat istoria secolului, practic până la Primul Război Mondial. Fie că a fost vorba de preeminența Prusiei în lumea germană în dauna Austriei (1866), fie de reunificarea Germaniei și reapariția Reich-lui ca mare putere a lumii (1871) sau de manevrarea dibace a sistemului internațional până în anii '90 ai secolului XIX, „cancelarul de fier" a transmis imaginea unui lider atotputernic, capabil să influențeze evoluția internațională. Nu poți să gândești la asemenea influențe asupra istoriei, fără să te referi și la clasamentul factorilor care au impact decisiv asupra evoluției umanității. În era post-Bismarck, acest clasament este decisiv influențat de evoluții tehnologice, un exemplu fiind avansul în doar două-trei decenii al aviației, inovația tehnologică a vremii aplicată militar. Cu un început cvasi-neobservat înainte de războiul din 1914 – 1918 și un rol subsidiar în desfășurările militare, aviația a evoluat, pe

măsura acumulărilor tehnologice, la bombardamente în raiduri intercontinentale (cel dintâi poate cel al aviației americane, în vara anului 1942, din Libia până la câmpurile petrolifere românești din zona Prahova – Dâmbovița) sau în „ofensiva petrolului" din 1944, cu rol major aerian în obținerea victoriei aliate în Europa. În Asia, conflagrația s-a încheiat ca urmare a unei alte inovații, anume utilizarea armei nucleare, inaugurând o eră nouă a istoriei umane. Sau, utilizând același model comparativ, nu putem să nu facem o legătură directă între discursul lui Ronald Reagan din 1983, când a anunțat lansarea „războiului stelelor" – dobândirea supremației militare a S.U.A. prin respingerea unui atac nuclear folosind spațiul aerian sub-orbital pentru distrugerea rachetelor adversarului – și deschiderea politică din 1985 a noului lider de la Kremlin, M. Gorbaciov. Acesta a lansat o ofensivă pentru un acord politic între cele două superputeri în domeniul armamentului strategic – așadar, rachete și ogive nucleare –, care a dus în final la încheierea Războiului Rece. Adică a confruntării pe pragul abisului nuclear între superputeri și concomitent lansarea perioadei de cooperare în spațiul terestru al ambelor în domeniul securității de la Vancouver la Vladivostok (din 1989 până în 2010). Ultimul asemenea acord strategic – START-3 – și-a încheiat valabilitatea în februarie 2026.

Recent, conexiunea strânsă între apariția și dezvoltarea militară a unei tehnologii revoluționare, „a inteligenței artificiale", și importanța ei cardinală în înfruntările militare din 2026, de la Venezuela la războiul dintre S.U.A. plus Israel contra Iran, tind să fundamenteze o nouă ordine internațională. În Venezuela folosirea aplicației „Claude" a firmei Anthropic a dus la confruntarea juridică cu Pentagonul. În cazul războiului cu Iranul, unii specialiști vorbesc deja despre apariția unui nou tip de război, în care IA este regina câmpului de bătălie. Fie că este vorba despre bruierea sau „înșelarea" (*spoofing*) în spațiul orbital și suborbital a datelor propulsării rachetelor combatanților ori stabilirea și lovirea țintelor cu precizie nemaiîntâlnită tehnologic – suprafața lor fiind măsurată în centimetri și metri pătrați de la sute sau mii de kilometri distanță –, fie că se recurge la decapitarea conducerii militare/politice inamice (rege/împărat, generali de vază, state-majore etc.), procedeu vechi de mii de ani ca obiectiv militar fundamental, devenit surprinzător ca acurateță și anvergură, normă obligatorie în complexitatea tehnologizată algoritmic a războiului de azi și de mâine. Cum se exprima recent un analist britanic al recentelor înfruntări militare: „Utilizarea IA marchează o schimbare dramatică în operațiile militare moderne. Dacă sistemele israeliene în Gaza, precum și pionieratul ucrainean al tehnologiilor IA în confruntarea cu Rusia reprezintă stagiile de testare ale acestei noi generații de înfruntare *hi-tech*, războiul actual din Iran este o schimbare paradigmatică de amploare și impune ireversibil modalitatea de război asistat de IA." Un alt analist al evoluțiilor înfruntării spațiale arată și el că „operațiunea «Epic Fury» [numele de cod american al operației militare din Iran – *n.n.*] este un punct de cotitură în arta războiului. Cheia bătăliilor din secolul XX a fost puterea aeriană. În trecut, activitățile spațiale și cibernetice au jucat, în mod tradițional, roluri secundare, fiind considerate așa-numiți multiplicatori de forță. Acum este altceva. În acest conflict, ele au devenit atotputernice, deschizând noi fronturi de luptă pentru războaiele viitorului".

Palmer Luckey

Un amănunt interesant, poate utilizabil în viitor în dezlegarea misterelor unor evenimente actuale: Operația „Epic Fury" a început la 28 februarie a.c., la câteva ore după ce președintele Trump a semnat ordinul prin care firma Anthropic era nominalizată ca „risc în liniile de aprovizionare militară", acuzație gravă, încă nesoluționată juridic. În pofida acestui fapt, aplicația „Claude" a fost prezentă și în operația din Iran. Poate este legal conform legislației americane, ceea ce

Societatea occidentală medievală era împărțită în trei ordine: lucrătorii, cavalerii și clerul; tot trei ordine par a se contura și azi

vom afla odată cu evoluția procesului juridic. Dar presa a menționat că aplicația „Claude" a stabilit prin agregarea datelor existente cele 1.000 de ținte inițiale posibile, inclusiv prioritizarea lovirii lor în Iran, muniția necesară și coordonatele geospațiale și a simulat scenarii alternative pentru scurtarea intervalului de distrugere. Desigur, presa a remarcat că aplicației „Claude" nu i s-au mai ridicat obiecții de utilizare autonomă, fiind integrată în efortul unei firme partenere Pentagonului (Palantir) și sub strict control uman.

Evoluțiile de ansamblu ale IA în confruntările militare contemporane îl preocupă enorm pe șeful firmei Anthropic, Dario Amodei, așa cum arăta în eseul său din ianuarie 2026. Între cele cinci consecințe negative pe care le listează privind evoluția IA – anume: autonomizarea, utilizarea în scop distructiv, dezagregarea economică a unui adversar (țară, companie) și „indirecte" (schimbări rapide și destabilizatoare și nebănuite în prealabil, odată cu aplicarea IA), cea mai însemnată o apreciază a fi „utilizarea pentru cucerirea puterii". Această consecință negativă este transmisă prin interogații: „Ce s-ar întâmpla dacă țara ar fi, de fapt, diriguită și controlată de un actor puternic, cum ar fi un dictator sau un actor corporatist necinstit? Ar putea acel actor să folosească [un IA puternic – *n.n.*] pentru a obține putere decisivă sau dominantă asupra lumii în ansamblu, perturbând echilibrul existent?" Formula „virtual Bismarck", pe care am împrumutat-o enunțului său, este echivalată cu un grup sau un individ care ar ținti, dispunând de un „IA puternic", să dobândească orice putere dorește, scrie Amodei tranșant. „O țară de genii, controlată de un singur om sau un grup care stăpânește aparatul militar", în absența unui adversar lipsit de asemenea capabilități, poate conduce la „alarmanta posibilitate a instituirii unei dictaturi globale totalitare". Trebuie să ne imaginăm, spune fără ezitare Amodei, puterea de cucerire și dominație sistemică a unei țări cu „50 de milioane de oameni, toți fiind mult mai capabili decât orice laureat al premiului Nobel sau om de stat ori de știință". În înțelegerea expertului, aici este marea primejdie a utilizării fără control a IA, cucerirea puterii globale fiind pericolul extrem. Mai ales pentru statele democratice, astfel covârșite/supuse (în absența unei riposte adecvate) de cele autoritare.

De altfel, nu e de prisos a aminti că foarte tânărul Palmer Luckey, care a înființat în 2017 prima firmă care și-a focusat cercetările IA pe domeniul militar – Anduril –, a mărturisit că a dorit dotarea armatei S.U.A. cu asemenea aplicații inovatoare (cea mai de seamă până acum fiind „Lattice") pentru a putea să reziste forței, copleșitoare demografic și economic, a Chinei autoritariste și altor state apropiate acesteia. Anduril a beneficiat și are și azi contracte de zeci de miliarde de dolari cu Pentagonul, ceea ce naște o altă temere în acest domeniu: nu doar un stat autoritar, ci și o firmă performantă, dar „incorectă", poate ținti cucerirea puterii chiar globale, astfel deschizând drumul ca un „grup tehno" să-și impună planetei propriile intenții sistemice. Insistența în unele analize actuale asupra puterii deținute de așa-numitul grup californian de *„big tech"*, inclusiv în ce privește câștigarea de către D. Trump a celui de al doilea mandat prezidențial și programului de politică externă derulat în primul an imprimă altă conotație narațiunii privind un „IA puternic", exprimând o poziție de politică publică, deloc asociată domeniului conspirationist, cum apreciază unii.

(Va urma)

ALEXANDRU CEL MARE ȘI AMENINȚAREA LUI GOG ȘI MAGOG DIN STEPE

KENNETH W. HARL

La Editura Corint a apărut lucrarea Imperiile stepelor. Triburile nomade care au schimbat lumea**, scrisă de Kenneth W. Harl, clasicist și fost profesor de istorie (pensionat) la Universitatea Tulane, S.U.A. Este tradusă din limba engleză de Alina Popescu, cu o prefață de Ovidiu Pecican. Vă prezentăm în continuare o selecție din acest volum, despre interacțiunile lui Alexandru cel Mare cu nomazii de la Dunărea de Jos și din Asia Centrală, și despre cum acestea au dus la conturarea imaginii unor popoare prevestitoare ale Apocalipsei în mentalul medieval european și islamic.**

Alexandru cel Mare, mozaic de la sfârșitul secolului II î.H.

Alexandru Macedon este și astăzi considerat cel mai mare geniu militar din toate timpurile – un titlu recunoscut de emulii săi, de la Hannibal la Napoleon. Este totodată și cea mai recunoscută figură istorică seculară, o realitate excelent documentată de sondajele făcute în acel arbitru al gustului american – mallul (informare particulară din partea colegului și dragului meu prieten, prof. Eugene N. Borza, cel mai important expert în materie de Alexandru, care a condus numeroase astfel de sondaje în cariera lui).

În vârstă pe atunci de 21 de ani, Alexandru a dus o campanie de pacificare a triburilor din Tracia și Iliria. Aceste triburi balcanice, aflate în sudul Dunării de Jos, aveau să ofere Macedoniei un scut de apărare contra atacurilor scite dinspre nord, cât Alexandru era în campanie în Persia. La începutul verii anului 335 î.H., Alexandru a ajuns pe malurile sudice ale Dunării, Istrul, despre care Aristotel îl învățase că marca limita nordică a Europei locuibile. Dincolo de Istru s-a confruntat cu arcașii călare ai geților, în număr de 14.000, care adoptaseră stilul acesta de

Nunta lui Alexandru cu Statira, fiica regelui Darius, mirii fiind asemuiți cu zeii Ares și Afrodita, frescă descoperită la Pompeii

război de la sciții cu care se învecinau. Geții nu numai că s-au opus traversării, dar, de pe malul celălalt, l-au luat în derâdere cu amenințări că vor trece ei înșiși apa, de îndată ce el se va retrage. Alexandru a considerat că nu-și poate asigura frontiera nordică decât pedepsindu-i pe nomazi și impunându-le un tratat. În cursul nopții, a condus o traversare îndrăzneață, cu 1.500 de călăreți și 4.000 de pedestrași. Oamenii au trecut fluviul folosindu-și desagii de piele umpluți cu paie pe post de plute. S-au ascuns apoi în niște lanuri de grâu. În zori, geții, s-au trezit atacați din flancuri și din spate de Alexandru și oamenii lui, răsăriți pe neașteptate din lanurile de grâu. Îndrăzneala și factorul surpriză i-au asigurat lui Alexandru această primă victorie. Geții s-au supus, și preț de o generație, nu au mai îndrăznit să treacă Dunărea.

Totuși, Alexandru nu a rămas în memorie atât pentru sănătoasa lui politică de la frontiera scită, cât mai degrabă pentru relațiile sale cu popoare legendare precum amazoanele și „neamurile necurate" (cum sunt numite în textele grecești și latine) ale lui Gog și Magog, trăitoare în nesfârșitele stepe nordice. Imediat după moartea lui Alexandru, istoricul Clitarh, scriind la Curtea regelui Ptolemeu I Soter, fondatorul Regatului Ptolemaic, a pus în circulație aceste povești fabuloase, care au captivat imaginația atâtor oameni de atunci. Ele au devenit curând materialul de bază pentru operele populare despre Alexandru, aclamat de succesorii lui și de supușii acestora ca ființă divină și fiu favorit al lui Zeus. La șase veacuri după moarte, multe

Fortificațiile medievale de la trecătoarea Derbent, considerate greșit că ar fi fost construite de Alexandru

dintre aceste povești au fost cuprinse în biografia fictivă cunoscută sub numele de *Romanțul lui Alexandru* [*Alixăndria* în spațiul medieval românesc – *n.r.*]. Scris în limba greacă, spre sfârșitul veacului al IV-lea, romanul a devenit arhicunoscut în lumea medievală și a inspirat traduceri în latină, siriacă, armeană, coptă, etiopiană și chiar în toate principalele limbi locale din Europa, până în Islanda. În aceste traduceri târzii, autorii inventau fiecare noi istorii fabuloase sau le înfloreau pe cele vechi, ghidându-se după axioma literară că niciun scriitor nu merită să scrie despre Alexandru dacă nu îmbunătățește povestea. Cu fiece repovestire, relațiile lui cu nomazii au devenit tot mai fantastice și mai eroice. Poveștile din aceste felurite versiuni ale romanului au cimentat prejudecățile creștinilor medievali privitoare la nomazii din stepe.

În primul rând, Alexandru le-a întâlnit pe amazoane, războinicele din Sciția, iar această legendă l-a ridicat în măreție peste strămoșii lui, Heracle și Ahile, care și ei luptaseră împotriva reginelor amazoane. Regina Thalestris, însoțită de 300 dintre amazoane, l-a vizitat pe Alexandru în Hircania (nordul Iranului), fiindcă își dorea să conceapă un copil fabulos cu cuceritorul macedonean. Dar s-ar putea ca Thalestris să fi fost nițel dezamăgită: îl domina cu înălțimea pe Alexandru, care era mai degrabă scund. Foarte probabil că a făcut greșeala frecventă de a-l confunda pe mai înaltul Hefaistion, cel mai bun prieten și *alter ego* al lui Alexandru, cu regele însuși. Repovestirile ulterioare spun că regina, călare pe un tigru, s-a întors în patrie și a născut copilul. La scurt timp după aceea, din păcate, mama și copilul au murit. Mulți scriitori antici au relatat legenda ca fapt cert. Peste ani, Onesicrit, un istoric altfel de încredere, care l-a însoțit pe cuceritor, o citea cu glas tare, din istoria lui, la Curtea lui Lisimah, un general veteran de-ai lui Alexandru, ajuns rege

Ediție bizantină a Romanțului, *secolul al XIV-lea*

„Intrarea lui Alexandru în Babilon", pictură din 1665 de Charles Le Brun

al Traciei și al Asiei Mici apusene. Auzind povestea, Lisimah, om cu picioarele pe pământ, s-a amuzat, și, în glumă, a spus că nu-și amintește de ce ratase întâlnirea dintre Thalestris și Alexandru.

Este posibil ca povestea lui Alexandru și a amazoanelor să fi fost inventată pe baza unei solii trimise de regele scit Farasman (Pharasmanes), care domnea peste stepele din jurul Mării Aral. Acesta oferea o căsătorie între fiica lui și Alexandru. Asemeni multor altora înaintea lui, căuta să cimenteze o alianță și să câștige privilegii comerciale. La momentul respectiv, Alexandru deja se înfățișa pe sine ca mare rege [titulatura suveranilor persani – *n.r.*], spre a-și atrage loialitatea supușilor perși. A adoptat ținuta regală și protocolul de la Curtea persană, spre profunda nemulțumire a soldaților macedoneni și a aliaților greci. Ținea de asemenea un harem, ca să se poată lega prin mariaj cu familiile persane de frunte și cu cârmuitorii vasali. După cucerirea Persepolisului, Alexandru a luat-o drept amantă pe Barsine, uluitoarea frumusețe iraniană care, împreună cu tatăl ei, căutase odinioară adăpost la Curtea macedoneană. S-a căsătorit cu două dintre fiicele lui Darius [împăratul persan – *n.r.*] și cu Roxana, pe care a luat-o din dragoste, fiica unui nobil sogdian ce stăpânea o fortăreață montană strategică. Căsătoria cu femei scite ar fi fost o modalitate înțeleaptă de a câștiga aliați prețioși la nord de Jaxartes. O plicticoasă, dar practică alianță matrimonială în scopuri politice era mult mai puțin incitantă decât o întâlnire cu regina amazoanelor. Până și Plutarh e de aceeași părere, chiar dacă se îndoiește de adevărul poveștii. A triumfat legenda. Grecii de mai târziu aveau să se delecteze căinându-le pe sărmanele războinice, bizar îmbrăcate în armură, călărind alături de sau luptându-se cu sciții. Povestitorii greci pretindeau chiar, în mod fals, că numele de amazoană trimitea la obiceiul prințeselor războinice de a-și tăia sânul drept, pentru a putea trage nestânjenite cu arcul [din grecescul *amazos*, „fără sân" – *n.r.*]. Europenii creștini au moștenit prejudecata, astfel că, mai târziu, aveau să le acuze pe prințesele turce și mongole că sunt amazoane. Prin Alexandru, amazoanele au intrat în eternitate ca prințesele războinice din stepe. În vremea lui Homer, grecii crezuseră că amazoanele

... reprezentat pe interiorul unui vas din Vulci, aproape de Roma, sfârșit de secol VI î.H....

sălășluiesc pe țărmurile nord-estice ale Asiei Mici (astăzi Turcia), de-a lungul râului Thermodon, care izvorăște din Munții Pontici și se varsă în Marea Neagră, la jumătatea distanței dintre actualele orașe turcești Samsun și Ordu. Herodot le-a mutat regatul în Sciția, dincolo de Munții Caucaz. Pe măsură ce europenii au dobândit cunoștințe tot mai precise despre stepele eurasiatice, amazoanele s-au retras către regiuni tot mai îndepărtate. Totuși, etnografii și

Războinic scit, statuetă de bronz etruscă, secolul V î.H.,...

... și pe un basorelief probabil grecesc, secolele IV – II î.H.

cronicarii Europei creștine medievale nu au încetat nicicând să spere în atragerea acestor fecioare războinice într-o alianță împotriva temuților nomazi ai stepelor. Când ele nu au mai fost de găsit în stepele Eurasiei, portughezii le-au mutat în Brazilia.

Alexandru a fost chiar mai popular ca arhitect al fabulosului zid și al Porții de Fier prin care se izola lumea civilizată de „națiile necurate" ale lui Gog și Magog (*Goth* și *Magothy*, în greaca de mai târziu). Porțile lui Alexandru sunt de regulă localizate în Caucaz, fie la trecătoarea Darial, fie la trecătoarea Derbent, unde el nu ajunsese niciodată. În multe versiuni ale *Romanțului*, Alexandru, reprezentat ca virtuos rege creștin, înfrânge aceste „neamuri necurate" și le urmărește vreme de 50 de zile prin pustietățile de la miazănoapte, până ce ajunge la marele lanț muntos al Caucazului (văzut ca întinzându-se de la Marea Neagră, prin stepele nordice, până în India). Pe măsură ce se apropia de ele, cele două lanțuri muntoase, prin puterea lui Dumnezeu, s-au îndreptat, în chip miraculos, unul către celălalt, astfel luând naștere o trecătoare îngustă, pe care Alexandru a închis-o cu o poartă grea din bronz. De atunci încolo, blestematele seminții nomade ale stepelor au fost osândite să-și ducă pentru totdeauna traiul în afara lumii civilizate. În imaginația grecilor, a romanilor și a creștinilor medievali, Porțile lui Alexandru simbolizau tot o barieră între neamurile civilizate și cele barbare, așa cum era și Marele Zid pentru chinezi. Megalomanul împărat Nero, un autointitulat emul al lui Alexandru, a cochetat scurtă vreme cu ideea de a conduce o expediție la celebrele Porți (ca și o expediție spre izvoarele Nilului). S-a răzgândit însă, preferând o excursie în Grecia, unde-și putea etala geniul creator pe scenă, în aclamațiile mulțimilor căzute în adorație. Succesorul lui, grosolanul și pragmaticul Vespasian, a trimis în schimb ingineri și legionari să păzească trecătorile Darial și Derbent și diplomați cu daruri bogate, să curteze triburile nomade din stepele Kubanului.

Gog și Magog înfulecând oameni, miniatură dintr-o variantă engleză a Romanțului, *scrisă de Thomas de Kent*

Istoricul evreu Flavius Iosephus, care scrie la sfârșitul primului secol, i-a identificat pe sciți cu descendenții lui Magog din *Geneză*, descris la rândul său ca urmaș al fiului lui Noe, Iafet. Iosephus a fost martor la invazia alanilor, care trecuseră Caucazul și devastaseră fără scrupule Armenia, Mesopotamia și Media, în anul 72, și a fost atât de șocat, încât nu a putut conchide decât că „alanii sarmați nu erau nimic altceva decât sciți". Aproximativ în aceeași perioadă, autorul *Apocalipsei*, bazându-se pe texte apocaliptice evreiești, i-a transformat pe Gog și Magog dintr-un ins nelegiuit și țara lui, în două rase care îl slujeau pe Satana. În zilele de pe urmă, „neamurile necurate" ale lui Gog și Magog se vor ridica și vor aduce distrugere în lume, odată ce Satana se va elibera din lanțurile ce l-au ținut legat 1.000 de ani. De atunci înainte, pentru evrei și creștini deopotrivă, toți nomazii Eurasiei au fost copiii lui Cain și călăreții Diavolului.

În Coran, Alexandru, numit Dhu al-Qarnayn, sau „Cel cu două coarne", călătorește spre răsărit și înalță un mare zid împotriva lui Gog și Magog, în arabă Yajuj și Majuj. Și în tradiția coranică, Yajuj și Majuj vor străpunge bariera în zilele din urmă și vor aduce judecata lui Allah. Geografii și cronicarii musulmani au continuat să înflorească legendele despre Porțile lui Alexandru. Nomazii turcici au fost la început identificați drept un neam blestemat, urmaș al lui Gog și Magog. Alexandru, în haina islamică de Dhu al-Qarnayn, cutreierase Orientul Îndepărtat, primind supunerea țărilor civilizate –

India, Tibet și China – după care, la porunca lui Dumnezeu, făurise o mare poartă din alamă și fier, ca să-i închidă pentru totdeauna pe turci, pe tărâmul întunericului. Cu începere însă din veacul al X-lea, pe măsură ce tot mai multe triburi turcice îmbrățișau Islamul, autorii musulmani i-au transformat pe copiii lui Gog și Magog în uriași monstruoși și i-au mutat în ținuturi friguroase tot mai îndepărtate, spre miazănoapte, dincolo de stepe. Ahmad ibn Fadlan, trimisul califului abasid al-Muqtadir, a traversat stepele dintre Mările Aral și Caspică, ajungând la așezarea hanului bulgar, la confluența Volgăi cu Kama. Hanul se convertise de curând la Islam și ceruse dascăli în adevărata credință, precum și o alianță cu califul. Peste ani, ibn Fadlan avea să-și amintească de frigul crunt pe care l-au îndurat el și însoțitorii săi în călătoria prin stepe din 921 – 922. Odată ajunși în capitala bulgară, hanul i-a arătat oasele unui uriaș ce terorizase regatul și fusese prins și spânzurat și l-a asigurat că era vorba despre un copil fugit de-al lui Gog și Magog. Aceștia

Picturi ce înfățișează amazoane: Sosirea reginei lor în tabăra lui Alexandru, de Johann Georg Platzer (1704 – 1761),...

sălășluiau și mai departe către miazănoapte, unde iarna era veșnică și unde erau zăvorâți cu o mare poartă, până ce Allah îi elibera, la sfârșitul lumii. Ibn Fadlan, rafinat curtean din Bagdad, se va fi cutremurat scriind această amintire. În secolul al XIII-lea, legendele se transformaseră într-o încleștare cosmică, în care neamurile lui Gog și Magog trudeau zi de zi la slăbirea Porții lui Alexandru, pentru ca Allah să repare, peste noapte, ce stricaseră ei. Hoardele lor erau osândite la această muncă sisifică, până ce Allah avea să-i elibereze, în zilele cele de pe urmă ale lumii.

În legendele următoarelor 15 secole după moartea lui, Alexandru era amintit în primul rând ca pios apărător al lumii civilizate împotriva raselor monstruoase și a creaturilor fabuloase din Asia Interioară, India și Etiopia. Niciunul dintre aceste neamuri nu era însă mai ostil civilizației decât nomazii eurasiatici. Legendele îi prezintă pe nomazi ca barbari dincolo de închipuire, dincolo de orice posibilitate de asimilare ca popoare civilizate și de răscumpărare de către Dumnezeul lui Avraam. Totuși, aceste temeri și prejudecăți nu reflectau realitatea de la granițele nordice ale imperiului lui Alexandru. Acesta dusese o politică pragmatică, întemeiată pe experiența personală cu dușmanii lui nomazi și născută din respectul pentru ei. A îmbunătățit politica de frontieră moștenită de la predecesorii săi perși și a promovat și protejat comerțul dintre sciți și orașele grecești din Sogdiana și Bactriana. În felul acesta, a creat condițiile pentru dezvoltarea jumătății vestice a Drumului Mătăsii și, astfel, pentru formarea primei rețele comerciale globale (*Magazin istoric*, nr. 10/2014). ■

... plecarea lor, de Claude Deruet, cca 1620...

... și în luptă, de Peter Paul Rubens și Jan Brueghel cel Bătrân, sfârșitul secolului al XVI-lea

DESTINUL CIUDAT AL UNEI CĂRȚI DE PROPAGANDĂ

Dr. BRÎNDUȘA COSTACHE
(Șef serviciu, B.N.R.)

Printre multele dosare care se păstrează rânduite pe rafturi în Arhiva Băncii Naționale a României există și unul al cărui destin s-a dovedit a fi deosebit. Este Cartea de onoare a Băncii din perioada interbelică. Volum impresionant, care, între coperțile groase îmbrăcate în catifea, inițial albastră, astăzi verzuie în urma trecerii timpului, ascunde albumul Hommage de la Roumanie à Ferdinand le Grand, **publicat sub patronajul reginei Maria a României în anul 1922, la Paris.**

Coperțile exemplarului cu numărul 13, păstrat în Arhiva B.N.R.

Dar ce este o carte de onoare? Așa cum facem din ce în ce mai des în ultima vreme, ne-am dus să întrebăm inteligența artificială. Iată ce răspuns am primit: „O carte de onoare este, în esență, un registru oficial în care vizitatorii unei instituții publice lasă mesaje, impresii, mulțumiri sau gânduri. E un obiect simbolic, menit să păstreze în timp emoțiile și cuvintele celor care au trecut pe acolo."

Așa este și Cartea de onoare a Băncii Naționale a României, dar nu este numai atât. Avem în față un volum impresionant, coperți groase îmbrăcate în catifea și decorate somptuos cu aplicații metalice traforate. În centrul copertei principale se regăsește o plachetă metalică inscripționată „La Roumanie",

Pagina de titlu a albumului, publicat sub patronajul reginei Maria a României în anul 1922, la Paris

împodobită cu două lebede și susținută de un grifon, în jurul cărora se desfășoară un vrej meandric. Toate aceste elemente ornamentale sunt încadrate de un chenar octogonal, decorat cu flori de crin. Tot pe copertă au fost aplicați colțari metalici traforați, în centrul cărora a fost reprezentată stema Regatului României. Coperta finală păstrează aceeași dispunere a decorațiunilor metalice. În centru regăsim stema Regatului României. Pe cotor au fost aplicate patru plăci metalice, două plachete traforate sunt situate la extremități, iar în centru se află alte două plachete inscripționate cu titlul și anul apariției lucrării, respectiv *La Roumanie* și *MCMXXII* (1922).

Înfățișarea impresionantă și inscripția de pe copertă „La Roumanie" ne duce cu gândul că acesta nu a fost totuși un simplu registru destinat consemnării gândurilor vizitatorilor, fie ei și de rang înalt. Deschizând Cartea de onoare descoperim că între coperțile impresionante se află un album de artă, cu ținută și destinație speciale. Volumul, pe a cărui primă pagină regăsim titlul *Hommage de la Roumanie à Ferdinand le Grand*, a fost publicat în 1922 la Paris, sub patronajul reginei Maria a României, îngrijit fiind de Maria Ionescu. Albumul, apărut în limba franceză, într-un număr limitat, dar necunoscut, de exemplare, era o lucrare de propagandă destinată oaspeților străini participanți la încoronarea suveranilor României în Catedrala Reîntregirii din Alba-Iulia (*Magazin istoric*, nr. 10/2022).

Cum a ajuns acest volum la Banca Națională a României? Din documentele păstrate în arhiva instituției aflăm că la 27 noiembrie 1922, Consiliul de administrație acorda „o sumă de 12.000 lei d-nei Ionescu Maria, costul a trei volume din lucrarea *La Roumanie*, operă de propagandă". Cu siguranță, conducătorii Băncii Naționale prezenți la acea ședință, anume guvernatorul Mihail Oromolu și directorii C.I. Băicoianu, Oscar Kiriacescu și G. Stroescu, nu bănuiau ce carieră surprinzătoare urma să aibă unul dintre cele trei volume care intra prin hotărârea lor în patrimoniul B.N.R. Cel mai probabil, considerau decizia consemnată în documente unul dintre multele gesturi pe care Institutul de emisiune înțelegea că trebuie să le facă în acei ani pentru a sprijini promovarea identității culturale a României.

Chirurgul Thoma Ionescu...

Dar cine era Maria Ionescu? Potrivit istoricului Mihai Sorin Rădulescu, Maria Ionescu era fiica maiorului Nicolae Lămotescu. Ea s-a căsătorit la 7 iulie 1897 cu reputatul medic chirurg Thoma Ionescu, fratele nu mai puțin cunoscutului om politic Take Ionescu. Ziarul *Timpul* din zilele de 6 și 8 iulie 1897 relata că ceremonia a avut loc în casa tatălui miresei din Calea Dorobanți nr. 54, iar a doua zi tinerii căsătoriți au plecat în voiaj de nuntă. În anii următori, Maria dr. T. Ionescu rămânea o prezență constantă în presa vremii. Ziarul *Universul*, în numărul său de joi, 27 noiembrie 1897, anunța inaugurarea Societății „Leagănul Sf. Ecaterina", instituție ce avea ca scop „a primi și a crește până la vârsta de doi ani copiii femeilor sărace". Președinta societății era Ecaterina G.Gr. Cantacuzino, iar printre membrele fondatoare o regăsim și pe tânăra doamnă dr. Thoma Ionescu.

În același timp, Maria Ionescu se număra și între apropiații Casei Regale. În paginile ziarului *Voința națională* din 23 mai/5 iunie 1901 apărea descrierea serbării organizate de principesa Maria în Parcul Cotroceni, cu prilejul sărbătorii de Rusalii. Scopul era strângerea de fonduri în folosul

... și soția, Maria Ionescu

societăților „Obolul" pentru ajutorarea săracilor și „Materna" pentru creșterea copiilor găsiți. Printre doamnele din anturajul principesei care participă la eveniment se află și soția chirurgului Thoma Ionescu, travestită în ghicitoare.

Meritele Mariei Ionescu în susținerea acțiunilor de caritate au fost recompensate de regele Carol I în anul 1913, când ea și celelalte doamne din comitetul „Societății de salvare" erau decorate cu Medalia „Răsplata Muncii", clasa I.

Pe lângă operele de caritate, o regăsim pe Maria dr. Thoma Ionescu și printre mânuitorii condeiului. Ziarul *Dimineața* din 29 octombrie 1913, pe prima pagină, sub titlul *Scriitoarele noastre*, preciza că articole semnate de aceasta au apărut în *Journal des débats*, iar în lunile următoare activitatea sa publicistică va continua în revista *Comoedia illustré*. În paginile acesteia, menționa și ziarul *Adevărul* din 7 noiembrie 1913, doamna dr. T. Ionescu urma să publice mai multe studii despre: *Grigorescu și pictura românească, Mânăstirile și arta bizantină în România, Teatrul și artiști români, Principesa Maria a României și Palatul de la Cotroceni, Țăranca română, Colecțiunea Kalinderu* etc. Primul din serie, intitulat *Studii asupra României*, era dedicat activității reginei Elisabeta. Astăzi, după mai bine de un secol, o regăsim pe Maria Th. Ionescu în *Bibliografia Națională Retrospectivă* ca fiind autoarea mai multor volume de proză scrise în limbile franceză și română: *Dragoste cu foc*, apărut la București, în 1914; *Eux* [*Les soldats français*], volum tipărit la Paris, în 1914, *Flori de vis. Flori de viață*, apărut la București, în 1916 și *Un peu de tout. Impressions. Souvenirs*, publicat la Paris, cel mai probabil în al doilea deceniu al secolului XX. La care se adaugă și albumul *Vechea Artă românească*, apărut la București, în 1924, care reprezintă o reeditare în limbile română și franceză pentru publicul român a volumului *Hommage de la Roumanie à Ferdinand le Grand*.

Așa cum ne privește din paginile ziarelor de epocă, Maria dr. Thoma Ionescu-Lămotescu era o doamnă din elita bucureșteană a începutului de secol XX, angrenată în activități de binefacere, apropiată a familiei regale a României, scriitoare care publică în limbile română și franceză, multe dintre lucrările sale fiind dedicate promovării imaginii țării noastre în străinătate.

Pornind de la personalitatea autoarei putem înțelege cum s-a născut volumul *Hommage de la Roumanie à Ferdinand le Grand*. Cel mai probabil, acest proiect a fost prezentat de mai multe ori familiei regale. Reamintim că printre doamnele din anturajul reginei Maria se număra și Maria Ionescu, iar ziarele din luna decembrie 1920 consemnau primirea acesteia în audiență la regele Ferdinand. Într-un asemenea context putem bănui că a fost stabilit și conținutul lucrării. Aceasta cuprinde dedicația olografă a reginei: „Love, Faith, Courage – with these three we can win the world!" (Dragoste, credință, curaj – cu acestea trei putem cuceri lumea!), două fotografii care îi reprezintă pe regele Ferdinand I al României și pe regina Maria și textele: *Ode à la Roumanie par S.M. la Reine Marie de Roumanie*; *La politique étrangère par Son Exc. Take Jonesco*; *La terre roumaine par le M. le Professeur Iorga*; *Dans le silence des monastères par Marie Jonesco*. Acestora li se adaugă, sub titlul *Les trésors de la Roumanie*, 62 de planșe cu fotografii reprezentând obiecte și clădiri care fac parte din patrimoniul cultural-artistic național. Unele dintre obiectele ale căror imagini se regăsesc în acest album, printre care se numără și Tezaurul de la Pietroasa, se aflau la vremea apariției volumului între valorile din tezaurul evacuat la Moscova în anii Primului Război Mondial.

Știm cu certitudine că regina Maria a apreciat acest volum, pe care l-a dăruit diplomaților străini prezenți la serbările încoronării de la Alba Iulia în octombrie 1922, precum și Muzeului „Maryhill" din statul Washington (*Magazin istoric*, nr. 12/2010) cu prilejul călătoriei sale în Statele Unite

Pagina din Cartea de onoare a B.N.R. care poartă însemnarea realizată cu prilejul vizitei principelui Naruhiko Higashikuni, membru al familiei imperiale a Japoniei, însoțit de principele moștenitor Carol al României, 5 aprilie 1924 (stânga), și însemnarea cu prilejul vizitei principelui Mihai, Mare Voievod de Alba Iulia, 6 februarie 1940

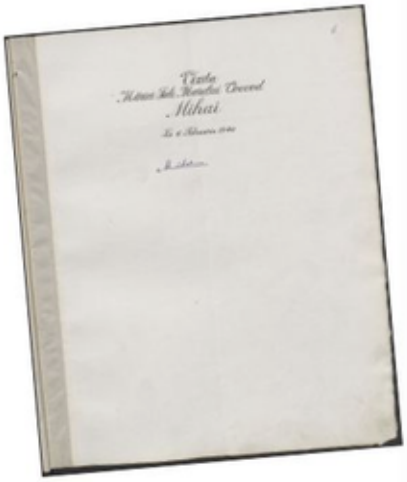

ale Americii în anul 1926. De asemenea, mai multe exemplare au fost oferite diferitelor personalități străine care participau la evenimente ale Casei Regale sau achiziționate de instituții din țară. Astăzi este cunoscută în România existența a patru exemplare deținute de: Casa Regală a României – Muzeul „Palatului Elisabeta", Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Națională a României, Biblioteca Centrală Universitară din Iași.

Cum a devenit unul dintre cele trei exemplare cumpărate de Banca Națională a României, mai precis cel cu numărul 13, Cartea de onoare, uneori numită și Cartea de aur a Băncii Naționale a României? Înfățișarea impresionantă și elegantă a volumului, ornamentația copertei, hârtia de foarte bună calitate au contribuit cel mai probabil la schimbarea destinului pentru acest exemplar, căruia i s-a adăugat un fascicul de 12 file albe. Astfel, primele două file din volumul inițial, precum și patru file din fasciculul adăugat au fost utilizate drept Carte de onoare a Băncii Naționale a României și poartă mențiunile vizitelor realizate la banca de emisiune în perioada 1924 – 1942 de personalități ilustre ale vremii, precum și semnăturile acestora.

Prima consemnare a fost realizată la 5 aprilie 1924 cu prilejul vizitei principelui Naruhiko Higashikuni, membru al familiei imperiale a Japoniei, însoțit de principele moștenitor Carol al României. Au urmat apoi, în același an, la 11 aprilie, vizita lui Gottfried, prințul moștenitor de Hohenlohe-Langenburg, și, la 18 aprilie 1924, vizita participanților la primul Congres Internațional de Studii Bizantine, între care se afla și faimosul bizantinist Charles Diehl. Pentru anul următor, întâlnim, consemnată la 23 iunie 1925, vizita participanților la cea de-a șasea Conferință Internațională de Chimie Pură și Aplicată, iar la 16 aprilie 1926, vizita comisarului general al Societății Națiunilor la Viena. La 17 martie 1932, Banca Națională a României primea vizita principelui Mihai, Mare Voievod de Alba Iulia, și momentul este consemnat în Cartea de onoare a Băncii, care poartă semnătura tânărului prinț moștenitor. Acesta va reveni la Banca Națională opt ani mai târziu, la 6 februarie 1940, moment de asemenea consemnat în paginile Cărții de onoare.

Veritabilă mărturie a succesiunii personalităților care au trecut pragul Băncii de emisiune în acești ani, Cartea de onoare mai păstrează mențiuni privind vizita conducătorilor băncilor centrale din Cehoslovacia și Iugoslavia în octombrie 1934 și în septembrie 1937, cu prilejul participării la conferințele guvernatorilor băncilor de emisiune din țările Micii Înțelegeri organizate la București. Regăsim, de asemenea, mărturii ale vizitelor realizate la Banca Națională a României de președintele Băncii Poloniei, Władisław Byrka, la 27 mai 1937, de președintele Băncii Reglementelor Internaționale, J.W. Beyen, la 18 iunie 1938, de guvernatorul Băncii Naționale a Bulgariei, Dobri Bojilov, la 4 noiembrie același an. Șirul consemnărilor din Cartea de onoare a Băncii Naționale a României se încheie

Unul dintre vizitatorii al căror nume apare în Cartea de onoare a B.N.R., Emil Puhl, vicepreședintele Reichsbank (în stânga, în picioare)

cu cea din 4 septembrie 1942, realizată în contextul vizitei lui Emil Puhl, vicepreședintele Reichsbank.

Vremurile nu au fost prea blânde cu impresionantul album. Acesta a ajuns până la noi îmbogățit cu semnăturile unora dintre personalitățile care au trecut pragul Institutului de emisiune, dar fără câteva dintre elementele sale inițiale. Față de descrierile altor exemplare ale aceleiași lucrări, disponibile în mediul on-line, exemplarului păstrat în Arhiva Băncii Naționale a României îi lipsesc unele dintre elementele metalice care împodobeau coperta, iar din conținutul volumului au fost îndepărtate, evident pe criterii ideologice, fila cu însemnarea olografă a reginei Maria: „Love, Faith, Courage – with these three we can win the world!", cele două fotografii care îi reprezintă pe regele Ferdinand I al României și pe regina Maria, precum și fila cu titlul *Ode à la Roumanie par S.M. la Reine Marie de Roumanie*.

Cu toate acestea, albumul *Hommage de la Roumanie à Ferdinand le Grand* impresionează înainte de toate prin destinul său surprinzător, marcat de transformarea din volum de propagandă în Carte de onoare a Băncii Naționale a României, prin mărturiile pe care le păstrează în paginile sale, precum și prin mutilarea la care a fost intenționat supus. Chiar și incomplet, rămâne un martor neprețuit al vremurilor pe care le-a traversat și una dintre cele mai importante, deși mai puțin cunoscute, piese din patrimoniul arhivistic al Băncii Naționale a României. ■

VIZITĂ LA PALAT
(Criptografie: 2, 4, 4, 6)

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **DINASTIA COMNENILOR DIN BIZANȚ,** din nr. 4/2026

TRAPEZUNT – EUSTRATIOS – OMOFOR – ZUL – D – C – TABALA – OMISI – LMOV – RAA – KSA – UI – ANTIOCHOS – U – OSI – PEL – BELA – TEO – A – ALANI – ISAC

Soluția jocului **EMITENTĂ DE MONEDĂ**, din nr. 4/2026

BANCA DE EMISIUNE
(BA–N/CA–DE–E–M/I–SI–UN–E)

EXCLUSIVITATE

LUDOVIC-NAPOLEON BONAPARTE ÎN PRESA DIN BELGIA

JACQUES HELLEMANS
(Belgia)

Mulți au fost adversarii care, de bunăvoie sau forțați, au luat calea exilului în Belgia, în urma loviturii din 2 decembrie 1851. Atunci, Ludovic-Napoleon Bonaparte a pus capăt celei de A Doua Republici Franceze (care luase locul, la 4 noiembrie 1848, monarhiei restaurate după înfrângerea lui Napoleon), pregătind terenul pentru instaurarea celui de Al Doilea Imperiu Francez.

Belgia era destinația cea mai firească, ținând cont de comunitatea de limbă și de liberalismul Constituției belgiene. La fel ca Londra, Bruxelles a devenit unul dintre focarele luptei antibonapartiste.

Portret al împăratului Napoleon al III-lea de pictorul francez Alexandre Cabanel (1823 – 1889)

Afluxul de exilați a plasat Guvernul liberal belgian condus de Charles Rogier într-o situație foarte jenantă. Cum să evite orice divergență cu Ludovic-Napoleon Bonaparte, de ale cărui scopuri anexioniste și tendințe imperialiste le anticipa și de care se temea regele Belgiei, Leopold I? Decretul din 31 decembrie 1851 nu urmărea să restabilească vulturul francez pe stindardele armatei? Dacă lovitura de stat se înscrie în cadrul reacției conservatoare europene împotriva mișcărilor revoluționare de la 1848, principiul imperial drag lui Ludovic-Napoleon Bonaparte se sprijină, fie că îi place sau nu și în ciuda discursului pe care îl va rosti câteva luni mai târziu la Bordeaux, pe perspectiva distrugerii ordinii instaurate în 1815. Belgia, care își câștigase atunci independența, pare a fi prima amenințată, nu numai din cauza proximității sale, cât mai ales din cauza regimului său care promova libertatea politică. Articolul 18 din Constituția belgiană din 7 februarie 1831 stabilea libertatea absolută a presei, principiu care apare ca o amenințare la adresa operei de restabilire a ordinii întreprinse în Franța de Ludovic-Napoleon Bonaparte.

FRANȚA FACE PRESIUNI

În ziua următoare loviturii de stat, toate ziarele belgiene au fost interzise în Franța. Reacția violentă a presei radicale nu s-a lăsat așteptată. *The Nation* din 5 decembrie 1851 titra pe prima pagină: „Imperiul Francez înseamnă invadarea Belgiei". Alte ziare, precum *Le Sancho* și *Le Messager des Chambres*, îl vor urma și vor lansa cele mai insultătoare apeluri împotriva lui Ludovic-Napoleon Bonaparte.

În perioada 1 ianuarie – 19 februarie 1852 avea să apară la Bruxelles *Bulletin français*, o publicație săptămânală de 16 pagini in-12, cu o copertă verde. Publicația a iritat Palatul Tuileries – reședința lui Ludovic-Napoleon Bonaparte – în cel mai înalt grad și a incomodat Guvernul belgian. Acest *Bulletin* a fost opera a doi refugiați de tendință orleanistă (sprijinitori ai dinastiei înlăturate în 1848), Alexandre Thomas, colaborator al *Revue des Deux Mondes*, și contele Othenin de Haussonville, ginerele ducelui de Broglie (unul dintre cei mai însemnați adversari ai celui de Al Doilea Imperiu). Vivacitatea polemicii lor a iritat Legația franceză și, în consecință, Ministerul de Externe francez, care a cerut imediat suprimarea *Bulletin*. Prin urmare, s-a făcut un demers urgent către domnii de Haussonville și Thomas pentru a-i invita să părăsească țara, dacă vor continua. Cei doi bărbați s-au prefăcut că au plecat, dar s-au ascuns într-o casă, de unde au continuat să redacteze publicația cu o punctualitate insolentă.

Caricatură apărută în ediția belgiană a publicației Le Charivari: *Ludovic-Napoleon Bonaparte, pe o stradă din Londra, își notează, în fața statuii ducelui de Wellington, învingătorul lui Napoleon I la Waterloo: „Încă un monument dedicat lui 1815 pe care va trebui să îl demolăm la următoarea invazie!"*

Au fost descoperiți de poliție abia la 17 februarie și s-au îmbarcat la 19 la Ostende, spre Anglia. Al șaptelea număr, datat 12 februarie, din care am găsit un exemplar pe hârtie pergament, a fost ultimul care a mai apărut la Bruxelles. Chiar în ziua plecării editorilor săi, al optulea și ultimul număr al *Bulletin français* a apărut la Londra, la librarul Jeffs.

Constituția opunându-se măsurilor preventive în ceea ce privește presa, domnul Firmin Rogier, trimisul belgian la Paris, i-a propus marchizului de Turgot – ministrul de Externe francez – să inițieze proceduri legale pe baza legii din 28 septembrie 1816, care, în mod curios, a fost promulgată în urma atacurilor lansate de la Bruxelles împotriva Bourbonilor de publicația *Le Nain Jaune (Piticul galben)* a bonapartiștilor aflați în exil. Articolul 4 al acestei vechi legi prevedea că, la plângerea formală a guvernului ofensat, se puteau declanșa urmăriri penale împotriva autorilor articolelor scandaloase pentru șefii de stat străini. Constituția din 1831 nu făcea oare această lege caducă? Aceasta a fost opinia unui mare număr de juriști eminenți, dar mai ales a opiniei publice. În urma unei cereri oficiale din partea Franței, pe lângă fondatorii *Bulletin français*, alți patru inculpați au fost trimiși în fața curții cu jurați din Brabant, în calitate de tipografi, editori sau distribuitori. La 22 martie, acuzații au fost unii scoși de sub acuzare, alții achitați.

CINE ERA BADINGUET

Reprezentanții Franței în străinătate s-au plâns de limbajul ziarelor radicale și, în general, al tuturor ziarelor belgiene, ale căror articole răspândite în țările vecine întrețineau ură și

Caricatura are legenda: „Badinguet pleacă la război!" Inversată, apare chipul unui măgar și explicația: „Badinguet revine de la război!"

dispreț împotriva actorilor și complicilor loviturii de stat din 2 decembrie 1851.

O nouă plângere din partea Guvernului francez a fost adresată împotriva ziarului progresist *La Nation*, în mai – iunie 1852. Și în acest caz inculpații, Charles Potvin și Louis Labarre, au fost achitați.

Aceste două procese au creat un vid juridic care trebuia remediat, mai ales că aceste verdicte, descrise ca fiind scandaloase de ducele de Bassano, ministrul francez la Bruxelles, îi încurajaseră pe cei care denunțau lovitura de stat. Guvernele conduse de Charles Rogier (1847 – 1852) și Henri de Brouckère (1852 – 1855) au negat că ar fi cedat vreodată vreunei presiuni din partea Guvernului francez sau că s-ar fi supus ordinelor acestuia. *L'Émancipation*, un ziar clerical acuzat că era în solda lui Ludovic-Napoleon Bonaparte, oferă câteva clarificări în această privință. Iată ce se putea citi la 18 februarie 1852: „Putem liniști complet țara în ceea ce privește intențiile președintelui Republicii față de Belgia; el le exprimă acum nu numai reprezentanților puterilor nordice de la Paris, ci și domnului Firmin Rogier, ministrul nostru, și tuturor belgienilor cu care are relații. El cere un singur lucru Belgiei: să nu fie insultat în și de către această țară." În ziua achitării publicației *Bulletin français*, recunoașterea imixtiunii a fost și mai clară: „Se zvonește că Guvernul francez a întrebat Guvernul dumneavoastră dacă ar fi posibil să modifice legislația dumneavoastră privind presa, astfel încât președintele și miniștrii săi să nu mai fie supuși unor atacuri nepotrivite."

În aceste circumstanțe, Charles Faider, ministrul Justiției în noul Cabinet belgian, a prezentat Camerei Reprezentanților, la 9 noiembrie, un proiect de lege, menit să reprime infracțiunile împotriva șefilor guvernelor străine. Adoptată la 6 decembrie, la câteva zile după proclamarea celui de Al Doilea Imperiului Francez, și pe 16 de Senat, legea a fost promulgată la 20 decembrie 1852. Articolul 3 prevedea că urmărirea penală va avea loc numai la cererea reprezentantului suveranului sau a șefului guvernului care se considera ofensat. Este demn de remarcat faptul că, la 12 martie 1858, la două luni după tentativa de asasinat a lui Orsini contra lui Napoleon al III-lea, din fața Operei din Paris, la 14 ianuarie 1858, o nouă lege a abrogat articolul 3 din Legea Faider, permițând Parchetului să inițieze proceduri din oficiu, fără a aștepta o plângere din partea șefului statului care fusese insultat de presă. Legea Faider fusese promulgată în 1852, în urma publicării în Belgia a pamfletului *Napoleon cel Mic*, scris de Victor Hugo.

Oficial, singurele ziare belgiene interzise în Franța la 24 iunie 1852, din motive de cenzură politică, au fost: *L'Étoile belge*, *Le Méphistophélès*, *Le Messager des Chambres*, *La Nation*, *L'Observateur belge* și *Le Sancho*. Acest lucru nu i-a împiedicat pe unii inspectori, în special pe cei din comerțul cu cărți, mai zeloși decât alții, să confiște anumite publicații, precum *La Gazette de Mons*, *Le Messager de Gand*, *Le Courrier d'Ypres*, *L'Argus* și *Le Charivari belge*, care conțineau remarci ostile la adresa împăratului. Într-adevăr, pe lângă reproducerea întregii prime pagini a ediției pariziene

Gravură înfățișând momentul atentatului lui Orsini

a ziarului *Le Charivari*, ediția belgiană a publicat zilnic o cronică politică și anecdotică și, ocazional, atacuri, sub formă de poezii, îndreptate împotriva lui Badinguet și a acoliților săi. Badinguet era porecla populară dată lui Napoleon al III-lea, după numele zidarului ale cărui haine le purtase pentru a evada din fortăreața Ham în 1846.

UN GUVERN CARE NU VREA O OGLINDĂ

Urmărirea istoriei retipăririi acestui ziar ilustrat în Belgia este destul de complexă, având în vedere lipsa materialului disponibil. Cu toate acestea, este posibil să se contureze principalele sale caracteristici. Începând cu 1 mai 1838, *Le Charivari* a fost publicat în Belgia într-o ediție paralelă tipărită de Slaes, cu format și aspect identice, conținând aceleași texte și caricaturi. Doar a patra pagină a fost modificată: reclamele și programele teatrelor din Bruxelles au înlocuit anunțurile și diversele notificări ale ziarului parizian. Treptat, această a patra pagină a fost dedicată tot mai mult informațiilor politice de interes doar pentru publicul belgian. Această primă încercare de retipărire a ziarului *Le Charivari* a încetat la 31 martie 1840, iar câteva luni mai târziu a dus la crearea ziarului *Le Patriote belge*, un cotidian democratic ilustrat care a apărut între 1 iulie 1840 și 30 iunie 1844. Desființarea sa ar fi putut fi o consecință a procesului intentat în noiembrie 1839 de Jules Geruzet, distribuitorul oficial al ziarului *Le Charivari* parizian la Bruxelles, împotriva domnului Verhasselt, care preluase conducerea afacerii de la Slaes din aprilie 1839. Un *Charivari*, completat cu cele mai bune articole din *Le Corsaire*, *La Caricature*, *La Mode* și *Le Figaro*, a fost publicat în decembrie 1840. A avut o existență și mai scurtă, deoarece a fuzionat la 10 aprilie 1841 cu *Aujourd'hui, journal des Ridicules*, o altă contrafacere. *Le Charivari* nu a mai fost ulterior contrafăcut în Belgia înainte de 1848. De aici până la a sugera că a reapărut datorită evenimentelor de la Paris este doar un mic pas. De data aceasta, se pare chiar că a făcut obiectul mai multor ediții simultane. Întrucât contrafacerea operelor străine în Belgia nu era supusă

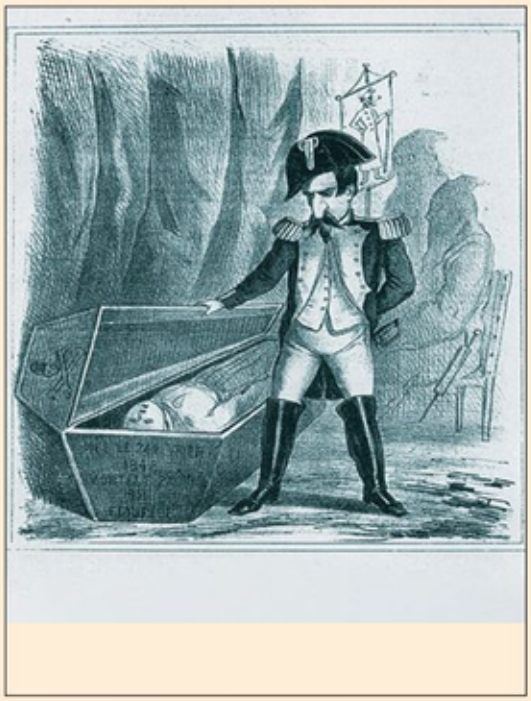

Napoleon al III-lea, în fața sicriului în care se află Republica a Doua Franceză, se întreabă: „A murit cu adevărat?", caricatură apărută în ediția belgiană a Le Charivari,...

... ca și aceasta, care înfățișează un personaj satiric, Ratapoil, creație a lui Daumier, bătăușul pus de împărat să fugărească pe cei care i se opuneau

niciunei reglementări interne, tipografii belgieni aveau nefericitul obicei de a-și reproduce reciproc lucrările. Acest obicei, în ciuda Convenției literare franco-belgiene din 22 august 1852, care doar oficializa o situație existentă, a contribuit la împingerea multora dintre ei spre faliment sigur.

Odată cu cenzura impusă la Paris în urma decretului organic din 17 februarie 1852, care supunea presa voinței guvernului, publicația *Le Charivari*, tipărită la Bruxelles și considerată cândva o simplă imitație a celebrului ziar parizian, a căpătat un titlu de noblețe. Acest decret a stabilit că niciun ziar sau periodic care ar trata probleme politice sau sociale nu poate fi creat sau publicat fără autorizația prealabilă a guvernului și după plata unei garanții. Competența în privința infracțiunilor de presă era atribuită tribunalelor de poliție corecțională, nu celor cu juați, și a inaugurat sistemul de avertismente, al cărui inițiator a fost ministrul de Interne, Jean Gilbert Victor Fialin, duce de Persigny. Doar autoritățile aveau autoritatea de a decide dacă un articol, un desen sau o propoziție puteau fi considerate ofensatoare la adresa moralei publice, apărării familiei, proprietății sau autorității. În astfel de cazuri, se trimitea un avertisment ziarului. La o a treia abatere, ziarul era suspendat, dincolo de orice urmăriri penale sau condamnări pe care instanțele le-ar fi putut pronunța împotriva autorilor articolelor sau desenelor ofensatoare. Aceste măsuri vizau pur și simplu suprimarea oricărei libertăți, mai ales în cazul caricaturilor. Caricaturiștii sunt reduși la a aborda subiecte de politică externă, cu condiția ca acestea să fie favorabile autorităților, sau, la fel ca după legile din septembrie 1835, să exploateze filonul desenului umoristic și al celui al satirei sociale. Prin urmare, în străinătate trebuie căutate caricaturile care îl vizează pe Napoleon sau politicile sale. Iată ce a spus Victor Hugo despre libertatea presei în *Napoleon cel Mic*: „Acest guvern se simte hidos. Nu vrea portret, dar mai ales o oglindă."

Articolul 22 al acestei legi, ticălos în esență, specifică: „Niciun desen, gravură, litografie, medalie, stampă sau emblemă de orice fel nu poate fi publicată, expusă sau oferită spre vânzare fără autorizația prealabilă a ministrului Poliției din Paris sau a prefecților din departamente." Acest decret a avut indirect un efect benefic asupra producției de caricaturi în ziarele satirice din Belgia. Dintr-o simplă contrafacere, *Le Charivari* din Bruxelles a devenit un debușeu providențial pentru imaginile anti-bonapartiste.

Colecția care mi-a permis să studiez această contrafacere belgiană este cea a Bibliotecii Regale, practic completă de la 1 februarie până la 30 decembrie 1852. Chiar dacă multe gravuri lipsesc, este destul de grăitor faptul că trăsăturile lui Napoleon nu se mai regăsesc după 5 mai. S-a plâns Legația franceză Guvernului belgian? S-a confruntat *Le Charivari* cu presiuni administrative? Aceste întrebări, fără răspuns în acest stadiu al cercetărilor mele, dau totuși naștere la presupuneri foarte plauzibile, deoarece ultima caricatură a lui Ludovic-Napoleon Bonaparte din *L'Argus*, care înfățișează prezentarea Vulturilor diferitelor regimente în timpul paradei din 10 mai, datează din 16 mai. ■

NOTAȚII DESPRE ROMÂNIA

ULRICH VON HASSELL

Ulrich von Hassell (12 noiembrie 1881 – 8 septembrie 1944) provenea dintr-o veche familie nobiliară germană. Cu studii de Drept și Economie la Lausanne, Tübingen și Berlin, a lucrat la Qingdao, în China, și la Londra, intrând în Ministerul de Externe german în 1909, primul post fiind de viceconsul la Genova. Înrolat pe front în Primul Război Mondial, este rănit în inimă în anul 1914, în Bătălia de pe Marna, după care activează ca secretar privat și consilier al amiralului Alfred von Tirpitz, fondatorul flotei germane moderne, al cărui ginere era și despre care mai târziu a scris o biografie.

A fost membru fondator, în septembrie 1917, al Deutsche Vaterlandspartei **(Partidul Patriei Germane), de orientare național-conservatoare, partid autodizolvat imediat după încheierea războiului, spre a se regrupa, alături de alte forțe conservatoare, în cadrul unei formațiuni mai puternice și mai reprezentative,** Deutschnationale Volkspartei **(Partidul Popular Național German). Acest partid, cu pondere însemnată în timpul Republicii de la Weimar, avea să se autodizolve la rândul său în iunie 1933, spre a se integra în NSDAP – Partidul Național-Socialist al Muncitorilor din Germania –, ajuns la putere.**

În cadrul unui puci contrarevoluționar, organizat la 13 martie 1920 împotriva Republicii de la Weimar și eșuat după 100 de ore, așa-numitul Kapp-Putsch, **von Hassell fusese avut în vedere pentru funcția de ministru de Externe. Reangajat în Ministerul de Externe, von Hassell a lucrat ca diplomat la Barcelona, Copenhaga și Belgrad, devenind și un bun cunoscător al spațiului balcanic. În anul 1932 a fost numit ambasador al Germaniei în Italia. Un an mai târziu, odată cu venirea la putere a lui Adolf Hitler, s-a înscris în NSDAP.**

Adept al unității europene în spirit apusean-creștin, era pe de altă parte un adversar al Pactului Anticomintern. Odată cu preluarea funcției de ministru de Externe, în anul 1938, de Joachim von Ribbentrop, ale cărui vederi nu le împărtășea, a fost retras din funcția de ambasador la Roma. Devine membru în comitetul de conducere al Mitteleuropäischer Wirtschaftstag **(MWT; Consiliul Economic Central-European), grup de interese al marilor concerne, bănci și asociații economice germane, urmărind obiectivele geostrategice ale Reichului în zonă. Adversar al Micii Înțelegeri, MWT, care a existat între 1931 – 1944, a urmărit să contracareze interesele Parisului în regiune, reușind atât înainte, cât și după capitularea Franței, în iunie 1940, să cultive între marii industriași nord-francezi un curent progerman, de încurajare a schimburilor reciproc avantajoase în materie de cărbune și oțel. În contexte succesive diferite,**

Imagine din timpul desfășurării Kapp-Putsch

acest nucleu industrial germano-francez, creație a MWT, a corespuns Comunității Europene a Cărbunelui și Oțelului de mai târziu, precursoare a Uniunii Europene.

În paralel, fiind un adversar consecvent al războiului, Ulrich von Hassell a devenit una dintre figurile principale ale rezistenței conservatoare din Germania, părerea sa fiind că Germania trebuie să păstreze teritoriile anexate – Austria, Sudetenland și fostele teritorii germane din Polonia –, fără a extinde conflictul militar. Profitând de poziția sa în conducerea MWT, care presupunea numeroase călătorii în străinătate, a luat legătura cu Aliații occidentali, în vederea unui posibil acord în cazul loviturii de stat care se contura după înfrângerile germane de la Moscova și Stalingrad. A activat și ca mijlocitor între diferite grupări germane de opoziție, fiind inițial avut în vedere pentru funcția de ministru de Externe, în cazul reușitei atentatului contra lui Hitler și al schimbării conducerii germane. Totuși, în faza finală a pregătirilor s-a optat pentru Friedrich-Werner von der Schulenburg, fost ambasador la Moscova, care avea relații bune cu U.R.S.S. Arestat la câteva zile după puciul eșuat de la Cartierul General al Führerului, din 20 iulie 1944, a fost judecat sumar, fiind executat prin spânzurare în aceeași zi de 8 septembrie, la Berlin, după pronunțarea sentinței de către Tribunalul Poporului. Din auditoriu a făcut parte și viitorul cancelar german Helmut Schmidt, pe atunci ofițer în rezervă.

Istoria jurnalului lui Ulrich von Hassell este una aparte: a fost primul jurnal al unui opozant de calibru al regimului național-socialist, pus la dispoziția poporului german după război, în anul 1946. Din cauza posibilului efect compromițător al însemnărilor, în condițiile în care jurnalul ar fi fost descoperit anterior capitulării Germaniei, autorul a scos treptat din țară fragmente ale însemnărilor, depunându-le în Elveția, unde își vizita periodic fiul bolnav, aflat la tratament. Cu ocazia acelor vizite, printr-un garant britanic, a transmis Lordului Halifax, la acea dată ambasadorul britanic în S.U.A., un manuscris în care expunea viziunea opoziției germane pentru încheierea grabnică a războiului. O parte din manuscrisul jurnalului lui Hassell a fost îngropat spre păstrare pe domeniul său din Bavaria. Recuperat și editat în mare grabă, în

Hassell în timpul procesului care l-a condamnat la moarte

anul 1946, a apărut concomitent cu pronunțarea sentințelor de la Nürnberg, la Editura Atlantis din Elveția, sub titlul Vom anderen Deutschland **(Despre cealaltă Germanie). Respectiva ediție nu a fost completă și nu respecta întru totul cronologia însemnărilor, acestea fiind pe alocuri chiar reformulate, inclusiv de doamna von Hassell – conform specialiștilor de mai târziu – pentru a evita interpretări greșite sau spre a ține cont de puterile ocupante din Germania. Abia patru decenii mai târziu, într-o redactare nouă, pe baza confruntării tuturor manuscriselor păstrate, și însoțită de un bogat aparat critic, a apărut ediția aproape completă a jurnalului, cu aproximativ două treimi mai voluminoasă decât cea inițială. Din această ediție, intitulată** Die Hassell-Tagebücher 1938 – 1944, Aufzeichnungen vom anderen Deutschland **(Jurnalele Hassell 1938-1944, Însemnări din cealaltă Germanie), publicată la Berlin, Siedler Verlag, 1988, provin fragmentele care urmează, referitoare la România.**

Însemnările sale despre România oferă o imagine nuanțată a diferitelor personalități românești ale vremii, a ponderii țării în spațiul est-european, în contextul intereselor germane și europene din epocă, a societății românești a acelor ani. Informații deosebit de prețioase oferă despre starea de spirit și atitudinea etnicilor germani din România, atât înainte, cât și după intrarea României în război.

Claudiu Mihail FLORIAN

2 decembrie 1938

Daladier [Édouard, prim-ministru – *CMF*] a câștigat în fața grevei generale. Va rezulta oare de aici într-adevăr o consolidare a democrației? În Ungaria continuă starea de criză dintre liberal-conservatori și progresiști, dintre progresiști și naziști. În România Codreanu a fost lichidat, „încercând să evadeze". În întreaga Europă forma constituțională se confruntă cu cea totalitară.

25 decembrie 1938

Am uitat să menționez amănuntul picant că asasinarea lui Codreanu, imediat după vizita lui Carol la Hitler, l-a determinat pe acesta să dea dispoziție ca ordinele românești abia conferite să fie returnate; ordinul german conferit prințului moștenitor nu i-a fost înmânat acestuia. Lupta regelui împotriva „hitlerismului" în țara sa și în favoarea propriei dictaturi câștigă o semnificație fundamentală, desigur, în granițele trasate prin năravurile „orientale" din România. Similar stau lucrurile și în Ungaria.

De la stânga: Carol al II-lea, Hitler, principele Mihai și ministrul de Externe Joachim von Ribbentrop

3 aprilie 1939

Tratatul cu România, impus în ciuda oricărei rezistențe, și chestiunea Memel [la 23 martie 1939 s-a încheiat acordul economic româno-german; în aceeași zi a fost reintegrată în Reich regiunea Memel, acum parte a Lituaniei, cedată în 1919, în urma Tratatului de la Versailles – *CMF*] au făcut, pe bună dreptate, o impresie puternică în

Germania și, pentru unii, au atenuat anxietatea declanșată de afacerea cehă [încorporarea în Germania a restului Cehiei, la 15 martie 1939, devenit Reichsprotectoratul Boemiei și Moraviei – *CMF*]. Dar, dincolo de faptul că tratatul cu România este inițial doar un cadru – deși unul plăcut –, devine din ce în ce mai clar că aceste două evenimente (România și Memel) au avut un efect și mai alarmant în tot Estul decât afacerea cehă. Sovieticii și Polonia s-au apropiat de Vest, după ce Stalin tocmai se prezentase recent ca un dușman al capitaliștilor occidentali, de care nu se va lăsa instigat împotriva Germaniei, cu atât mai puțin de o fantomă goală precum presupusele planuri germane pentru Ucraina [ideea transformării Ucrainei Subcarpatice, în urma dezintegrării Cehoslovaciei, într-o entitate statală ucraineană „liberă", după modelul R.S.S. Moldovenești constituite în anul 1924 pe malul stâng al Nistrului – *CMF*]. Keitel a menționat, de asemenea, că, pe lângă acordul-cadru, Wohlthat [Helmuth; președintele Camerei de comerț germano-române – *CMF*] s-ar fi întors și cu promisiuni secrete din partea României.

20 iunie 1939

Conform tuturor știrilor, Ribbentrop e cel mai influent om la H[itler].

În Germania sporește zilnic încordarea forțelor. Ieri cuvântare a conducătorului germanității române Fabritius [Fritz Fabritius – lider al „Mișcării de Înnoire" a etnicilor germani din România – *CMF*], în fața unui cerc cuprinzător (partid și VDA) [VDA, *Volksbund für das Deutschtum im Auslande* – Asociația Populară pentru Germanitatea din Străinătate –, organizație național-socialistă – *CMF*]. Despre munca efectivă a grupului etnic și despre lupta acestuia a povestit, din păcate, prea puțin. *Ce anume a spus despre el* [sublinierea autorului – *CMF*] a fost clar și foarte interesant. A avertizat în termeni tăioși cu privire la educația greșită de care ar avea parte tinerii germani aduși în Reich pentru școlire. Dacă se va continua cu obișnuirea lor în spiritul unor situații și viziuni mult prea mari, în loc să fie educați spre a fi niște simpli țărani spartani, atunci va fi mai mult spre daună decât spre vreun folos. A accentuat cu putere și necesitatea evitării unui conflict confesional. Munca în popor ar fi de-a dreptul clădită pe instituțiile Bisericii Evanghelice. Aceasta ar fi acum o inimă și-un suflet cu conducerea populară național-socialistă, cu episcopul Glondys tovarăș de partid [Viktor Glondys, liderul Bisericii Evanghelice de Confesiune Augsburgică din România, între 1932 – 1941 și 23 august 1944 – 1945, cu vederi opuse ideologiei național-socialiste – *CMF*]. În toiul discursului, Fabritius a derapat apoi din nou în mod grotesc, când a spus: „Suntem acum atât de puternici în Biserica Evanghelică, încât dacă am vrea, am putea ține după bunul plac slujbe evanghelice, catolice sau evreiești!" În privința Bisericii Catolice a fost mai critic. Orișicât, în încheiere a făcut remarca extrem de amuzantă: „Domnii mei, în România doar nu vrem să le facem pe toate singuri. Puneți întâi dumneavoastră în Reich rânduială în chestiunea bisericească, pe urmă vom avea noi grijă să vă urmăm!"

Helmuth Wohlthat

Principalul în cuvântarea lui a fost însă partea politică, iar aceasta a fost demagogie de un imperialism de lăptăreasă de cea mai joasă speță. Singurul lucru care ar conta ar fi crearea,

15 martie 1939: trupele germane ocupă ce mai rămăsese din Cehoslovacia

din motive atât militare, cât și economice, a spațiului necesar pentru poporul german, a cărui unitate, fără a ține seama de granițe, a proclamat-o cel dintâi Adolf Hitler. Diferitele popoare din Bazinul Dunărean nu ar putea fi menajate în acest proces. Conform vechiului sistem austriac, al graniței militare formate din soldați colonizați, ar trebui conectate prin diguri insulele răzlețe ale etnicilor germani. „Apa de drenaj" care s-ar forma în bazinele astfel constituite ar trebui pe urmă „aruncată peste bord". N-ar trebui să existe teamă față de relocare – ungurii nu ar merita niciun fel de menajament. [...] [Garda] cea „de Fier" ar fi terminată: în loc să fi depus jurământul pe seama unor idei, a jurat pe numele unui om (i-auzi, i-auzi), și astfel contralovitura ar fi fost simplă. Pe Călinescu [Armand, prim-ministru – *CMF*] l-a numit „maestrul cekist al regelui" [aluzie la CEKA, poliția secretă din U.R.S.S. – *CMF*]. Din punctul german de vedere ar fi bine că Mișcarea e moartă. Tot ce ar putea întări sau însănătoși Ungaria, România etc. ne-ar fi dăunător și ar trebui împiedicat de noi. Nici sub aspect economic să nu cumva să ne facem iluzii: câtă vreme negociatorii noștri ar fi acolo, totul ar merge splendid. După aceea tot am fi păcăliți.

Tare aș vrea să știu ce efect va fi avut acest paroxism – ce, pe baza unor documente parțial corecte, autentice, alcătuiește o clădire din butaforie față de care „germanii totali" erau de-a dreptul *real-politikeri* – asupra ascultătorilor, în cea mai mare parte lipsiți de o părere proprie. Cred că devastator.

Werner Lorenz

După aceea am mai stat împreună cu simpaticul și înțeleptul Berthold (VDA), cu Fabritius și cu învățătorul Florian Krämer din Veprovac, în Iugoslavia (fiul fratelui său Iacob îmi este fin de botez). F.[abritius] era acum cel mai liniștit și mai rezonabil om. Când a plecat, l-am întrebat pe B. cum s-ar putea explica partea agitatoare a discursului, la care el a spus: „Foarte simplu! F.[abritius] a fost o săptămână la Berlin și în continuu sub dușul lui Himmler, Lorenz etc." [Werner Lorenz, Obergruppenführer SS, șeful Centrului pentru Germanii din Străinătate – *CMF*]. Mi-o închipui foarte bine: luptătorul german din străinătate e bineînțeles încântat când i se povestește că se va pune mâna pe întreaga țară până la Carpați și până la Dunăre, iar germanii vor fi făcuți stăpâni ai țării. Întrebarea care se pune e dacă alde Himmler, Lorenz etc. doar îi aburesc pe acești sărmani voinici sau practică ei înșiși cu adevărat un asemenea imperialism sălbatic. Toate indiciile pledează pentru cea de-a doua variantă. Berthold privea lucrurile desigur mult mai limpede, chiar dacă totuși nu fără speranța ascunsă că totul s-ar putea întâmpla în felul acesta. Ar putea chiar avea dreptate că, dacă lucrurile continuă ca până acum, o asemenea debordantă politică germană de cucerire este *posibilă*. Însă nu poate merge bine vreme îndelungată. În realitate, încă mai avem toate șansele de a deveni, în cazul unei politici rezonabile, puterea tutelară în întreaga regiune, *fără* a distruge popoațiile străine și a le transforma în sclavi plini de ură.

(Va urma)

Radio
România
București fm [98,3 FM]

POVEȘTILE BUCUREȘTIULUI

EXPOZIȚIA „AMAN – LINIE, PUNCT. THEODOR AMAN – DESENATOR“

GRETA ȘUTEU
(Muzeograf, Muzeul Municipiului București, Muzeul „Theodor Aman“)

Ilustrație din expoziție (inv. 216)

În perioada 6 februarie – 6 noiembrie 2026, Muzeul Municipiului București invită publicul iubitor de artă și de experiențe rarisime la Muzeul „Theodor Aman“, unde poate beneficia de un regal expozițional, oferit de întâlnirea cu opere de artă inaccesibile publicului larg în cea mai mare parte a timpului. Expoziția „Aman – linie, punct. Theodor Aman – desenator“ prezintă o parte dintre cele 35 de desene în creion și 25 de desene în peniță existente în patrimoniul muzeului, precum și două eboșe (schițe) în acuarelă, în care domină desenul pregătitor în creion. Aceste opere nu pot fi expuse permanent din cauza fragilității tehnicii în care sunt lucrate, tehnică ce nu favorizează bătăliile cu timpul sau cu spațiul nepropice, atât în ceea ce înseamnă suportul, cât și materialele folosite.

Tocmai tehnica extrem de sensibilă determină o expunere foarte rară și cu durată scurtă. Exponatele își petrec restul timpului în spații cu condiții controlate și lipsite de variații majore sau evenimente care le-ar putea determina degradarea sau chiar distrugerea definitivă. Acesta este motivul pentru care o expoziție de desene (mai ales cele care au o anumită vechime) este un eveniment major pentru iubitorii artelor plastice, existând posibilitatea ca o astfel de întâlnire să fie unică în viața unei generații.

Curiozitatea publicului are la bază dorința de a pătrunde în „laboratorul“ operei de artă, acolo unde orice fenomen vizual are șansa de a se metamorfoza în capodoperă. Chiar și o capodoperă, indiferent de tehnica în care ne este prezentată (grafică, pictură, sculptură, arhitectură), are la bază desenul pregătitor. Acesta pleacă din punct și ajunge în linie dreaptă sau șerpuitoare, care, bine condusă, generează orice formă

posibilă și imposibilă. De altfel, titlul expoziției, „Aman – linie, punct", anunță privitorii că au șansa de a pătrunde în „laboratorul" lui Aman și de a percepe măcar parțial geneza unei opere de artă. Punctul primordial supus multiplicării devine linie, linia poate construi forma și forma poate oferi însăși imaginea lumii materiale – parțială sau sugerând întregul.

Desenele alese pentru actuala expoziție dezvăluie o fațetă degajată a lui Aman, foarte sinceră, necenzurată de filtrul exigent al pictorului academist. Ele pun în valoare spiritul de observație, capacitatea de extragere a esențialului, inefabilul liniei, care dă contur gândului și scoate la lumină natura intimă a artistului, ce se destăinuie în urma lăsată de creion pe hârtie.

Multe dintre ele sunt schițe rapide, instantanee pentru aducerea aminte a unui moment, altele sunt studii pregătitoare sau variante în altă tehnică ale unor picturi cunoscute. Linia dezinvoltă și rafinată a lui Aman schimbă rostul lumii perceptibile, materialitatea familiară lăsând loc liber forței imaginarului. Acesta devine creator și ghid al unei realități sugerate, intuite, funcționând sub coordonarea memoriei, senzațiilor și sintetismului. Fiecare dintre aceste desene poate fi asimilat unei opere de artă în sine. Pe de altă parte, întâlnirea cu astfel de opere trebuie privită ca o nesperată șansă oferită receptorilor, care au oportunitatea de a pătrunde în cel dintâi ungher al creației. Accesul, direct sau indirect, la schițele unui artist este o binecuvântată favoare, pentru că ele ne devoalează cu nemăsurată sinceritate secretele neștiute din laboratorul operei de artă.

Mama artistului (inv. 218)

Pereche care pleacă de la o serată de bal mascat (inv. 910)

Desenele și schițele unui maestru pot fi derutante pentru privitor, multe dintre ele având un caracter atemporal. Analizând opera lui Aman fără să știm cine este autorul, avem prilejul să facem o călătorie în timp. Trecem prin diverse curente, începând cu Antichitatea greco-romană, Renaștere, Baroc, Romantism, Realism, ajungând, în final, la o modernitate atât de surprinzătoare, încât îl putem considera cu ușurință pe Theodor Aman ca fiind contemporanul nostru.

Nu putem ști când a început să deseneze, dar avem o mărturie interesantă despre creativitatea sa timpurie, înregistrată de istoricul Radu Bogdan: „Theodor Aman și-a petrecut copilăria la Craiova, afirmându-și de timpuriu înclinația către artele plastice. Încă înainte de a fi intrat în școală, copilul fusese surprins ascunzându-se prin podurile casei părintești, unde își afla un refugiu prielnic

pentru modelarea nestingherită a resturilor de ceară de la lumânări, cărora încerca să le dea fel de fel de înfățișări după chipurile și obiectele din jur. Faptele se desfășurau în mare taină, cocoana Pepica [mama lui] nevăzând cu ochi buni asemenea îndeletniciri «neserioase». Pentru a-și face rost de banii necesari culorilor, micul Aman nu pregeta să cutreiere bălțile în tovărășia copiilor de țigani, prinzând lipitori pe care le vindea apoi în târg."

Tânără cu părul despletit...

Acum, de la distanța temporală la care ne poziționăm, putem afirma că acea etapă nu a fost un accident trecător. Ea reflecta însăși menirea lui Aman, transformându-se în „profesiune de credință", pe care avea să o onoreze până în ultima clipă a vieții. De asemenea, putem fi convinși că a desenat încă de la începuturi, căci desenul este întotdeauna faza primordială a oricăror manifestări plastice.

În aceste condiții, nu este surprinzătoare atitudinea lui Constantin Lecca, primul profesor de desen al lui Aman la Școala Centrală din Craiova și apoi cea a lui Carol Wallenstein, care i-a fost profesor la Colegiul „Sf. Sava" din București. Amândoi au descoperit în copilul și apoi tânărul Aman un talent remarcabil, care trebuia sprijinit și încurajat să evolueze. Au făcut diligențe pe lângă mama artistului, încurajând-o să facă tot posibilul pentru ca acest copil să poată fi trimis la o școală serioasă din Occident, unde a și ajuns. La 19 ani, tânărul Theodor Aman și-a început studiile la Paris, orașul care devenise deja capitala artelor și culturii, unde i-a avut ca maeștri pe Michel Martin Drolling și François-Édouard Picot – pictori academiști, foști elevi ai lui Jacques-Louis David.

... și zlătar, schițe

Tânărul student a evoluat calitativ în această perioadă, dovedind și o neobosită sârguință, ușor de remarcat prin numărul mare de lucrări. Există în patrimoniul muzeului un fond important de desene ale studentului Aman, fond care ne ajută să reconstituim o părticică din biografia lui pariziană. Avem o etapă prin care trec toți tinerii învățăcei, cea a copiilor după capodopere (de exemplu, „Hera", inv. 230). A existat și etapa studiului individual, când siguranța dobândită permite proiecte personale, etapă ilustrată printr-un desen – „Portretul lui Mihai Viteazul" (inv. 217) – ce marchează începutul unei simbioze de durată cu acest subiect. Voievodului i-a acordat foarte multă atenție și pasiune, dedicându-i numeroase și semnificative reprezentări de-a lungul timpului.

Preocuparea studentului Aman pentru tema istorică se observă și într-o serie de desene din colecția muzeului care abordează scene de luptă. Un exemplu semnificativ este „Lupta de la Oltenița" (inv. 770), una dintre schițele pentru pictura în ulei „Bătălia de la Oltenița", o scenă din Războiul Crimeii. Opera i-a prilejuit lui Aman o călătorie la Istanbul în vara anului 1854 și o întâlnire cu sultanul Abdulmecid, căruia i-a oferit-o. Lucrarea a rămas în colecția sultanului și se află la Palatul Dolmabahçe, în Istanbul.

Perioada pariziană mai este reflectată și printr-un desen, „Portretul artistului la Paris" (inv. 201). Este un studiu în creion colorat pentru pictura „Primul atelier al artistului la Paris", datată în 1852 (M.N.A.R., inv. 1501). Aici este redat atelierul pe care l-a avut în Rue Lafayette no. 3 și care reprezintă una dintre primele scene de gen din plastica românească.

După întoarcerea definitivă în țară, în 1858, activitatea artistului se diversifică substanțial. El a abordat genuri și tehnici diverse – fenomen vizibil și în desenele existente în patrimoniul muzeului, multe dintre ele

Mihai Viteazul, acvaforte și acuarelă

fiind schițe sumare pentru lucrări recognoscibile. Un important set de schițe pare să aibă o legătură foarte directă cu ridicarea casei sale (astăzi sediul Muzeului „Theodor Aman"), care începe în 1868, deci sunt databile după acest moment. Unele sunt reprezentări mitologice rapide, pregătitoare pentru pictura murală cu subiect mitologic din holul casei („Terpsichore", inv. 868; „Schiță – panou decorativ", inv. 912; inv. 915; inv. 927; „Schiță de compoziție – Scenă mitologică", inv. 983). Altele sunt reprezentări cu temă istorică pentru același spațiu („Bătălia lui Mihai Viteazul la Călugăreni", inv. 1.022, datată 1869) sau schițe pentru mobilierul existent în casă (inv. 914). Toate acestea au în comun linia spontană, care nu-și propune să finalizeze un obiect, ci doar să-l sugereze pentru o viitoare aducere aminte, precum și execuția rapidă, ce pare să urmărească doar fixarea unei idei sau o formulă compozițională.

Tema istorică este prezentă în expoziția temporară și printr-o lucrare tratată cu mare atenție în creion negru, care poate fi considerată o operă în sine, pe deplin finalizată – „După bătălia de la Rusciuk" (inv. 205). Ea este de fapt un desen pregătitor pentru tabloul în ulei „Răpirea cadânelor" (inv. 9), reprezentând scena ce a fost ulterior pictată – incendierea Rusciucului și răpirea de către oștenii români a cadânelor din haremul lui Sinan Pașa. Este remarcabilă perspectiva valorică, prim-planul fiind puternic evidențiat, pentru ca tonalitatea creionului să se estompeze gradual dinspre planul secund spre fundal.

Există în expunerea actuală și două lucrări ce par să fi avut o încărcătură specială în sistemul valoric și emoțional al artistului, cărora le acordă o atenție deosebită. Prima este un desen în creion conté negru, în care este reprezentată mama artistului într-o postură idealizată (inv. 218). Trădează dragostea și prețuirea profundă a fiului pentru cea care l-a crescut și educat singură, tatăl său decedând pe când Aman avea doar trei ani.

A doua lucrare este un desen în peniță (inv. 215), reprezentând proiectul făcut în 1881 pentru simbolurile regale – sceptrul și coroana țării –, proiect pe care Aman și l-a asumat cu totală seriozitate și dăruire. Din păcate, sceptrul gândit pentru regele Carol I nu a mai fost executat, dar „Coroana de oțel" a rămas de atunci Coroana regală a României.

„Sceptrul și coroana țării"

După cum menționam la început, expoziția temporară de desene înlesnește și întâlnirea cu două eboșe în acuarelă, în care intervenția creionului este foarte consistentă. Ele însă cuceresc privitorul prin suavitate, schematism și expresivitate. Este vorba despre „Hora" (inv. 997) – studiu pentru pictura „Joc la țară" (inv. 17) – și „Figuri de țărani" (inv. 1.282) – studiu pentru pictura „Glume de peste Olt" (inv. 87).

O analiză de ansamblu ne demonstrează că, indiferent dacă privim schițe minimaliste, studii pregătitoare sau lucrări finalizate, toate pot fi considerate o operă de artă în sine, iar valoarea intrinsecă a lucrărilor expuse temporar este indiscutabilă. ■

PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

După ce a susținut această rubrică în paginile revistei Magazin istoric **vreme de 24 de ani, doamna Georgeta Filitti îi predă ștafeta doamnei Oana Dimitriu.**

MARTHA BIBESCU CERE AUDIENȚĂ REGELUI FERDINAND

OANA DIMITRIU

Martha Bibescu

În timpul Primului Război Mondial, prințesa Martha Bibescu, după ce a ales să rămână în București sub ocupația germană, se hotărăște și reușește să părăsească țara, cu ajutorul contelui Czernin, ministrul de Externe al Austro-Ungariei între 1916 și 1918. Contele era o persoană apropiată Marthei Bibescu, din perioada în care fusese ambasadorul Austro-Ungariei la București și o întâlnise în mod repetat.

Cele trei scrisori din fondul Manuscrise al Bibliotecii Academiei Române pe care le prezentăm în continuare ridică o întrebare. Oare ce o făcea pe prințesă să trimită de la Geneva trei scrisori regelui Ferdinand, care se afla în refugiu la Iași cu întreaga Curte, cerând insistent să-l întâlnească, exprimându-și totodată loialitatea?

George Valentin Bibescu, soțul Marthei Bibescu, era pilot și lupta pe frontul din Moldova.

Rugămințile Marthei Bibescu rămân fără nicio reacție timp îndelungat. Abia la 22 martie/4 aprilie 1918, regina Maria consemnează că regele i-a scris, iar câteva luni mai târziu, la 10/23 noiembrie 1918, aflată la Iași, regina menționează că a primit un mesaj de la Martha și i-a răspuns, dar încă nu s-au văzut.

Scrisorile au fost traduse din limba engleză.

Mai 31 1917, Geneva Hotel Beaurivage

Sire,

Nu o să uit niciodată ultimele Dumneavoastră cuvinte. Voi rămâne întotdeauna fidelă celor ce V-am spus. Și acum simt că trebuie să Vă văd și să Vă vorbesc în persoană, cât mai repede. Cum și când, Dumnezeu știe!

Dar trebuie să încercăm să aflăm. Nu spuneți nimănui despre dorința mea și, dacă puteți să Vă încredeți în George, lăsați-l să vină să mă întâlnească și, poate, să mă aducă înapoi cu el, unde sunteți. Dumnezeu să Vă binecuvânteze, Maiestate!

Sunt a Dumneavoastră cea mai ascultătoare, plină de respect și iubitoare prietenă,

Martha

Regele Ferdinand

George Valentin Bibescu

Geneva, 3 iunie 1917

Sire,

Ultimele cuvinte pe care Maiestatea Voastră mi le-ați spus când ne-am despărțit îmi răsună tot timpul în urechi. Trebuie să vorbesc cu Dumneavoastră și nu știu când și cum. Cel mai bine ar fi să aveți încredere în George și să-l trimiteți la mine cu o misiune de un fel sau altul. Apoi, când va fi posibil și dacă veți dori, m-aș putea întoarce cu el.

Singura mea idee e să Vă ajut și să ajut și țara din nou. Știu că Dumneavoastră credeți în prieteniile vechi, în cei a căror inimă nu s-a schimbat din zilele copilăriei, din timpurile fericite de încredere și siguranță.

Vă rog să nu spuneți nimănui ce V-am rugat, Sire, și să-mi acordați toată încrederea.

A Dumneavoastră întotdeauna respectuoasa și iubitoarea prietenă, slujitoare și supusă,

Martha

Geneva, Hotel Beaurivage
4 iunie 1917

Sire,

Încerc pe diferite căi să fac să Vă parvină un mesaj, Maiestate!

Precum cei care fac pariuri pe mai mulți cai în același timp.

Eu vreau doar să știți că nu am încetat să mă gândesc la Dumneavoastră și la ultimele cuvinte pe care mi le-ați spus când ne-am despărțit.

De asemenea, vreau să Vă văd din nou, dacă e posibil.

Nu va fi ușor, știu, dar rugămintea mea la Dumneavoastră, Sire, este să aveți încredere în George și să-l trimiteți într-un loc în care noi doi să ne putem întâlni.

Apoi, voi ști dacă este vreo posibilitate pentru mine să merg mai departe. Nu e cazul să Vă spun ce simt. Știți că inima mea este aceeași ca în zilele prieteniei din copilărie, plină de dragoste și încredere, dragile vremuri de demult!

Să nu spuneți nimănui de rugămintea mea, aveți încredere în mine ca în cea mai supusă servitoare și cea mai iubitoare prietenă a Maiestății Voastre,

Martha ■

PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Anastasia Ambul-Balmuș – „EDUCARE“ PRIN ÎNFOMETARE: MEMORIU, DATE DOCUMENTARE, MĂRTURII DESPRE FOAMETEA DIN 1946 – 1947 DIN RAIONUL CIMIȘLIA**

Întreprinderea de Stat Firma Editorială Poligrafică „Tipografia Centrală“, Chișinău, 2026, 235 pp.

● **Emanuel Bălan – EVREII DIN JUDEȚELE NEAMȚ, ROMAN ȘI BACĂU ÎN TIMPUL GUVERNĂRII ANTONESCU ÎN PERIOADA 1940 – 1944**

Editura Universitară, București, 2025, 506 pp.

● **Diana Mandache – BANII EXILULUI: PROCESUL CRETZIANU ÎN ELVEȚIA**

Editura Corint, București, 2026, 303 pp.

● **Gabriel-Ion Degeratu – UMBRE ȘI LUMINI: NEÎMPLINIRI ȘI SUCCESE ROMÂNO-FRANCEZE ÎN PERIOADA 1964 – 1969**

Editura Meteor Press, București, 2026, 736 pp.

● **Lavinia Betea – LUCREȚIU PĂTRĂȘCANU: MOARTEA UNUI LIDER COMUNIST. STUDIU DE CAZ**

Editura Corint, București, 2026, 620 pp.

● **Matei Ghica Cantacuzino – UN AVIATOR PE FRONTUL DE EST ȘI PE FRONTUL SECRET: MEMORII (1939 – 1947)** (Trad. din lb. engl., note și pref. de **Sorin Turturică**. Cuvânt-înainte de **Irina Ghica Cantacuzino**)

Editura Corint, București, 2026, 381 pp.

● **Dr. Daniela Dâmboiu – SIEBENBÜRGISCHE GOLDSCHMIEDEARBEITEN XV. – XIX. JAHRHUNDERT. SCHMUCK XVI. – XIX. JAHRHUNDERT**

Sammlung Dr. Jürgen Fischer, 264 pp, 206 pp.

● **Alexandru M. Tănase, PhD; Mihai Rădoi – SCRIERI. ECONOMICE, FINANCIARE, ISTORICE ȘI AMINTIRI.**

Întreprinderea de Stat Firma Editorială Poligrafică „Tipografia Centrală“, Chișinău, 2026, 173 pp.

● **Alina Pavelescu, Șerban-Liviu Pavelescu – ISTORIA ORBILOR: ROMÂNIA ÎN RĂZBOI, 1940 – 1945**

Editura Humanitas, București, 2025, 756 pp.

● **Gheorghi Dimitrov – JURNALUL LUI GHEORGHI DIMITROV, 1933 – 1949** (Text îngrijit, note și cuvânt-înainte: **Ivo Banac**. Trad. din lb. engl.: **Lia Decei**. Pref.: **Cosmin Popa**)

Editura Corint, București, 2026, 587 pp.

● **Daniel Finkelstein – HITLER, STALIN, MAMA ȘI TATA: MIRACULOASA SUPRAVIEȚUIRE A FAMILIEI MELE** (Pref.: **ambasador Ovidiu Raețchi**. Trad. din lb. engl.: **Adina Barvinschi**)

Editura Meteor Press, București, 2026, 479 pp.

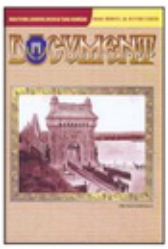

● **DOCUMENT. BULETINUL ARHIVELOR MILITARE**

Anul XXVIII, nr. 4(110)/2025, 64 pp.

O ISTORIE PE LUNĂ

UN ATENTAT EȘUAT

Gravură de epocă redând scena atentatului

15 mai 1800. La Theatre Royal Drury Lane, un teatru din West End, Londra, în timpul intonării imnului național, un anume James Hadfield (1771/1772 – 1841) a tras un foc de armă spre loja regală. Vizat era regele George al III-lea (1760 – 1820). Din fericire, glonțul a ratat la doar câțiva centimetri. După mărturiile directorului muzical al teatrului, Michael Kelly, regele aproape că nu a clipit și, în ciuda sfaturilor celor din jur, a cerut ca reprezentația să continue, el participând până la final. Spectacolul a continuat și poate că niciodată audiența nu a cântat cu asemenea bucurie versurile imnului național.

James Hadfield, autorul, ...

... regele George al III-lea, victima norocoasă...

Destul de puțin știm astăzi despre primii ani de viață ai atentatorului. Cert rămâne doar faptul că a participat la bătălia de la Tourcoing (18 mai 1794), care a pus față în față forțele franceze și cele britanice, soldată cu victoria primilor. Înainte de a fi capturat de inamic, James Hadfield, care se pare, după unele surse, că se număra printre cei însărcinați să îl apere pe ducele de York, a primit numeroase lovituri la cap, iar rănile astfel produse i-au marcat restul zilelor.

Reîntors în Anglia, a fost atras într-o mișcare ce propovăduia milenarismul, respectiv acea credință mistică într-o „împărăție de 1.000 de ani a lui Dumnezeu pe Pământ", asociată, uneori, cu idei egalitarist-utopice. Hadfield a ajuns să fie convins că, dacă el va fi executat de Guvernul britanic, a doua venire a lui Iisus pe pământ va avea loc mai repede. L-a avut alături pe un cizmar fanatic, Bannister Truelock, care credea că tocmai din propria-i gură se va încarna Mesia.

Cei doi au pus la cale un plan ce părea simplu: James trage asupra regelui și îl omoară, autoritățile îl prind și îl execută, iar revenirea lui Iisus va fi iminentă...

Numai că realitatea i-a jucat o festă și s-a trezit... în fața judecătorilor. Unul dintre cei mai celebri avocați, recunoscut pentru apărarea radicalilor și a reformatorilor, „cel mai strălucitor reprezentant al baroului englez", Thomas Erskine (1750 – 1832), auzindu-i povestea, s-a decis să îl ia drept client.

Pentru a lupta împotriva verdictului de trădare, Erskine a mers pe o strategie specială. Deoarece, potrivit definiției epocii, nu putea să îl declare pe Hadfield nebun (planificarea unui asemenea act presupunând judecată!), avocatul l-a prezentat ca fiind sub impactul unui delir religios extrem, cauzat, cel mai probabil, după cum au depus mărturie doi chirurgi și un medic specialist, tocmai de rănile primite în război.

... și Thomas Erskine, avocatul acuzatului

Judecătorul Lloyd Kenyon (1732 – 1802) a oprit procesul, declarând că verdictul „este, în mod clar, o achitare", însă, „de dragul atât al deținutului, cât și al societății în mare, el nu trebuie eliberat".

Aproape tot restul vieții (cu excepția a cinci zile de libertate obținute la sfârșitul lunii iulie 1802 printr-o evadare), Hadfield și l-a petrecut în spitalul Bethlehem, unde s-a și stins din viață, în 1841, suferind de tuberculoză.

T.S.S.

După ce am prezentat documente din arhivele sovietice privind soarta Tezaurului identitar (Magazin istoric, nr. 1 – 4/2026), vom examina începând cu acest număr ce s-a întâmplat cu obiectele de patrimoniu returnate în 1956.

DESTINUL TEZAURULUI IDENTITAR AL ROMÂNIEI

ILIE SCHIPOR

Cum au fost inventariate, cercetate și „distribuite" către noii administratori din România valorile patrimonial-identitare (numismatice, cultural-artistice, arheologice, bisericești etc.) restituite României?

Coperta și pagini din inventarul complet (realizat în 1948 – 1950 la Muzeul Kremlinului) al bunurilor identitare restituite României în august 1956 (Opis 1950)

Pentru a reconstitui acest traseu, voi face referiri bibliografice frecvente la două monografii (Ilie Schipor, *Destinul Tezaurului României. Argumente din arhivele ruse*, Editura Oscar Print, București, 2021 – în continuare: *Destinul* – și Tatiana Pokivailova, *Soarta aurului românesc în Rusia, 1916 – 2020. Eseuri de istorie*, Editura ALETEIA, Sankt Peterburg, 2021 – în continuare: *Soarta*); inventarul complet (realizat în 1948 – 1950 la Muzeul Kremlinului, format din trei volume, cu un total de 803 file) al bunurilor identitare restituite României în august 1956 (denumit în continuare: *Opis 1950*); documentele administrativ-contabile (cu un total de 613 file și denumite, după caz, *Lista nr. 1* la *Lista nr. 8*) redactate între 1956 și 1966, la București, pentru distribuirea Tezaurului identitar repatriat către diferite entități cultural-științifice românești.

Din punct de vedere cantitativ și numeric, bunurile

numismatice (monete, medalii, ordine militare și civile etc.) reprezentau peste 80% dintre valorile patrimoniale ajunse la București în august 1956.

Dacă inventarele, realizate la Moscova și București în anii '50 – '60 ai secolului trecut, conțin informații riguroase privind numărul și tipologia monetelor istorice revenite în țară (33.009 monete, conform *Opis 1950*, vol. 1 și 2), se impune clarificarea diferențelor nepermis de mari între ceea ce s-ar fi evacuat în iulie 1917 (circa 16.500 piese, cum ar rezulta din cele de mai jos) și ce ne-a fost restituit în august 1956 și s-a distribuit noilor administratori patrimoniali până în anul 1966 (*Listele nr. 1* și 2).

Conform proceselor-verbale redactate în 1916 – 1917 și evaluării *in rem* din noiembrie – decembrie 1941, la Moscova ar fi fost trimise, cu cel de-al doilea transport al Tezaurului României, doar: a) „**Colecția de monete a Academiei Române**, conținând piese: de argint de la domnii Țării Românești și Moldovei; de aur și argint de la principii Transilvaniei; de la Cuza Vodă; de aur, de argint și de aramă de la Carol, **circa 6.000 piese**; monete străine, în special polone, ungurești, sârbești și bulgărești de aur și argint, **circa 2.500**, deci **în total 8.500 piese**"; b). „**Colecția Statului**, conținând monete antice de aur, argint și aramă, circa **7.000** piese"; c) **1.000 monete** aparținând Muzeului de arheologie din Iași (grupate pe categorii).

Însumând monetele provenite de la cele trei instituții enumerate mai sus, ar rezulta că România ar fi evacuat la

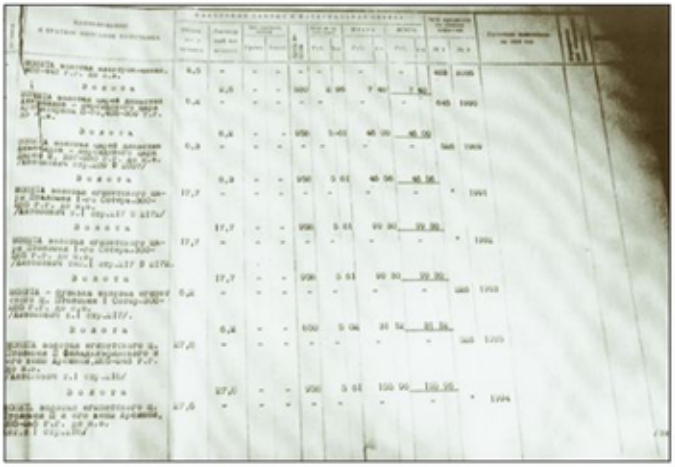

Moscova doar „circa" 16.500 de monete ce aparțineau Academiei, statului român și muzeului ieșean.

Această aparentă enigmă este indubitabil clarificată de răspunsul trimis ministrului Cultelor și Artelor de doctorul Constantin Angelescu, în care marele colecționar român preciza (în scrisoarea olografă, înregistrată la destinatar sub nr. 1.040 din 4 august 1941): „Am avut depuse la Banca Națională două cufere: unul cu medalii și monete românești, una dintre cele mai importante colecții în acest gen, și un cufăr cu bijuterii de familie. Cu tezaurul Băncii Naționale, au fost duse la Moscova și aceste două cufere care-mi aparțin" (*A.N.I.C., Fondul M.C.N.C.*, dosar 74/1941, f. 53).

În urma studierii și valorificării informațiilor consemnate în *Opisul 1950*, am constatat că României i-au fost restituite, în august 1956, 33.009 monete (1.256 din aur, 18.658 din argint, 13.007 din bronz și 88 din nichel), care au fost distribuite către Muzeul Național de Antichități (671 aur, 8.380 argint și 10.396 bronz), respectiv Biblioteca Academiei R.P.R. (585 aur, 10.278 argint, 2.611 bronz și 88 nichel).

Ca urmare, muzeul a primit, conform *Listei nr. 1*, pag. 1 – 159, monetele vechi (începând cu cea din electrum emisă la Lesbos, în 480 – 440 î.Hr. și continuând cu cele din Persia, Egipt, Cartagina, Sicilia, Tracia, Macedonia, Aheea, Grecia, Dacia, Siracuza, Corint, Imperiile Roman și Bizantin etc.), iar Cabinetului de numismatică al Bibliotecii Academiei i-au fost repartizate, prin *Lista nr. 2*, pag. 1 – 72, monete românești (din Transilvania, Țara Românească, Moldova, Principatele Române și Regatul României) și străine emise (în Ungaria, Franța, Italia, Rusia, Olanda, Portugalia, Imperiile Otoman, Habsburgic, Austro-Ungar etc.) între secolul al XIV-lea și începutul Primului Război Mondial.

Dacă, de regulă, fiecărei monete i s-a acordat un număr propriu de inventar, sunt cazuri în care zeci, sute sau mii de monete (de același tip,

dar și din emisiuni diferite) au fost înregistrate – atât în opisul sovietic, cât și în listele redactate la București, după 1956 – la același număr de ordine.

Spre exemplu, la nr. crt. 1.690 din *Opis 1950* au fost înregistrate 114 piese diferite emise în Moldova, la nr. 1.697 alte 196 monete, numărului 1.707 i-au fost alocate 860 de monete, iar la nr. 1.774 au fost înregistrate 1.646 monete medievale românești (76 – Vladislav I, 98 – Radu I, 4 – Dan I, 1.456 – Mircea, 4 – Vlad I, una – Mihail I, două – Vladislav II; câte una – Petru Mușat, Alexandru cel Bun și Bogdan III), trei ungare (Ludovic I, Maria și Rudolf II); și una Serbia (Georgevici).

Acestea din urmă conțineau, conform consemnării de la fila 200 din *Opisul 1950*, 626,4 g de argint marca 600‰ și au fost evaluate – de numismații sovietici – la doar 25,06 ruble (626 grame x 4 copeici/gr).

Și în acest caz, Comisia condusă de academicianul George Oprescu doar a enumerat tipurile de monete și numărul de piese din fiecare categorie, fără a mai consemna cel puțin greutatea lor totală și valoarea la care au fost evaluate acestea înainte de a fi distribuite noilor administratori ai valorilor numismatice revenite din U.R.S.S. în România.

Drept consecință, cele puțin peste 33.000 de monete restituite României au primit, la inventarierile de la Moscova din 1948 – 1950 și București (după 1956), numere de ordine cuprinse între 1 și 2.944, interval în care au fost intercalate și patru galvanoplastii, două probe monetare din nichel, 30 de monete falsificate și contrafaceri etc.

În istoriografia rusă – care a utilizat doar rezultatele inventarierii efectuate în 1923 – 1924 de Comisia Șliapnikov, întrucât autorii studiilor de specialitate nu au avut încă acces *la Opisul 1950* – se precizează: „Au fost predate [de România – *n.n.*] spre păstrare bunuri muzeografice constând în: obiecte din Epoca de Piatră, monete vechi din aur din secolul al VI-lea î.Hr. până în actualitate – 1.257 piese, din argint – 18.611 piese, din cupru – 13.055 piese, medalii de aur – 13 bucăți, de argint – 416 bucăți și bronz – 1.626 bucăți“ (*Soarta*, p. 205).

Bibliotecii Academiei R.P.R. i-au fost distribuite (tot prin *Lista nr. 2*) alte 2.135 piese de numismatică: șase decorații (patru din aur și argint, iar două din bronz), trei insigne, 2.126 medalii românești și străine (șase din aur, 11 din argint aurit, 393 din argint, 301 din bronz aurit, 196 din bronz argintat și 1.219 din bronz), precum și trei documente deosebit de importante pentru reconstituirea inventarelor scriptice existente înainte de evacuarea din 1917: Catalogul-inventar al monetelor din Colecția Statului, 1912 (*Opis 1950*, nr. crt. 6.718); Registrul-inventar al monetelor pontice, donația M.C. Sutzu, 1911 (*Opis 1950*, nr. crt. 6.719) și Registrul-Inventarul Colecției Numismatice a Academiei Române, 1911 – 1916 (*Opis 1950*, nr. crt. 6.720).

De asemenea, Comisia condusă de academicianul George Oprescu a repartizat aceluiași Cabinet al Bibliotecii Academiei alte aproape 500 de obiecte considerate ca făcând parte din sfera numismaticii: 102 mărturii de botez, cununie și alte asemenea evenimente familial-aniversare (56 din aur, 25 de argint și de bronz); două mărțișoare metalice; șapte jetoane de bronz; 248 plachete (una din aur, 67 de argint și 180 din bronz); cinci probe și 24 greutăți monetare; șapte bule/capsule și 37 inele sigilare; 44 de sigilii (unul din aur, 17 din argint, 14 de bronz, opt din carnerol, câte două din jasp și oțel), 11 galvanoplastii și două medalioane.

(Va urma)

TRISTEȚILE MUZEI CLIO

APEL PENTRU ANSAMBLUL MONUMENTAL BRÂNCUȘI DE LA TÂRGU JIU

„Voi nu știți ce vă las eu vouă.“ Așa s-ar părea, judecând după ceea ce se întâmplă de ani buni cu ansamblul monumental creat de Brâncuși în orașul de pe malul Jiului.

Academia Română a găzduit, la 19 februarie anul acesta, în prezența președintelui înaltului for științific, academicianul Ioan-Aurel Pop, și a Preafericitului Părinte Patriarh Daniel, o sesiune de comunicări organizată de Radu Varia, menită să atragă atenția asupra stării ansamblului monumental, chiar în ziua în care se împlineau 150 de ani de la nașterea marelui artist. Radu Varia, prin Fundația Internațională Constantin Brâncuși, a inițiat, încă din 1991, un program pentru restaurarea ansamblului monumental, atrăgând importante fonduri. Rațiuni umane și birocratice au împiedicat ducerea la îndeplinire a programului. Mai mult, de atunci procesul de degradare și erodare, mai ales a Coloanei Infinitului, s-a accentuat. Intervenții nefericite, prezentate și în mass-media, menite să curețe piatra monumentelor, mai mult au degradat-o. Lucrări efectuate în zona Mesei Tăcerii au modificat grav viziunea lui Brâncuși.

Genialul sculptor l-a gândit ca o Via Sacra. Din locul unde începe Calea Eroilor, dedicată tinerilor care au apărat orașul în timpul Primului Război Mondial, se zărește Muntele Parâng. Muntele simbolizează permanența. Primul punct al ansamblului îl formează Masa Tăcerii, cu cele 12 scaune, un loc de reculegere și rugăciune. Poarta Sărutului, aflată la 160 m, marchează trecerea dinspre universul reculegerii interioare spre cel care se deschide spre Coloana Infinitului. Este o trecere sub semnul iubirii (sărutului). Urmează un drum de un kilometru și jumătate, trecând pe lângă Biserica „Sfinții Petru și Pavel“, ridicată în același interval de timp cu ansamblul, către Coloana Infinitului.

„De ce ați făcut Coloana asta, domnule Brâncuși?“ a fost întrebat sculptorul. „Pentru a susține bolta cerului!“, a răspuns Brâncuși. Coloana este o axă a universului, o Axis Mundi.

Este greu de înțeles de ce tratăm cu atâta indiferență o capodoperă unică în lume, semnată de un sculptor care a revoluționat arta mondială. De ce suntem atât de risipitori. De ce nu reușim să facem din acest ansamblu, restaurat cum se cuvine, un punct de atracție, care să fie vizitat precum altele, poate nu la fel de valoroase artistic și spiritual, dar bine întreținute, ușor accesibile și bine promovate.

Poate că semnalul de alarmă tras la Academia Română, chiar în ziua în care s-a născut în urmă cu 150 de ani Constantin Brâncuși, va avea, în fine, ecou.

D. MATEI

TRAISTA CU POVEȘTI

UN PROIECT DE ACUM UN VEAC: NAVIGAȚIUNEA PE SIRET

Autorul articolului

ION IONESCU
(Inginer-șef la Serviciul Hidraulic,
profesor la Școala Națională de Poduri și Șosele)

Siretul este cel mai mare dintre râurile noastre care trec prin interiorul țării. [...]

Siretul ar deveni o arteră de viață și de prosperitate economică pentru Moldova, care, în afară de o mică porțiune la Dunăre, o navigațiune de mică importanță pe Prut, nu dispune de niciun mijloc mai ușor și mai ieftin de transport.

Prin regularea Siretului, Moldova ar căpăta o linie de navigațiune care ar ține locul Dunării în Muntenia. Vagoanele cu lemne, cereale sau alte mărfuri grele ar veni pe drumul cel mai scurt la acea linie, s-ar descărca mai repede și nu ar mai umbla goale ca azi, sute de kilometri, sau încărcate cu mărfuri care nu pot suporta taxe prea mari de transport. [...]

Singura dificultate de a face Siretul navigabil este numai panta lui cea mare. [...] Se poate face acum, când se construiesc vapoare mai puternice, cu calaj mic. Se fac azi remorchere cu roți sau elice, care se ridică în sus când apa e mică, iar, de curând, s-au făcut și vase cu elice aeriene, ca la aeroplane.

Azi s-au găsit mijloace mai multe, mai ieftine și mai repezi pentru a întreține sau a crea adâncimi mai mari sau a ridica obstacolele care se opun navigațiunii. [...]

Asemenea lucrări nici nu se pot face dintr-odată, ci încetul cu încetul, pornind de la gură și mărind an de an lungimea navigabilă a râului [...] Ele nu sunt dintr-acelea care să se atace pe toată lungimea și care să aștepte tăierea unei panglicuțe pentru a putea inaugura o linie navigabilă de sute de kilometri. Ele se fac cu încetul, se mai refac, pe ici pe colo, pe unde râul tinde să-și reia vechea albie, până se ajunge de i se dă un nou regim permanent.

Studiile nu trebuie făcute și înmormântate în cartoane până vin vremuri bune pentru executare, cum se poate face foarte bine pentru șosele și căi ferate; la râuri, traseul navigabil nu este o linie moartă, ci o linie cu viață; ea se duce când într-o parte a albiei, când într-alta. [...]

Pe Rin, Rhone și în Belgia se lucrează de 200 de ani la navigabilitatea râurilor și la canale. Cine ar fi început construcțiunea căilor ferate la noi în țară, dacă i s-ar fi spus de cineva că toată rețeaua va costa peste un miliard! La asemenea lucrări începutul e greu, deoarece ele apoi se continuă în virtutea unei sporiri de mișcare economică, din cauza avantajelor pe care le procură și a înlesnirilor pe care le aduce.

Siretul la Mircești

Lucrările de regulare a Siretului nu ar rămâne izolate; de la el ar putea pleca canale de navigațiune sau de alimentare a altor canale.

La Focșani, Bacău, Roman s-ar putea face porturi mai târziu; pe Bârlad s-ar putea duce un canal la orașele Tecuci și Bârlad. Din Siret s-ar putea lua ape pe la Scheia și duce vreo 12 km prin canale și un tunel în valea Pârâului Negru, mai sus de Târgu-Frumos, de unde s-ar scurge prin Bahlui și Jijia, până la Prut.

După studiile sumare pe care le-am făcut pe teren în anul 1900 reiese că s-ar putea crea la Strunga o cădere de apă de 80 m înălțime. [...]

Energia acestei căderi s-ar putea transporta la Iași; valea Bahluiului s-ar putea canaliza, asana și iriga până acolo, iar de aici înainte până la Prut s-ar putea face un canal de navigațiune. Cu modul acesta s-ar da orașului Iași un mijloc ușor de transport și un avânt comercial și industrial care-i lipsește cu totul azi.

(*Natura: Revistă științifică de popularizare*, octombrie 1912 – iulie 1913)

Podul peste Siret de la Cosmești, construit de Anghel Saligny și distrus de armata română pentru a opri înaintarea armatei germane în Primul Război Mondial

Partea a doua și ultima a articolului despre corespondența dintre fostul rege al României și diplomatul american.

CAROL AL II-LEA ȘI DIPLOMATUL AMERICAN GEORGE S. MESSERSMITH

Dr. CRISTINA PĂIUȘAN,
DANIEL-COSMIN OBREJA

Cercetând biografia lui George S. Messersmith am descoperit că urmașii diplomatului au donat Universității Delaware din Statele Unite ale Americii acte, documente de familie și corespondența acestuia, organizate în „George S. Messersmith Papers". În indexul colecției apar corespondența cu fostul suveran român din perioada 1941 – 1946 și cea cu Elena Lupescu.

George S. Messersmith

Un document important păstrat în arhiva Universității Delaware este scrisoarea lui Carol trimisă la 12 august 1945 diplomatului american în care povestea că pregătește întoarcerea în Europa, medicii recomandându-le urgent acest lucru pentru sănătatea șubredă a Elenei Lupescu. „În ce stare vom găsi draga și bătrâna Europă, Dumnezeu știe. Știrile sunt nesigure și fiecare vorbește conform convingerilor sale politice, în orice caz se pare că iarna asta va fi una foarte grea. Cu toate dificultățile, și sunt multe, după cinci ani de peregrinări, vom fi fericiți în casa noastră, sub un acoperiș care e al nostru. Vom pleca la sfârșitul lunii la Lisabona, unde sperăm să facem o pauză înainte de a merge în Franța. [...] Conferința de la Potsdam [17 iulie – 2 august 1945] pare promițătoare și demonstrează revenirea la normalitate, doar că

Elena Lupescu și fostul rege Carol

încet. Sunt atâtea interese care trebuie luate în considerare. [...] Potsdam a fost un mare succes pentru preşedintele Truman şi pentru afirmarea personalităţii sale. [...] Ştirile din România sunt foarte greu de găsit. Aşa cum ţi-am spus, ceea ce mă face mai anxios nu este situaţia politică, ci cea financiară. Pentru ca o ţară să progreseze are nevoie de fundament economic. Conform condiţiilor armistiţiului, acest fundament este foarte slab, clauzele financiare sunt, după câte am auzit, mai draconice decât păreau la prima vedere. [...] Înseamnă practic ruinarea ţării. Apoi sunt fabrici întregi care vor fi luate din ţară. Toate acestea înseamnă că biata mea Românie îşi pierde independenţa economică pentru mulţi ani de acum înainte. Independent de sentimentele mele patriotice, cred că această situaţie nu este în avantajul nimănui, fie învingător, fie învins. Dacă se doreşte stabilitate în viitor, primul lucru care trebuie făcut este să ajuţi la normalizarea economiilor fiecărei ţări europene. [...] Toate ţările mici cred că America va apăra în lume acest punct de vedere." Scrisoarea lui Carol a fost însoţită de o scurtă epistolă a Elenei Lupescu în care îşi exprima dorinţa de a se întâlni în Europa, cât de curând posibil.

Fostul suveran era preocupat în egală măsură de situaţia ţării care era dificilă şi de plecarea sa spre Franţa, unde deţinea o proprietate şi unde dorea să se stabilească definitiv.

George Messersmith îi scria la 28 noiembrie 1945 lui James Dunn, adjunctul secretarului de Stat, trimiţându-i copii după scrisorile lui Carol din perioada august – octombrie 1945. Vizele pentru Portugalia şi Franţa ale cuplului român fuseseră anulate de autorităţile americane şi britanice, care nu doreau ca fostul rege să se stabilească în Franţa. Britanicii interveniseră în forţă, interzicând practic fostului suveran român să se întoarcă în Europa, pentru a nu avea posibilitatea ca de acolo să plece spre România, lucru care ar fi creat probleme, fiind, în opinia diplomatului american, foarte popular printre români. „Pe de altă parte, fiul său este pe tron şi relaţiile personale şi afecţiunea dintre tată şi fiu sunt foarte puternice. Carol nu are nicio dorinţă de a se întoarce pe tron. Singura sa speranţă în viaţă este ca fiul său să rămână pe tron şi ca România şi poporul român să aibă o şansă să existe. Ar fi, cred, ultima persoană care ar disturba poziţia fiului său şi ştie că dacă se va implica politic, în orice fel, îi va prejudicia poziţia fiului său." Diplomatul american nu cunoştea tratativele încercate de fostul rege cu reprezentanţii sovietici, cinismul acestuia şi nici relaţia tensionată cu fiul său, regele Mihai. Opoziţia britanică o punea pe seama

Preşedintele Truman şi secretarul de Stat Byrnes

resentimentelor păstrate din anii domniei, când companiile britanice de petrol nu au primit privilegii, nicidecum pe informaţiile deţinute de spionajul britanic şi cel american.

Messersmith afirmă în scrisoare că fostul rege era într-o situaţie financiară dificilă. Cheltuise banii pe care-i avea, iar acum „se află în dificultate de a plăti facturile de la hotelul din Rio. Nu mi-a spus-o, dar am informaţii că vând bijuterii şi lucruri de preţ pe care le aveau pentru a putea merge mai departe".

Diplomatul american credea cu tărie că fostul rege s-a opus nazismului şi că acest fapt l-a costat tronul. Deţinea informaţii din perioada sa vieneză, prezentându-l pe Carol ca fiind o persoană decentă. Iar despre Elena Lupescu credea că era o femeie deosebită, care i-a fost mereu credincioasă lui Carol.

Messersmith a discutat problema cuplului român chiar cu preşedintele Roosevelt, care, conform mărturiilor americanului, „a fost de părere că trebuie să fie tratat cu tot respectul pentru că s-a opus naziştilor. Nu pot spera decât că preşedintele Truman şi secretarul Byrnes vor avea aceeaşi atitudine dacă vor şti faptele, aşa cum preşedintele Roosevelt le-a ştiut".

Informarea trimisă de Messersmith nu a avut vreun ecou. Căzuse diplomatul american victimă farmecelor cuplului Carol – Elena Lupescu? Cu siguranţă nu ştia, la 28 noiembrie 1945, că bunul său prieten negociase cu ruşii, trădându-i încrederea.

La 10 octombrie 1945, americanul îi scria lui Adolf Berle, ambasadorul american la Rio de Janeiro, despre situaţia cuplului român, căruia îi fusese interzisă intrarea în Europa în urma discuţiilor între reprezentanţii S.U.A., Marea Britanie, Franţa şi Portugalia pentru că „prezenţa sa în Europa ar fi cauzat probleme".

Carol a trebui să aştepte alţi doi ani, până în vara anului 1947, pentru a se putea stabili în Portugalia.

G. Messersmith a fost numit ambasador în Argentina în 1946, cu misiunea de a îmbunătăţi relaţiile bilaterale, care erau îngheţate după lovitura de stat militară din 1943, din această ţară. Diplomat cu experienţă, odată ajuns la Buenos Aires, Messersmith s-a apropiat de preşedintele argentinian Juan Perón şi de camarila sa.

În 1946, la 28 august, diplomatul american îi scria din Argentina despre boala de stomac care-l ținuse la pat o lungă perioadă, discutând dorința lui Carol de a cumpăra o proprietate în Argentina. Își sfătuiește prietenul să nu investească în această țară, unde „în prezent Guvernul ia cea mai mare parte din profit. […] Nu sunt încă în situația de a-ți spune că ar fi dezavantajos să cumperi o proprietate agricolă aici, dar sunt foarte sceptic acum când îți scriu".

O lună mai târziu, la 25 septembrie 1946, Messersmith aflase din presă și din alte surse că e posibil ca fostul suveran să fi cerut permisiunea Guvernului argentinian de a veni în țară și intervine pe lângă ministrul de Externe al Argentinei, care încă nu aflase de cererea de viză, ministrul oferindu-se să vorbească cu președintele Argentinei, Juan Perón (în funcție între 1946 – 1955, înlăturat de la putere după excese dictatoriale), pentru a-l ajuta.

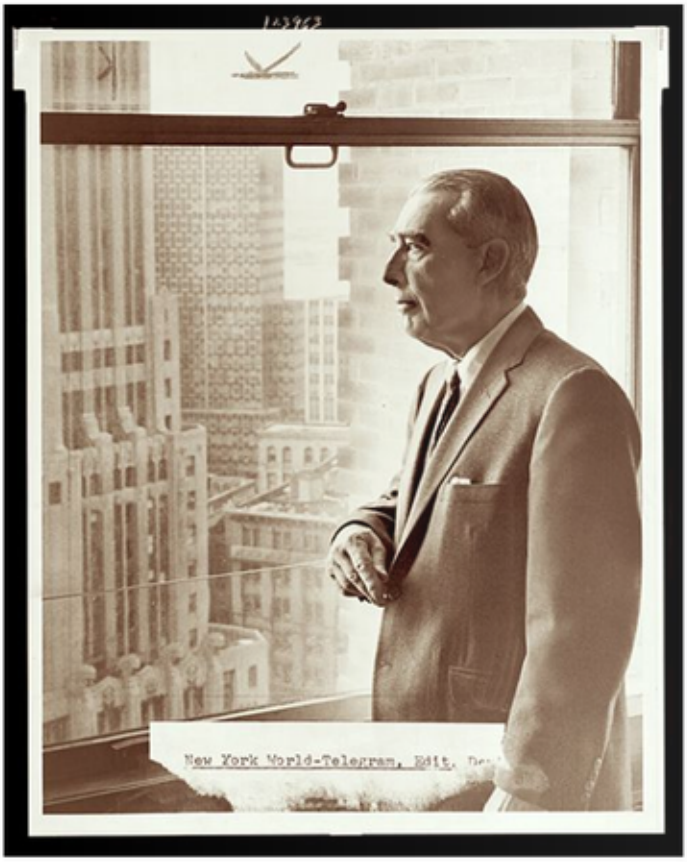

Adolf Berle, ambasadorul american la Rio de Janeiro

La 1 octombrie 1946, problema vizei nu se rezolvase, iar Messersmith își anunța prietenul că la nevoie va discuta personal cu președintele Argentinei. Îi povestea despre sosirea unor prieteni comuni, familia Katz din Mexic, și despre sănătatea sa care se îmbunătățise. Soția americanului regreta plecarea din Mexic, îi scrisese Elenei Lupescu și îi aștepta la Buenos Aires.

În epistola din 10 octombrie 1946, Messersmith reia problema vizei. Ministrul de Externe al Argentinei îi declarase că nu a primit de la Ambasada argentiniană din Rio nicio cerere de viză, vorbise cu Juan Perón și acesta era de acord cu sosirea fostului rege în Argentina. „Cred că este foarte important ca interesul meu și intervenția mea în această problemă să rămână confidențiale, mai ales dacă Ambasada Argentinei în Rio și cercurile din Rio sunt implicate. De îndată ce voi primi scrisoarea ta, voi vorbi cu ministrul de Externe de aici, care îmi este bun prieten, și dacă este necesar cu președintele și voi clarifica problema. Fii sigur că voi face tot ce pot."

La 21 octombrie 1946, neînțelegerile legate de vizele pentru Argentina păreau încheiate, dar diplomatul american cere discreție cu privire la intervențiile sale. Din scrisoare aflăm că sănătatea Elenei Lupescu se înrăutățea, principalul motiv fiind clima. Căldura și umiditatea mare îi făceau rău, iar Argentina avea aceeași climă. „Cred că dacă vă stabiliți în Cordoba sau Mendoza sau locuri ca acestea din nordul Argentinei sănătatea ei se va îmbunătăți", scria Messersmith în ultima scrisoare păstrată în Colecția Obreja.

Carol al II-lea, Elena Lupescu și familia Urdăreanu nu au ajuns niciodată în Argentina. Negocierile purtate de Messersmith cu Juan Perón nu au dat rezultatele dorite sau fostul suveran și-a schimbat planurile, doctorii recomandându-le să se întoarcă în Europa?

Documente nedescoperite încă vor răspunde la aceste întrebări.

Pe coperta revistei *Times* din 2 decembrie 1946 apărea o caricatură a lui Messersmith având pe fundal steagurile american și argentinian unite de o mână, iar sub numele diplomatului, deviza ironică „After lollipops and cocked snooks, a formal approach" (După acadele și tifle învârtite, o propunere formală). Articolul dedicat carierei cunoscutului diplomat american prezenta la capitolul greșeli prietenia cu Carol și cu Elena Lupescu. Presa americană a taxat legătura dintre diplomatul american și cuplul Carol – Elena Lupescu ca fiind o slăbiciune „regală" și o eroare diplomatică, ce i-a marcat cariera.

Între documentele importante păstrate în fondul Messersmith al Universității Delaware se află un memoriu intitulat „Regele Carol al României și principesa Elena a României". În cele nouă pagini, diplomatul american face un istoric al domniei și exilului lui Carol al II-lea, din perspectiva sa. Memoriul a fost scris după moartea românului și nu a fost datat. Messersmith narează că în perioada vieneză (1934 – 1937) a urmărit activitatea Guvernului nazist și a agenților săi din întreaga Europă, iar „Carol era în mod real singurul șef de guvern din Sud-Estul Europei care s-a opus activ la infiltrarea naziștilor în țara sa". Povestește cum l-a cunoscut pe Carol în Cuba, acesta venind să-i ceară ajutorul pentru ca Guvernul american să aprobe retragerea lunară a unei sume mai mari de bani din fondurile pe care le avea la Chase National Bank în New York, bani necesari traiului. Ambasadorul a fost șocat de suma modestă pentru un fost rege pe care o avea în banca americană. În acea perioadă, a fost atenționat de o persoană din Departamentul de Stat să nu-i mai primească pe cei doi în casa sa din Mexico City. Faptul l-a înfuriat, considerându-l o ingerință în viața sa personală. Messersmith nota că nu a înțeles de ce era atât de blamată relația lui Carol cu Elena Lupescu, care dura de decenii. Lupeasca îi fusese fidelă în tot acest timp, iar americanul considera că mulți dintre cei care i-au blamat de-a lungul timpului duceau o viață mai depravată decât cuplul român.

„Viața lui a fost marcată de tristețe atunci când fiul său, Mihai, s-a întors împotriva lui. Cele două persoane de care Carol a fost cel mai atașat erau Mihai și doamna Lupescu. În Mexico City îmi vorbea ore în șir despre fiul lui" – povestește Messersmith în memoriu.

Un incident petrecut în Mexico City a fost notat de diplomat ca dovadă a nedreptăților la care era supus Carol. Ambasadorul britanic din Mexic l-a întrebat dacă la cina pe care o oferea vor participa Carol și Elena Lupescu, pentru că primise instrucțiuni de la Foreign Office să nu socializeze cu cei doi. Americanul, enervat, i-a răspuns că nu divulgă lista invitaților, dar, întâmplător, cei doi nu puteau participa. După o vreme, ambasadorul britanic s-a scuzat spunând că regele George, vărul lui Carol, aflase de instrucțiunile Foreign Office și se înfuriase pentru că fuseseră trimise împotriva voinței sale.

Epistolele din Colecția Daniel-Cosmin Obreja, câteva aflate în copie în „George S. Messersmith Papers" de la Universitatea Delaware, împreună cu documentele păstrate la universitatea americană aduc noi informații despre legăturile fostului suveran cu un important diplomat american, despre modul în care era perceput și tratat fostul suveran de spionajul britanic și cel american, dar și de diplomații și oficialii cubanezi și mexicani și despre dorința acestuia de a se stabili în Europa și apoi în Argentina, ambele refuzate timp de câțiva ani.

În anul 1947, după primirea vizelor, Carol și Elena Lupescu, care-i devenise soție la 3 iulie 1947, s-au stabilit în Portugalia, din motive financiare, dar și de sănătate.

Și pentru ca istoriile legăturii dintre regele Carol și G. Messersmith să fie complete, acum cinci ani, în patrimoniul Muzeului Național de Istorie a României au intrat câteva obiecte personale: crucea de botez, un stilet cu inscripție și fotografii inedite ale regelui Carol al II-lea cu Elena Lupescu, familia Urdăreanu și alte persoane, prin donația făcută de „The de Laszlo Archive Trust" din Marea Britanie. Bunurile au fost încredințate de fostul suveran diplomatului american George S. Messersmith, la plecarea din Mexic spre Brazilia. Au rămas pentru câțiva ani la familia Messersmith, care, după dispariția diplomatului, le-a trimis în Anglia, doamnei Sanda de Laszlo. După alte șase decenii, obiectele, documentele și fotografiile s-au întors în România, în patrimoniul național. ■

TEODORA ȘI VIITORUL BASILEU ANDRONIC I

ANDREI OPREA

Sosirea lui Andronic la Halici, miniatură rusească, 1568

Este luna septembrie a anului 1158. În portul Tir din Regatul cruciat al Ierusalimului sosește o prințesă bizantină, Teodora Comnena. Este însoțită de un întreg alai, slujitoare din cele mai importante familii ale Constantinopolului, numeroși străjeri – cronicarul armean Grigore Preotul îi numește „oșteni călăreți", confundându-i cu un sprijin militar, fiind, de fapt, doar gărzi – și nenumărate cufere cu monete de aur.

Tânăra are doar 12 – 13 ani. Cronicarul Guillaume din Tir o descrie ca fiind „o fecioară de o frumusețe aparte, atât la chip, cât și prin virtuți, a cărei înfățișare îi impresiona pe toți cei care o vedeau". Este un pic prea tânără ca să se căsătorească, chiar și după cutumele Evului Mediu. Cu toate acestea, la doar câteva zile distanță, Teodora a fost cununată cu regele Balduin al III-lea al Ierusalimului, care avea în jur de 28 de ani. Ceremonia a fost realizată aproape pe fugă. Patriarhul latin de Ierusalim murise cu un an în urmă, iar urmașul lui trebuia confirmat de Papă, așa că Balduin al III-lea i-a poruncit patriarhului latin al Antiohiei, aflat în exil în Regatul Ierusalimului, să săvârșească ceremonia. După obiceiul bizantin, spre deosebire de cutuma din Ierusalim, Teodora a fost mai întâi încoronată ca regină și abia apoi cununată cu Balduin al III-lea.

Pentru monarh, se pare că a fost o căsătorie fericită. Guillaume din Tir o descrie astfel: „Din momentul în care și-a luat soție, regele s-a lăsat de toate apucăturile desfrânate [...]. Din acel moment, ar fi putut să spună, precum apostolul [Pavel în epistola către corinteni]: «Când eram copil, vorbeam ca un copil, judecam ca un copil, gândeam ca un copil; când am devenit adult, am terminat cu lucrurile copilărești.» Se spune că și-a prețuit soția cu o dragoste de admirat și se spune că i-a fost credincios până la capăt. Lepădându-se de comportamentul frivol, de parcă nu mai era același om, s-a dedicat lucrurilor importante și s-a ocupat doar cu chestiuni serioase."

Însă cunoaștem prea puțin care era punctul de vedere al Teodorei. Cei doi soți nu au avut urmași, iar Balduin al III-lea a murit când ea avea 17 ani. Adevărata poveste de dragoste a Teodorei se pare că a fost cu unchiul ei, viitorul împărat bizantin Andronic I Comnenul (1183 – 1185; Magazin istoric, **nr. 8/1971).**

Balduin al III-lea, încoronat alături de mamă, Melisanda,...

Pentru Regatul Ierusalimului, această alianță era un deziderat. Statele cruciate din Orient se aflau în conflict cu emirul Nur al-Din al Alepului, care unise sau cucerise puterile musulmane din Siria. În deceniul următor, un general al său, urmat de nepotul acestuia din urmă, Salah ad-Din (*Magazin istoric*, nr. 3/1975), și-a înstăpânit Egiptul, înconjurând astfel Regatul Ierusalimului.

NEGOCIERI „DUPĂ CUM LE PLACE GRECILOR"

Încă din 1157, Balduin al III-lea a trimis soli la Constantinopol în încercarea de a obține o mireasă și sprijin împotriva lui Nur al-Din. Împăratul bizantin Manuel I Comnenul însă era ocupat la granița occidentală a imperiului, purta război cu Regatul normand al Siciliei. Negocierile au durat atât de mult, încât unul dintre solii latini, arhiepiscopul Attard, a murit la Constantinopol.

În cele din urmă, scria Guillaume din Tir, „după nenumărate întârzieri și răspunsuri evazive exprimate în circumlocuțiuni mistificatoare, după cum le place grecilor [să negocieze] și [după cum] de obicei folosesc, au răspuns rugăminții [regelui]". Însă împăratul Manuel nu își făcea griji din cauza lui Nur al-Din. Renaud de Châtillon, principele cruciat al Antiohiei, aliat al lui Balduin al III-lea, atacase Ciprul, o posesiune bizantină, săvârșind nenumărate cruzimi pe insulă. Brusc, Manuel I nu a mai tergiversat tratativele cu Ierusalimul. A fost de acord cu cerințele lui Balduin al III-lea, dar acesta, în schimb, trebuia să îl sprijine împotriva lui Renaud de Châtillon.

La doar câteva luni distanță, Manuel I a purces cu armata spre Antiohia și l-a supus pe Renaud de Châtillon. Balduin al III-lea a sosit și el după ce s-a terminat conflictul, dorind să întrețină relația cu Bizanțul. Inițial, basileul a refuzat să îl vadă. La insistențele regelui, Manuel I l-a primit și l-a sărutat frățește. Cei doi au petrecut zece zile împreună și s-au împrietenit rapid. În timpul unei vânători, Balduin al III-lea a căzut de pe cal și și-a rupt brațul. Chiar basileul l-a îngrijit pe rege, i-a înfășat brațul și l-a vizitat în fiecare zi, să se asigure că se vindecă. La despărțire, Manuel I i-a dat cadou regelui 22.000 de *hyperperi* de aur, 3.000 de mărci de argint și numeroase cadouri de lux – în plus față de zestrea de 100.000 de *hyperperi* a Teodorei. Conform înțelegerii dintre cei doi, Teodora avea să primească cetatea Acra, unul dintre cele mai bogate porturi ale Regatului Ierusalimului.

Spre deosebire de Europa, reginele aveau foarte puțină putere și influență în Ierusalim. Soțiile monarhilor proveneau adesea din Orient și erau astfel străine de aristocrația latină a regatului. Multe nefiind catolice, ci ortodoxe sau armene, nici nu se puteau manifesta prin patronarea așezămintelor bisericești. Soțiile monarhilor Ierusalimului aveau cel mai adesea rolul doar de a întări o alianță sau, dacă proveneau dintr-o familie ilustră, precum Teodora Comnena, de a spori prestigiul soțului.

IZOLATĂ ÎN ACRA

Mai mult, în cazul Teodorei, Balduin al III-lea și Curtea Ierusalimului trăiau cu amintirea tiraniei mamei regelui, Melisanda, fiica lui Balduin al II-lea. Ea a preluat conducerea statului în timpul minoratului fiului, dobândind sprijinitori importanți în rândurile nobilimii și, mai ales, ale Bisericii. Când Balduin al III-lea a ajuns la maturitate, Melisanda a refuzat să îi cedeze puterea. O vreme au existat două Curți regale paralele, mama și fiul împărțindu-și țara între ei. Tânărul rege și-a construit cu greu autoritatea prin victorii militare împotriva

... moartea regelui (stânga), Teodora și Curtea jelindu-l (centru) și încoronarea lui Amalric (dreapta), miniaturi franceze, secolul al XIV-lea

Basileii Andronic I...

musulmanilor. În cele din urmă, a fost nevoit chiar să asedieze cetatea unde se afla Melisanda ca să o înlăture de la putere. Însă mama regelui și-a păstrat o oarecare influență – ea, alături de sora ei și de fiica ei vitregă (sora de tată a lui Balduin al III-lea), au desemnat noul patriarh latin al Ierusalimului. Din pricina Melisandei, nici Balduin al III-lea, nici Curtea sa nu mai doreau să acorde putere unei regine.

Izolată astfel de nobilime și lipsită de influență, despărțită de restul regatului și din pricina faptului că, probabil, nu vorbea latina sau franceza și rămăsese creștinată în rit ortodox, Teodora a dus o viață singuratică și plicticoasă. Puterea ei s-a limitat asupra orașului Acra. Este atestată doar în trei documente ale cancelariei Ierusalimului, deși se pare că a deținut un sigiliu propriu. Două dintre ele țin de cetatea Acra – o cartă regală pentru care Balduin al III-lea i-a obținut acordul și o donație prin care Teodora oferea cadou o casă unui slujitor –, iar în al treilea apare doar menționată ca martoră la vânzarea unui castel, alături de ceilalți membri ai familiei regale. Din această cauză, unii istorici consideră că Guillaume din Tir a greșit când a scris despre căsnicia fericită a lui Balduin al III-lea cu Teodora.

... și Alexios al II-lea, înfățișați în Epitomi istorion, *o cronică în limba greacă din secolul al XV-lea*

La moartea soțului, Teodora a pierdut orice urmă de influență la Curtea regală și s-a retras la Acra. Era în floarea vârstei, dar nu se mai putea căsători fără acordul noului rege, Amalric, fratele mai mic al lui Balduin al III-lea. Interesul lui era ca Teodora să moară fără urmași – astfel, bogata cetate Acra s-ar fi întors în proprietatea regatului. Nu mai conta nici liantul pe care Teodora îl asigura cu Bizanțul. Amalric a reușit să se căsătorească – după un alt șir de lungi negocieri, care au durat doi ani – cu altă prințesă din familia Comnenilor, Maria, strănepoata lui Manuel I (fiica fiului fratelui lui).

În acest context, și-a făcut apariția în Regatul Ierusalimului Andronic Comnenul, vărul primar al lui Manuel I (tații lor erau frați). Cei doi erau certați de zeci de ani, iar Andronic încercase de mai multe ori să își asasineze vărul sau să îi uzurpe tronul cu ajutor unguresc.

PRINS DE UN GRUP DE ROMÂNI

În plus, el trecea dintr-un scandal într-altul. La o vânătoare în iarna anilor 1152 – 1153, Andronic, supărat că Manuel I îi acorda demnități nepotului lor, Ioan Duca Comnenul, a întreținut relații cu sora acestuia din urmă, Eudocia Comnena – făcându-se vinovat de incest.

Andronic I uzurpă tronul (stânga) și este ucis de mulțime, miniatură dintr-o traducere franceză a De casibus virorum illustrium *(Despre soarta oamenilor faimoși) scrisă de Giovanni Boccaccio*

Când Manuel I l-a certat, Andronic i-a răspuns că „supusul trebuie mereu să urmeze exemplul stăpânului, iar două piese din același atelier sunt, în mod normal, la fel de bune“ – o aluzie la zvonurile conform cărora Manuel I întreținea și el o relație incestuoasă cu sora Eudociei, o altă Teodora.

Aruncat în închisoare după ce a conspirat cu regele Ungariei, Andronic a reușit să sape

Curtea Ierusalimului, împărțită între cei fideli lui Balduin al III-lea (dreapta) și mamei lui (stânga)

un tunel și să scape după trei ani, în 1159. Drept răspuns, Manuel I i-a aruncat soția (al cărei nume nu îl cunoaștem) în aceeași închisoare. Andronic, sfidător, s-ar fi strecurat în celulă în timpul nopții, lăsându-și însărcinată soția, și ar fi fugit apoi din Constantinopol, conform cronicarului Niketas Choniates.

A fost prins și închis iar, dar a scăpat din nou după cinci ani, în 1164. De data aceasta, s-a îndreptat spre nord, la Halici, în Ucraina de astăzi. A fost prins de un grup de români din Moldova, care voiau să îl dea pe mâna lui Manuel I. Însă Andronic s-a prefăcut că suferă de diaree și, în vreme ce străjerii nu erau atenți, a fugit din nou.

A reușit să obțină sprijin din partea cumanilor și slavilor ca să invadeze Imperiul Bizantin. Manuel I însă i-a promis că îl va ierta dacă, în schimb, avea să se folosească de acest sprijin ca să îl ajute în războiul împotriva Ungariei. Zis și făcut, iar, după campanie, cei doi veri s-au întors împreună la Constantinopol, pesemne împăcați. Însă, în 1166, în urma unui nou scandal, Manuel I l-a exilat, trimițându-l să guverneze provincia Cilicia. A fost însoțit în exil de doi dintre copii, Ioan și Maria, dar fiul cel mare, Manuel, a rămas la Constantinopol. Se pare că Manuel nu a iertat niciodată faptele destrăbălate ale tatălui, chiar și când acesta a ajuns împărat, și i s-a opus public constant.

În mijlocul unui conflict militar cu armenii, Andronic a dezertat și s-a refugiat în Antiohia, unde a întreținut relații cu Philippa, sora soției lui Manuel I și a principelui Bohémond al III-lea. A dus o vreme un trai destrăbălat în principat, provocând atâta scandal, încât principele Bohémond al III-lea i-a scris lui Manuel I, cerându-i să-l scape de ruda sa.

Furios, basileul a trimis armata să îl aresteze pe Andronic. El a fugit cu familia spre sud, lăsând-o în urmă pe Philippa. Aceasta i-a rămas fidelă. Când au sosit trupele imperiale, l-a certat pe comandantul lor (logodnicul ei), făcându-l scund și prost și declarând că niciodată nu avea să renunțe la „eroul Andronic, a cărui faimă este arhicunoscută" – conform lui Niketas Choniates.

Balduin al III-lea află de atrocitățile comise de Renaud de Châtillon și încearcă să intervină pentru patriarhul latin al Antiohiei, închis și torturat de Renaud, miniatură flamandă

„CA UN ȘARPE LA SÂN"

Ajuns în Regatul Ierusalimului în 1168, Andronic s-a îndreptat spre Acra să o viziteze pe Teodora, ruda sa, după cum era cutuma epocii. A locuit o vreme în cetate, întrucât regele Amalric era plecat în campanie. A reușit destul de rapid să intre în grația nobilimii regatului, iar Amalric, la întoarcere, i-a acordat ca feudă cetatea Beirut.

„Ca un armăsar în călduri ce tânjește prostește după iepe" – îl compară Niketas Choniates –, Andronic și Teodora începuseră la rândul lor o relație amoroasă. Legătura lor a provocat scandal, fiind incestuoasă (bunicii paterni ai lui Andronic erau și străbunicii Teodorei), dar și din pricina diferenței de vârstă – el avea aproape 50 de ani, iar ea 21. Se pare însă că cei doi s-au iubit sincer.

Aflând acestea, Manuel I îi porunci furios lui Andronic să se întoarcă în Bizanț. Scandalurile vărului său puneau în pericol sistemul fragil de alianțe pe care îl construise basileul cu statele latine din Orient. Manuel I i-a scris principelui Antiohiei, cerându-i să îl ia prizonier pe Andronic, când acesta avea să treacă prin țara lui, și să îl orbească. Cumva, scrisoarea aceasta a ajuns în mâinile Teodorei. Epistola nu apare menționată în cronica lui Guillaume din Tir, un apropiat al regilor Ierusalimului. Dimpotrivă, cronicarul latin pare nedumerit de ceea ce s-a întâmplat, semn că el și Curtea regatului

nu știau de existența acestei porunci.

Andronic i-a răspuns vărului său, prefăcându-se că avea să dea ascultare poruncii. A invitat-o apoi pe Teodora la Beirut, iar cei doi au fugit spre est, la Damasc. „Ca un șarpe la sân sau un șoarece în dulap, și-a batjocorit gazdele și a adeverit vorba lui [Vergilius] Maro: «Mă tem de greci și când vin cu cadouri!»" – a consemnat retrospectiv Guillaume din Tir. Cronicarul, neînțelegând motivul fugii celor doi, a considerat greșit că s-ar fi aflat în cârdășie cu Nur al-Din, care controla Damascul. Din această pricină, Teodora și-a pierdut moșia, iar Acra a intrat din nou în posesia Regatului Ierusalimului.

Cei doi fugari, însoțiți de copiii lui Andronic, au fost bine primiți de Nur al-Din – scandalul era, bineînțeles, o mare rușine pentru Bizanț și pentru Regatul Ierusalimului. Vreme de mai bine de un deceniu, cuplul s-a perindat dintr-o Curte în alta, fiind bine primit de toate gazdele lor. În tot acest timp, împăratul Manuel I a trimis în repetate rânduri oșteni să îl ia prizonier pe Andronic, însă, de fiecare dată, acesta a reușit să scape, „ferindu-se de atacurile asupra sa, de parcă erau loviturile unui copil" – a comentat Niketas Choniates.

DOI BASILEI CE SFÂRȘESC BRUTAL

În jurul anului 1180, cuplul se afla în gazda turcilor saltukizi, ale căror teritorii se aflau în nord-estul Anatoliei, între Georgia și Imperiul Bizantin. Emirul le acordase celor doi un castel aflat pe o înălțime, pe care Andronic l-a întărit cu ziduri.

Căsătoria regelui Amalric cu Maria Comnena, miniatură din secolul al XIII-lea

Cumva, împăratul Manuel I a reușit, cu ajutorul guvernatorului Trapezuntului, să îi ia prizonieri pe Teodora și pe copiii ei și să îi aducă la Constantinopol. Andronic i-a scris deîndată vărului său, oferindu-se să i se predea, dacă Manuel I i-ar fi putut asigura libera trecere și iertarea.

Basileul a fost de acord. La scurt timp, Andronic a sosit la Constantinopol și s-a prezentat în fața lui Manuel I. S-a legat singur în lanțuri și s-a prăbușit, cerându-i iertare cu lacrimi în ochi. Manuel I, emoționat și plângând la rândul lui – ne spune Niketas Choniates – i-a poruncit lui Andronic să se ridice. Acesta însă, teatral, a insistat că trebuie tras de lanțuri și izbit de tron. După aceea, cei doi veri s-au împăcat.

Regele George al III-lea al Georgiei, frescă de la Mănăstirea Vardzia din Georgia

Teodora dispare din surse după acest episod. Cel mai probabil, Manuel I i-a poruncit să se călugărească. Basileul s-a stins din viață după câteva luni și a fost urmat la tron de fiul lui minor, Alexios al II-lea. În 1183, Andronic a uzurpat tronul. Tânărul Alexios al II-lea, în vârstă de 14 ani, a fost strangulat cu o coardă de arc, iar trupul i-a fost aruncat în Bosfor. În 1185, când Andronic I a fost la rândul său detronat și a încercat fără succes să fugă din Constantinopol, nu a avut-o alături pe Teodora, ci pe altă amantă pe nume Maraptike. Basileul a sfârșit brutal, fiind bătut vreme de trei zile, mutilat, orbit, ars, spânzurat de picioare și înjunghiat în repetate rânduri de mulțime. Niketas Choniates consemnează că a suportat demn aceste chinuri și a rămas conștient până să fie rupt în bucăți.

Andronic și Teodora au avut doi copii, un băiat, Alexios, și o fată, Irina. În timpul peregrinajului lor, Andronic a fost primit de regele George al III-lea al Georgiei, care i-a acordat mai multe moșii. După moartea tatălui, Alexios a fugit în această țară și a primit moșiile respective, fiind considerat strămoșul familiei nobiliare Andronikashvili („urmașii lui Andronic"). Ceilalți băieți ai lui Andronic au sfârșit uciși la scurt timp după tată. ■

CLIO ANUNȚĂ

A CINCEA CONFERINȚĂ INTERNAȚIONALĂ TRANSFERUL TIPARULUI DIN ȚĂRILE ROMÂNE CĂTRE CREȘTINII ARABI

În zilele de 17 și 18 martie acest an a avut loc la Biblioteca Sfântului Sinod din București a cincea Conferință internațională a proiectului „TYPARABIC. Cărți arabe tipărite pentru creștinii din Imperiul Otoman. Transferuri culturale între Europa de Est și Orientul Apropiat în secolul al XVIII-lea", proiect finanțat de Consiliul European pentru Cercetare (ERC). Seria de reuniuni academice a debutat tot aici, în septembrie 2022. Întrucât mai sunt doar două luni până la finalizarea proiectului, la 30 iunie 2026, conferința a fost și un moment de bilanț pentru activitatea echipei, formată inițial din 18 membri, astăzi în număr de 14.

Autoarea, la deschiderea conferinței

Echipa proiectului cercetează începuturile tiparului arab în Europa de Est și Siria otomană cu ajutor din Țările Române. Sfântul Ierarh Martir Antim Ivireanul a creat și a folosit caractere tipografice arabe în 1701 pentru prima dată în Răsărit, adică dincolo de granițele Europei Occidentale, unde tiparul arab începuse mult mai devreme, în 1514 (Psaltirea de la Fano, Italia). În Țara Românească, tipărirea a două cărți cu text arab și grecesc în 1701 și 1702 a fost o acțiune comună realizată în timpul șederii mitropolitului Alepului Atanasie Dabbās, de două ori patriarh al Bisericii Antiohiene, la curtea Sfântului Voievod Martir Constantin Brâncoveanu.

Una dintre cele mai importante descoperiri ale echipei TYPARABIC este faptul că la Mănăstirea Sfântul Spiridon (Vechi) din București călugări sosiți de la Damasc au turnat litere arabe în 1746 și au tipărit în 1747, sub patronajul Patriarhului Silvestru al Antiohiei (1724 – 1766), două cărți pentru creștinii arabofoni: o Psaltire și o culegere de hotărâri ale Sinoadelor de la Constantinopol din 1723, 1725 și 1727, traduse din greacă în arabă și însoțite de texte despre deosebirile dintre credințele ortodocșilor și cele ale catolicilor. Aceste cărți se păstrează în doar unu – două exemplare în lume. Caracterele arabe create la București au ajuns în 1750 la Beirut, în Liban, unde au fost folosite la tipărirea altor patru cărți bisericești arabe.

Aspect din timpul dezbaterilor

La recenta conferință temele alese pentru cele trei secțiuni au fost: „Figuri marcante care au conlucrat pentru transferul tiparului arab în Orientul otoman", „Diortosirea scrierilor bisericești arabe în contextul lor istoric" și „Cartea veche arabă ca obiect de colecție și de cercetare". Dintre vorbitori, nouă sunt membri ai echipei, unii la București: Mihai Țipău, David Neagu și subsemnata Ioana Feodorov, directoare a proiectului, alții în străinătate: colegii libanezi pr. Charbel Nassif,

pr. Rami Wakim (prezenți online) și Habib Ibrahim, Alina Kondratiuk de la Kiev, Vera Tchentsova și Aurélien Girard din Franța. Printre subiectele discutate de ei s-au aflat: implicarea Patriarhului Hrisant Notara în tiparul de carte arabă, noi mărturii arhivistice despre începuturile tiparului georgian prin grija lui Mihail Ștefan, ucenicul Sf. Antim Ivireanul, tipărituri arabe de la Mănăstirea Sf. Ioan Botezătorul din Shuwayr, date despre tipariițele de la Alep și Beirut într-un manuscris inedit despre istoria orașului sirian Homs, Psaltirile arabe greco-catolice din secolul al XVIII-lea, folosirea scrierilor istorice pentru polemicile împotriva armenilor catolici, catalogul cărților arabe creștine deținute de mănăstirile Sarba și Shuwayr din Liban.

Participanții, în fața Bisericii Antim

Invitații din afara echipei au abordat de asemenea subiecte de mare interes atât pentru proiectul TYPARABIC, cât și pentru istoria tiparului în general. Monseniorul Giuseppe Maria Croce, fost secretar general al Arhivelor Apostolice ale Vaticanului, a prezentat legăturile eruditului teolog Cyrille Charon (Kiril Karalevskij) cu Ioan Bianu, Constantin Tomescu și alți intelectuali de la noi în vremea călătoriilor sale în România cu misiunea de a achiziționa cărți și manuscrise pentru Biblioteca Vaticanului. Diaconul Mihail Qaramah a adus argumente temeinice pentru o reconsiderare a locului redactării celei mai vechi traduceri românești a Psaltirii (Psaltirea Hurmuzaki) – în Moldova sau la Muntele Athos. Pr. Mihail Stanciu și prof.dr. Ioan Croitoru au contribuit cu o comunicare intitulată „Sfântul Antim Ivireanul: discurs omiletic și autoritate morală în societatea românească premodernă", evocându-l astfel pe marele ierarh, autor de scrieri duhovnicești și tipograf de geniu, ale cărui tipărituri au îngăduit creștinătății arabofone din Siria otomană să primească lumina tiparului.

Așa cum s-a dovedit și cu prilejul acestei ultime reuniuni, echipa proiectului TYPARABIC a adus noi mărturii ale faptului că popoarele nu pot trăi izolate, chiar dacă locuiesc pe continente vecine. Comunicarea prin toate mijloacele posibile, călătoriile, circulația ideilor și nevoia de dialog au adus Europa în contact cu Răsăritul mediteraneean, un contact care pare că nu se va întrerupe niciodată. Este cu atât mai important și mai folositor să cunoaștem mai bine cultura arabă creștină, aspirație definitorie a proiectului nostru.

Ioana FEODOROV

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 10 iunie 2026, prin poștă, e-mail sau Facebook, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și adresa dumneavoastră și puteți câștiga un abonament pe un an la revista **Magazin istoric**, ediția tipărită.

– În ce țară l-a sfătuit, la 28 august 1946, George Messersmith pe fostul rege Carol al II-lea să nu investească?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din martie 2026 este:

„Daci, avari, bulgari și sârbi"

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de **domnul Liviu Popescu**, din **Târgu Jiu**, jud. **Gorj**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna iulie 2026.

Nu luăm în considerare răspunsurile trimise pe Facebook și pe e-mail fără numele celui care trimite și care nu indică adresa.

Adresa noastră: **Magazin istoric, Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, cutia poștală 45, cod 050711, sector 5, București**

E-mailul nostru: **mistoric@gmail.com**

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 DE ANI

„Sfioasa floare a Bărăganului, albă sau mov [este vorba despre stânjenei], răsărind din tufe cu săbii verzi ce o protejează întinde broderii fluide peste câmpurile proaspete. Ele au intrat de mult până în inima Bucureștilor, de aceea, oricând, pot fi înscrise printre emblemele florale ale acestui tărâm, alături de salcâmi, castani, tei sau trandafiri. Obișnuite cu alinierea, ele trasează alei și împiedică pasul să treacă în răzoare; o floare a disciplinei, a hotărniciei și a ordinii. Dar e atât de fragilă, că se topește în câteva zile, dispare ca o spumă și lujerul se înmoaie ca o lumânare. În urma ei rămâne doar amintirea, ca după oricare frumusețe" – scrie Eugen Teodoru.

MAI ■ IUNIE 1976

Directorul Spitalului de Urgență „Floreasca" Andrei Firică explică, într-un interviu luat de Tudor Octavian pentru revista *Flacăra* – care din 29 aprilie apare în format de ziar, pe hârtie de ziar și cu tipar alb-negru –, faptul că la camera de urgență se lucrează după o concepție românească. Echipa de gardă este formată din cinci chirurgi, doi interniști, trei ortopezi, trei anesteziști-reanimatori, un radiolog și un medic de laborator. La șase zile, o echipă lucrează 24 de ore. Pentru cei intoxicați cu monoxid de carbon s-a importat o cameră hiperbară cu oxigen sub presiune. Este o instalație foarte scumpă și nu multe spitale și-o pot permite. Zilnic se prezintă la camera de gardă cam 250 de persoane. Dintre acestea, sunt internate cam 60 – 70. Aproape jumătate dintre cei care vin la spital ar fi putut merge la circa medicală, la policlinici sau la spitale obișnuite. În anul 1975 s-au făcut 106.500 examene radiologice, ceea ce înseamnă aproape 292 pe zi. O legătură fonică cu stația de Salvare, prin care să fie anunțați rapid de cazurile grave, le-ar ușura mult munca.

Directorul general al I.T.B. prezintă – în aceeași revistă – dificultățile cu care se confruntă instituția. Pe plan mondial, distanța medie dintre stații este de 1 km, noi avem stații la 100 m și chiar și la 50 m. Liniile sunt foarte lungi, căci bucureșteanului nu-i place transbordarea. Linia 74 are 19 km. Bucureștiul nu are inele de transport, este făcut pe două axe. Deplasările din cartiere spre platformele industriale se fac la ora maximă prin perimetrul central, care este supraaglomerat, devine aproape impenetrabil. Între Kogălniceanu și Universitate, la ora de vârf, mergi mai repede pe jos. La Podul Grant sau la Leu, la un stop se strâng aproape 50 de mașini. Bucureștenii, vara, când se duc la mare, merg cu copiii în cârcă, pe jos, până la plajă. Reveniți acasă, stau în stație și înjură, dar nu merg 500 m pe jos.

A venit vacanța!

Din 5 iunie și-a reluat circulația trenulețul de Snagov. Sunt două garnituri dus și două întors pe zi. În Gara de Nord se află în stadiu final

lucrările de electrificare a liniilor de la peroanele 9 și 10, cu ieșire directă spre magistrala litoralului.

La Roșu se lucrează la extinderea stației cu noi decantoare și filtre, menite să dubleze debitul de apă potabilă furnizată bucureștenilor. Se elaborează un nou ghid al străzilor Capitalei. Primul ghid al Bucureștilor a apărut în 1920. Azi rețeaua de străzi a Bucureștilor numără 5.263 de străzi, cu o lungime desfășurată de 1.807 km.

Statuia lui Nicolae Iorga din fața Institutului de Istorie

Într-o țară în care ascultarea postului de radio „Europa liberă" îți putea aduce mari ponoase cu Securitatea, Eugen Barbu nu numai că îl asculta, dar mai și scria în revista *Săptămâna* despre ce auzea acolo. De exemplu, a aflat că Regatul Britanic „s-a îmbogățit de câteva luni cu un nou cetățean, pe numele său Petru Popescu. Vag scriitor, vag publicist", cum îl caracterizează. A publicat „la înghesuială", două – trei romane: „cușaje cu femei aflate în derivă, un limbaj golănesco-studențesc, un perdaf de expresii pentru rupt gura semidocților". În săptămânile următoare erau atacați Max Bănuș, Virgil Ierunca și Monica Lovinescu, Emil Georgescu. I-a venit rândul și lui Noël Bernard, directorul postului. În context este „pictată" și „o grațioasă domnișoară Gabany, care se ilustrează, mai ales, prin râsetele fonogenice de ți-e mai mare dragul s-o asculți".

George Arion scrie în *Flacăra* despre standurile de cărți cu preț redus din librării. Tomurile ajunse acolo, spre deosebire de cele din anticariate, par lipsite de nobletea ce le caracterizează pe acestea din urmă. Dar găsești la astfel de standuri volume precum *Gramatica limbii române*, ediția a doua, apărută în 1968 într-un tiraj de 41.500 de exemplare, sau cartea lui George Călinescu *Impresii asupra literaturii spaniole*. Scăderea prețului nu le face mai vandabile. Nimeni nu așteaptă să scadă prețul unei cărți ca să o cumpere, iar cărțile au la noi prețuri accesibile. Este vorba despre modul defectuos cum se stabilesc tirajele cărților. După cum sunt și un semn că librarii nu știu să promoveze o carte bună, nu se preocupă de educarea gustului publicului.

S-a crezut multă vreme că articolul *1 Mai*, apărut în *Moftul Român* în 1893, ar fi fost scris de I.L. Caragiale. Cercetări ulterioare au furnizat argumente convingătoare că autorul a fost probabil Anton Bacalbașa, redactor al ziarului și socialist convins pe atunci. Dar degeaba. O emisiune recentă a televiziunii a reatribuit articolul lui Caragiale.

Ion Băieșu se plânge că în perioada interbelică aveam 20 de reviste umoristice și azi avem doar una, care se luptă vitejește cu lipsurile din ecarisaj.

La cinematograful „Festival" rulează filmul „Prima pagină", cu Walther Mathau și Jack Lemmon, în regia lui Billy Wilder. Spectatorii sunt introduși în vârtejul întâmplărilor din film încă din holul de intrare, căci prin același loc se face și ieșirea spectatorilor de la „Lumina", cinematograful de alături.

Tudor Octavian îi ia un interviu lui Radu Bogdan pentru revista *Flacăra*. Lucrează la volumele II și III din monografia consacrată pictorului Ion Andreescu. O problemă legată de creația marelui pictor o constituie falsurile. A identificat peste 230 de lucrări care îi pot fi atribuite cu certitudine și cam 700 de falsuri. S-a acreditat ideea greșită că artistul ar fi trăit în mizerie și că în perioada buzoiană picta cu oarecare stângăcie. De fapt, era un pretext pentru falsificatorii mai puțin talentați, care foloseau materiale de proastă calitate.

Actorul Mircea Șeptilici i-a împărtășit unui prieten o taină, rugându-l să nu o mai difuzeze.

Hala Matache, azi demolată

Peste zece zile o afla în 19 variante.

Teatrul „Ion Vasilescu" prezintă piesa *Nevestele vesele din Windsor*. Pare o cutezanță să montezi comedia lui Shakespeare pe o scenă cu proporții reduse și în condiții tehnice dificile. În centrul distribuției se află Alexandru Giugaru, în rolul lui Falstaff. „L-am admirat pentru efortul inepuizabilului său talent de a înfrunta și birui dificila partitură, desăvârșita stăpânire a textului, acea unică artă a nuanțelor mimicii și intonației cu care Giugaru și-a compus totdeauna rolurile", scrie în *Informația Bucureștiului* Traian Șelmaru.

Comerțul stradal, o noutate pentru bucureșteni

La Casa de Filme Patru a intrat în producție scenariul filmului „Marele singuratic", realizat de Marin Preda. În rolul principal joacă actorul George Motoi, iar regia este semnată de Iulian Mihu. În distribuție mai figurează Toma Caragiu și Gheorghe Dinică. Casele de Filme Unu și Trei colaborează la realizarea filmului istoric „Buzduganul cu trei peceți", în regia lui Constantin Vaeni. În distribuție apar Victor Rebengiuc, Toma Caragiu, Ștefan Sileanu, Cornel Coman, Olga Bucătaru.

Sâmbătă, 5 iunie, a fost dezvelit bustul lui Nicolae Iorga în fața Institutului de istorie care îi poartă numele, la împlinirea a 105 ani de la nașterea acestuia și a 40 de ani de la fondarea institutului. A fost realizat de Ion Irimescu.

Combinatul Poligrafic „Casa Scânteii" este decorat cu „Ordinul Muncii", clasa I.

„Ce răcoritoare vom găsi în lunile călduroase?" – se întreabă *Informația Bucureștiului*. Cititorii sunt asigurați că va fi un spor de 60% și vor exista 42 de sortimente de înghețată.

La cafe-barul Hotelului „Modern", sub cristalul fiecărei mese este plasat un anunț: „Consumul unei cafele, maxim 15 – 20 de minute".

Nu cereți la tutungerii țigarete „Mărășești" sau cutii de chibrituri de 0,15 lei – sunt sfătuiți bucureștenii. Oricum, nu se găsesc.

La serviciul informații al C.F.R. 052 poți afla ora exactă a plecării oricărui tren. O mamă, care avea bilete la vagonul de dormit cu copiii, a sunat și a întrebat la ce oră pleacă trenul respectiv. La 22.40, i s-a răspuns. A repetat apelul și a primit același răspuns. Când au ajuns în gară, au aflat că trenul plecase la 21.10. Biletele erau pe atunci niște dreptunghiuri mici de carton pe care nu era trecută ora de plecare a trenului.

Echipa Steaua a câștigat detașat campionatul de fotbal, fiind sigură de titlu cu trei etape înainte de sfârșitul competiției. Antrenorii echipei sunt Emerich Jenei și Carol Creiniceanu.

Sâmbătă, 5 iunie, s-a disputat meciul dintre echipele naționale de fotbal ale Italiei și României, pe stadionul San Siro din Milano. La pauză scorul era 0 – 0, la final 4 – 2. Pentru echipa României au înscris Lucescu și Dudu Georgescu. Deși înfrântă, echipa României a practicat un joc ofensiv, o noutate după epoca „temporizării" a lui Angelo Niculescu. Cronicarul Ioan Chirilă îl citează pe Anghel Iordănescu, care s-a declarat mai mulțumit cu scorul de 2 – 4, decât cu un 0 – 0. Așa reproduce declarația lui Iordănescu titularul rubricii de fotbal din *Săptămâna*, Cartouche, subliniind că Ioan Chirilă, zis și Ioan Botezătorul, „scrie cu pixul în stânga și busuiocul în dreapta (sau invers) cronica partidei." În numărul următor, Ioan Chirilă cere – și primește – drept la replică. Arată că declarația lui Iordănescu a fost prezentată în *Săptămâna* trunchiat, jucătorul subliniind tocmai jocul ofensiv al echipei. Și citează, după *Larousse*, definiția lui Cartouche, brigand francez. *Săptămâna* își exprimă satisfacția că domnul Ioan Chirilă a ajuns cu lectura la dicționarul *Larousse*. ■

Rubrică realizată cu sprijinul Bibliotecii Academiei Române

Am văzut în numărul anterior cum a apărut această instituție. Vom urmări în continuare cum a început să funcționeze.

INSTITUTUL DE DOMNIȘOARE AL SOCIETĂȚII ORTODOXE NAȚIONALE A FEMEILOR ROMÂNE

Dr. MIOARA IONIȚĂ

Noua clădire a institutului

Înscrierile pentru anul școlar 1912-1913 au început încă din perioada în care lucrările de construcție și modernizare ale clădirii nu se terminaseră, doritorii fiind îndemnați să se grăbească, căci cererea era însemnată.

Din datele existente aflăm că în iunie 1912 erau înscrise deja 139 de viitoare eleve, dintre care 97 interne și 36 semi-interne, nemaifiind disponibile decât trei locuri pentru Internat și cele șase locuri de bursier ce vor fi puse la concurs pentru tinere din țară care doreau să studieze la Institutul Ortodox, dar nu dispuneau de finanțele necesare. Oricum, până la urmă a fost stabilit numărul de cinci burse – trei pentru București, una pentru Ploiești și una pentru Iași, iar concursul pentru aceste burse a avut loc abia la 25 septembrie 1913, pentru anul școlar 1913 – 1914. La 12 iunie 1912, Anastasia Gr. Filipescu invita pe doamnele din Comitetul Central al Societății Ortodoxe la o întrunire ce urma să aibă loc în casa Zoei Romniceanu (societatea nu avea încă un sediu propriu), ordinea de zi cuprinzând „cestiuni privitoare la instalația și organizația Institutului Societății". Printre cele discutate și hotărâte au fost data inaugurării și deschiderii cursurilor Institutului – 22 noiembrie 1912 –, conducerea Institutului care urma să fie formată dintr-o directoare administrativă, Victoria

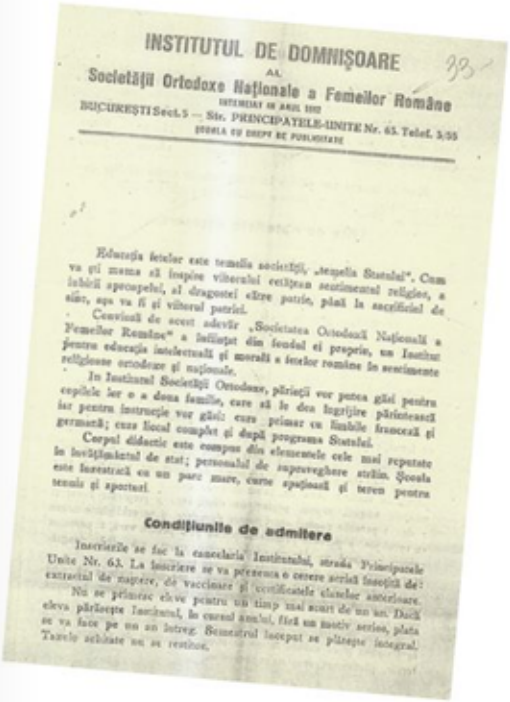

INSTITUTUL DE DOMNIŞOARE
AL
Societăţii Ortodoxe Naţionale a Femeilor Române
ÎNFIINŢAT ÎN ANUL 1910
BUCUREŞTI Sect. 5 — Str. PRINCIPATELE-UNITE Nr. 65. Telef. 5/55
ŞCOALA CU DREPT DE PUBLICITATE

Educaţia fetelor este temelia societăţii, „temelia Statului". Cum va şti mama să înspire viitorului cetăţean sentimentul religios, a iubirii aproapelui, al dragostei către patrie, până la sacrificiul de sine, aşa va fi şi viitorul patriei.

Conştient de acest adevăr „Societatea Ortodoxă Naţională a Femeilor Române" a înfiinţat din fondul ei propriu, un Institut pentru educaţia intelectuală şi morală a fetelor române în sentimente religioase ortodoxe şi naţionale.

In Institutul Societăţii Ortodoxe, părinţii vor putea găsi pentru copilele lor o a doua familie, care să le dea îngrijire părintească iar pentru instrucţie vor găsi: curs primar cu limbile franceză şi germană; curs liceal complet şi după programa Statului.

Corpul didactic este compus din elementele cele mai reputate în învăţământul de stat; personalul de supraveghere străin. Şcoala este înconjurată cu un parc mare, curte spaţioasă şi teren pentru tenis şi sporturi.

Condiţiunile de admitere

Inscrierile se fac la cancelaria Institutului, strada Principatele Unite Nr. 63. La înscriere se va prezenta o cerere scrisă însoţită de: extrasul de naştere, de vaccinare şi certificatele claselor anterioare.

Nu se primesc eleve pentru un timp mai scurt de un an. Dacă elva părăseşte Institutul, în cursul anului, fără un motiv serios, plata se va face pe un an întreg. Semestrul început se plăteşte integral. Taxele achitate nu se restituie.

Condiţiile de admitere...

Budişteanu, şi o directoare de studii, respectiv Maria Brătăşanu, până la acea dată profesoară la Secţia Normală de la Azilul „Elena Doamna", şi, bineînţeles, condiţiile de admitere la Şcoala Societăţii, obiectele de studiu, cu un termen actual, programa şcolară, precum şi corpul didactic ce se voia de excepţie, format din profesori cu reputaţie, mulţi din şcolile statului.

Asigurându-i pe părinţi că în Institutul Societăţii Ortodoxe „vor găsi pentru copilele lor o a doua familie, care să le dea îngrijire părintească, iar pentru instrucţie [...] curs primar cu limbile franceză şi germană; curs liceal complet şi după programa statului [...] Corpul didactic este compus din elementele cele mai reputate în învăţământul de stat; personalul de supraveghere străin", le aduceau la cunoştinţă care erau condiţiile de admitere în şcoală. La înscriere, care se făcea la cancelaria Institutului, trebuia prezentată o cerere însoţită de extrasul de naştere, de vaccinare şi certificatele claselor anterioare. Nu se primeau eleve pentru mai puţin de un an. Elevele interne plăteau o taxă de înscriere în cuantum diferit faţă de cele semi-interne şi cele externe, taxă care se va schimba ca sumă odată cu trecerea anilor şi ţinând cont şi de situaţia economică a ţării. Se adăuga taxa pentru cursul urmat, primar, liceal inferior, liceal superior, care era diferită în funcţie de statutul elevei – internă, semi-internă, externă. Separat se plătea cursul de pian (după Primul Război Mondial se vor adăuga drept cursuri facultative cele de limbă engleză, pictură, dans şi vioară), variind ca sumă pentru elevele din cursul primar, liceal inferior sau liceal superior. În cazul în care o elevă se retrăgea înainte de încheierea anului, fără un motiv serios, nu i se restituiau taxele plătite.

Părinţii elevelor ce urma să fie interne luau cunoştinţă la înscriere de o listă de obiecte necesare acestora la venirea în şcoală, începând cu un tacâm complet pentru masă „gravat cu numărul şi numele elevei". Urmau obiectele de lenjerie, fiind precizat şi numărul lor, precum cămăşi de zi, cămăşi de noapte, batiste, şervete de masă, pantaloni, fuste de iarnă şi de vară, ciorapi, lenjerie de pat, cearceaf de baie, „un sac de pânză albă pentru rufele întrebuinţate". Între obiectele din care se compunea „trusoul" elevei erau menţionate trei rochii „după modelul institutului", două şorţuri negre, jachetă şi căciuliţă pentru curte, câte o pălărie de vară şi una de iarnă „după model",

... şi lista obiectelor necesare elevelor

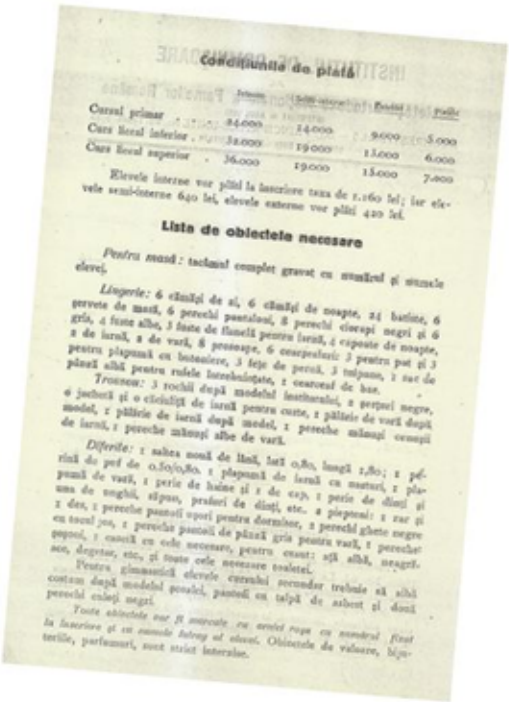

Condiţiunile de plată

	Interne	Semi-interne	Externe	Frăţie
Cursul primar	24.000	14.000	9.000	5.000
Curs liceal inferior	32.000	19.000	13.000	6.000
Curs liceal superior	36.000	19.000	13.000	7.000

Elevele interne vor plăti la înscriere taxa de 1.160 lei; iar elevele semi-interne 640 lei, elevele externe vor plăti 420 lei.

Lista de obiectele necesare

Pentru masă: tacâmul complet gravat cu numărul şi numele elevei.

Lenjerie: 6 cămăşi de zi, 6 cămăşi de noapte, 24 batiste, 6 şervete de masă, 6 perechi pantaloni, 8 perechi ciorapi negri şi 6 gri, 4 fuste albe, 3 fuste de flanelă pentru iarnă, 4 cupoate de noapte, 2 de iarnă, 2 de vară, 8 peşeşuri, 6 cearceafuri: 3 pentru pat şi 3 pentru plăpumă cu bumbăcărie, 3 feţe de perină, 3 tulpane, 1 sac de pânză albă pentru rufele întrebuinţate, 1 cearceaf de baie.

Trousseau: 3 rochii după modelul institutului, 2 şorţuri negre, o jachetă şi o căciuliţă de iarnă pentru curte, 1 pălărie de vară după model, 1 pălărie de iarnă după model, 1 pereche mănuşi cenuşii de iarnă, 1 pereche mănuşi albe de vară.

Diferite: 1 salteua nouă de lână, lată 0,80, lungă 1,80; 1 pernă de pef de 0.50/0,80. 1 plăpumă de iarnă cu mătasă, 1 plăpumă de vară, 1 perie de haine şi 1 de cap, 1 perie de dinţi şi una de unghii, săpun, praşnei de dinţi, etc. a piepteni: 1 var şi 1 ac, 1 pereche pantofi uşori pentru dormitor, 2 perechi ghete negre cu toc jos, 1 pereche pantofi de pânză gris pentru vară, 1 pereche papuci, 1 cană cu cele necesare pentru cănat: săli albă, neagră, sor, degetar, etc., şi toate cele necesare toaletei.

Pentru gimnastică elevele curului secundar trebuie să aibă costum după modelul penalei, pantofi cu talpă de cauciuc şi două perechi colţi negri.

Toate obiectele vor fi marcate cu numărul şi numele fiicei la înscriere şi cu numele tutorelui al elevei. Obiectele de valoare, bijuterii, parfumuri, sunt strict interzise.

mănuși cenușii de iarnă și mănuși albe de vară, toate acestea însemnând de fapt uniforma elevelor. În plus, la venirea în Institut, trebuia ca ele să aducă și o saltea nouă de lână de 0,80/1,80 m, o pernă de puf de 0,50/0,80 cm, plapumă de iarnă și de vară, perie de haine, perie de dinți, prafuri de curățat dinții, săpun, pantofi de interior, ghete negre pentru iarnă, pantofi de pânză pentru vară, dar și o „casetă cu cele necesare pentru cusut: ață albă, neagră, ace, degetar [...] și toate cele necesare toaletei". Elevelor cursului superior nu trebuia să le lipsească echipamentul pentru gimnastică – „costum după modelul școalei, pantofi cu talpă de asbest și două perechi de culoți negri". Pe toate aceste obiecte trebuia însemnate „cu arnici roșu" numărul primit la înscriere de elevă și numele ei complet. Era strict interzisă aducerea în școală de către eleve a unor obiecte de valoare, precum bijuteriile și parfumurile. Acest, să-i spunem, regulament de administrare interioară a Institutului-Internat Ortodox prevedea că, începerea și încheierea cursurilor, ca și vacanțele școlare și sărbătorile sunt fixate după regulamentul școlilor secundare ale statului, iar plecarea elevelor în vacanță înainte de termenul prevăzut în regulament era interzisă. Vizitarea și scoaterea elevelor se puteau face doar joia între orele 15.00 – 17.00, sâmbăta de la 15.00 la 18.00 și duminica între orele 09.00 – 11.00 și 15.00 – 18.00. Părinții și corespondenții (persoanele desemnate de părinți să le țină locul, atunci când ei locuiau în localități depărtate de București) elevelor aveau obligația ca, măcar o dată pe lună, să se intereseze de „starea de școlaritate a elevei".

La începutul lunii august 1913, Direcțiunea Institutului și doamnele din Comitetul Central al Societății Ortodoxe au gândit un proiect de regulament de funcționare a școlii, precizând care erau îndatoririle directoarei, ale elevelor în general și ale elevelor interne în special, programul elevelor interne, datoriile pedagogelor, ale menajerei și ale infirmierei. Elevele aveau obligația să arate respect profesorilor, iar față de colegele lor, indiferent de vârstă, să aibă „o purtare blândă și cuviincioasă cum se cuvine între surori". Ele nu trebuia să lipsească nemotivat de la cursuri, să folosească minciuna, frauda sau înșelăciunea, erau datoare să aibă grijă de avutul personal (cărți, caiete) și al școlii (localul Institutului și mobilierul – pupitre, mese de lucru). Elevele a căror purtare ar influența negativ pe colegele lor sau ar aduce rușine școlii urma a fi eliminate. În ce privește programul elevelor interne pe parcursul unei zile, el se desfășura strict, după ceas, am putea spune militărește: începea cu trezirea la ora 06.30 dimineața (duminica ora de sculare era 07.00), toaleta personală, facerea patului și rugăciunea în comun, ce se ținea într-o sală specială până avea să fie terminată și sfințită Capela Institutului, cu hramul Duminica Ortodoxiei. Între orele 08.00 și 11.30 elevele mergeau în clase, unde se desfășurau lecțiile, cu pauze de zece minute între ore, urma luarea dejunului, recreația între 12.00 și 14.00, apoi până la ora 17.00 lecțiile de după-amiază sau orele de dexterități, masa de seară la 18.30, meditația de seară între orele 19.00 și 20.30 sau 21.00 și retragerea în dormitoare, la culcare. Elevele din cursul primar mergeau la culcare la ora 20.00.

Pedagogelor, prin însăși faptul că de-a lungul zilei le însoțeau pe eleve pretutindeni – la rugăciunea de dimineață, la cursuri, în timpul meselor, la pregătirea lecțiilor pentru ziua următoare, la meditația de seară –, le revenea rolul principal în creșterea sănătoasă și educarea elevelor. Ele aveau datoria să fie alături de eleve în timpul recreațiilor, îndrumându-le în jocurile lor și împiedicând orice încălcare a bunelor maniere. Pedagogele însoțeau elevele și în timpul plimbărilor în oraș, la biserică pentru slujba de Duminică, la teatru, la diferite serbări ș.a.

În același proiect de regulament din 3 august 1913 era prevăzută instituirea unui registru numit „Foaie sanitară personală", completată pentru fiecare elevă la început de an școlar de medicul Institutului Ortodox. Elevele urma a fi controlate și cântărite lunar, iar săptămânal medicul trebuia să verifice starea sanitară a întregului local al școlii. Un rol important îl avea infirmiera care era datoare să asiste la baia elevelor programată de două ori pe săptămână, să supravegheze dacă își dezinfectau corect gura, nasul și urechile, operație care, în cazul izbucnirii unei epidemii, era făcută zilnic. Infirmiera trebuia să administreze personal elevelor, dacă exista indicația doctorului în acest sens, „medicația de cură" constând din untură de pește, sirop iodofenic sau vinuri tonice. În afară de vizitele lunare de rutină, medicul avea obligația să vină ori de câte ori era chemat, iar în cazurile grave „la orice oră din zi sau noapte", iar când în infirmerie erau internate eleve bolnave, medicul trebuia să facă vizite zilnice sau chiar de două ori pe zi, dacă situația o cerea, iar infirmiera să administreze bolnavelor, cu punctualitate, tratamentul prescris. ■

INVITAȚIE LA BIBLIOTECA ACADEMIEI

SPIRU HARET, OMAGIAT LA BIBLIOTECA ACADEMIEI ROMÂNE

CARMEN ALBU
(Bibliograf, Serviciul Manuscrise – Carte Rară)

Biblioteca Academiei Române din București a organizat în acest an o sesiune omagială dedicată lui Spiru Haret, cu prilejul împlinirii a 175 de ani de la naștere. La eveniment au luat cuvântul prof. Nicolae Noica, directorul Bibliotecii Academiei Române, prof. Ioan Cristescu, director al Muzeului Național al Literaturii Române, Ionel-Cătălin Stegăroiu, șef al Statului Major al Jandarmeriei, și Ionel Florian Lixandru, inspector școlar general al Municipiului București. Comunicările au fost urmate de vizionarea unei expoziții foto-documentare, pregătită de cabinetele de Stampe și Manuscrise – Carte Rară, cuprinzând piese de la serviciul Periodice – Foi volante și de la cabinetul Numismatic. Materialele expuse sunt originale și valoroase, menite să ilustreze în special activitatea din domeniul didactic și educațional al lui Spiru Haret. El a avut, de altfel, o legătură specială cu Academia Română, al cărui membru corespondent a fost din 3 iulie 1879, devenind apoi membru titular la 31 martie 1892, deținând ulterior și funcția de vicepreședinte, între 23 martie 1904 – 18 aprilie 1907.

Lucrarea de doctorat a lui Spiru Haret

Spiru Haret (15 februarie 1851, Iași – 17 decembrie 1912, București) a absolvit Facultatea de Științe, secția Fizico-Matematică, în 1874, la București, studiind apoi la Paris, la Sorbona, unde, în 1878, a susținut teza de doctorat: *Sur l'invariabilité des grands axes des orbites planétaires* („Despre invariabilitatea marilor axe ale orbitelor planetelor"; copii fotografice ale primelor două file manuscrise sunt păstrate în Arhiva personală Spiru Haret, I, Ms. 36). Pasiunea sa pentru astronomie a fost valorificată și prin publicarea unor studii în domeniu, în 1880 și 1912. A fost profesor de mecanică rațională la Facultatea de Științe din București între anii 1878 și 1910, manuscrisul autograf al *Cursului de mecanică rațională și aplicată* fiind păstrat la Biblioteca Academiei (Ms. rom. 5.818). În perioada 1882 – 1910 a predat matematică la Școala de Poduri și Șosele din București.

Plic cu 49 de telegrame de felicitare

Activitatea științifică și didactică a fost completată de una organizatorică. În calitatea sa de inspector general al școlilor (1883 – 1884) și de ministru al Instrucțiunii și Cultelor (1897 – 1899, 1901 – 1904, 1907 – 1910), s-a preocupat de elaborarea unor regulamente școlare, de introducerea obligativității învățământului primar, fără a neglija nici învățământul secundar, superior sau profesional.

Expoziția organizată la Biblioteca Academiei nu și-a propus să insiste asupra lucrărilor bibliografice, ci, așa cum era firesc, asupra surselor primare: scrisori autografe, manuscrise deținute de Spiru Haret sau scrise de el, completate de prezentarea unor legi și proiecte de legi, tipărite ori în manuscris, pentru reformarea învățământului românesc din acea vreme sau ale unor regulamente pentru funcționarea internatelor școlare. La secția de Manuscrise – Carte Rară se regăsesc: *Proiecte de legi pentru învățământ, 1886* (Ms. rom. 3.081); *Schițe de proiecte privind legea învățământului din anul 1886; asupra administrației centrale a școlilor, asupra învățământului elementar și primar, grădini de copii, inspectorat* (Ms. rom. 3.082); *Proiect de lege asupra învățământului secundar și superior* din 1897, votat în 1898 (Ms. rom. 3.083); toate aceste piese fiind donate Academiei de Haret, în 1905.

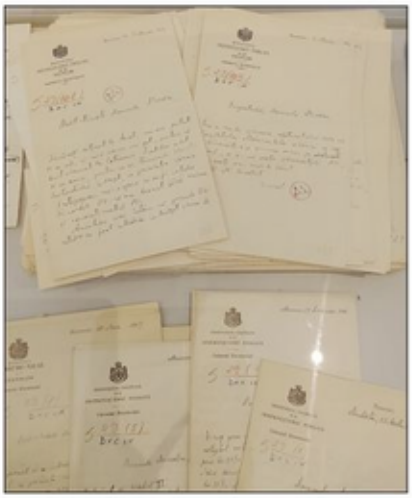

Corespondența cu Ioan Bianu...

Scrisoarea de mulțumire a lui Spiru Haret ca răspuns la felicitările primite cu ocazia pensionării

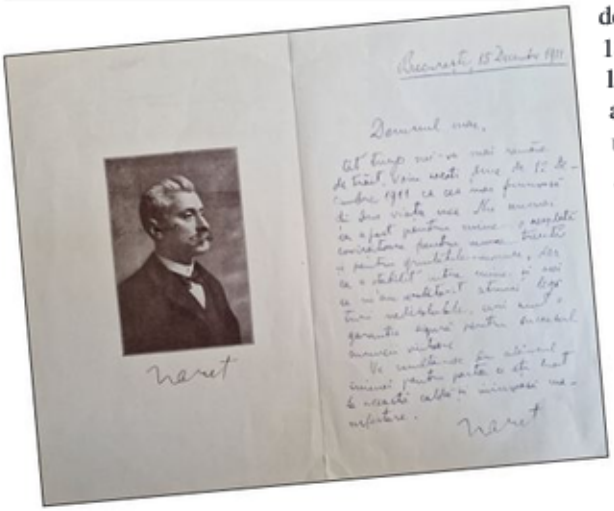

Au fost evidențiate și edițiile unor lucrări ale lui Spiru Haret, precum cursul său de mecanică rațională, apărut la București, în 1881 – 1882, lucrarea sa de doctorat, editată la Paris, în 1878, reluată în 1885. Expoziția a inclus și mai multe cărți de hotărnicie a unor moșii, întrucât Haret a activat și ca inginer hotarnic, singur sau în colaborare cu alți specialiști. Nu au lipsit nici materiale cu intervențiile sale în fața autorităților, precum discursul rostit în ședința Camerei Deputaților, la 20 decembrie 1902, cu ocazia dezbaterii bugetului Ministerului Instrucțiunii și Cultelor (București, 1903) sau Raportul adresat regelui asupra activității aceluiași minister (București, 1903).

Printre manuscrisele deținute de Spiru Haret și dăruite Academiei Române se află:

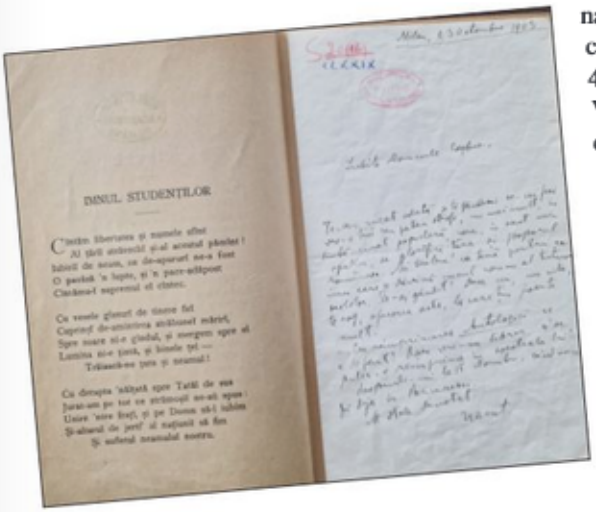

... și cu George Coșbuc

Elementele gheometriei aduse pe românie de aga Gheorghie Asachi la 1815 (Ms. rom. 2.496); *Materiale documentare cu privire la învățământ*, între care și un *Raport către D. Ministru de Instrucțiune Publică și Culte asupra inspectării școalelor secundare din Moldova, în iunie 1880*; *Circulară către licee, gimnazii, seminarii, școli normale și profesionale cu privirea la programe, manuale și alte probleme ce au rezultat în urma inspecției efectuate la diferite școli, 22 aprilie 1897*, piesă trecută în colecțiile Academiei din arhiva lui Spiru Haret, la 6 iunie 1942 (Ms. rom. 5.821); iar dintre manuscrisele autografe, *Curs de dinamică și hidrostatică* (1879 – 1880), 500 f. (Ms. rom. 5.820).

Expoziția a cuprins și piese din Arhiva Personală Spiru Haret: două albume cu corespondență conținând 418 telegrame (267 + 151), un plic cu 49 telegrame de felicitare (Arh. Spiru Haret, IV, Varia 1 – 2), scrisoarea de mulțumire adresată ca răspuns la felicitările primite cu ocazia pensionării (Arh. Spiru Haret, IV, Varia 2), documente care pun în evidență aprecierea de care s-a bucurat Haret din partea colaboratorilor săi. Activitatea din cadrul ministerului este ilustrată și ea, la fel ca și implicarea sa în fondarea unor școli: 47 de caiete cuprinzând rezoluții și hotărâri ministeriale diverse, autografe Haret (Arh. pers. Spiru Haret, II (2), Ms. 1) și *Actul comemorativ al fundării localului școlii primare din comuna Măcin, oferit lui Spiru C. Haret* (Arh. pers. Spiru Haret, III, Acte 2).

Participanții la banchetul organizat cu ocazia retragerii lui Spiru Haret în decembrie 1911...

Publicul a putut vedea, între piesele prezentate, și numeroase scrisori autografe, trimise de Spiru Haret unor personalități ale vieții cultural-științifice și politice românești din acea vreme. Așa cum rezultă din parcurgerea acestor texte, avea relații cordiale, de respect și colaborare cu acestea, consultându-se adesea în anumite probleme profesionale. Între ele menționăm scrisorile către Ioan Bianu (1896 – 1910), George Coșbuc (1898 – 1904), D.A. Sturdza (1885 – 1908) și către regele Carol I (1904). De asemenea, au fost prezentate și câteva scrisori primite de Haret de la Gh. Adamescu (1910), colaborator de la minister și donator al unor manuscrise ale lui Haret, precum și un album cu însemnări și scrisori primite cu ocazia serbării retragerii sale, în decembrie 1911 (S (1-72)/DCIV). Momentul respectiv a fost ilustrat de o fotografie cu participanții la banchetul organizat cu această ocazie, în Sala Liedertafel, de meniul select servit cu acea ocazie și de amplasarea participanților în sală.

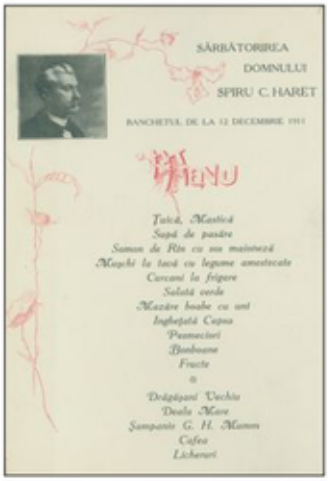

... și meniul de la aceeași serbare

Volumul omagial *Lui Spiru C. Haret – Ale tale dintru ale tale – La împlinirea celor șeasezeci ani* (1911) păstrează mărturii ale celor care l-au cunoscut sau au fost în preajma lui în anumite etape ale vieții. Astfel, primul său dascăl, Toma Săvescu din Iași, îl caracterizează ca un copil serios, blând, liniștit, dar eminent ca elev.

N.N. Săveanu evocă, în același volum omagial, caracterul și fermitatea lui Haret: „Am onoarea de a fi unul dintre cei mai de aproape prieteni ai d-lui Haret; ca deputat, ca prefect, ca secretar general al Ministerului de Interne, nu am lipsit niciodată de a fi la dispoziția fostului ministru, ori de câte ori a fost vorba de o nevoe a școlii. Cunoscând dragostea ce domnia sa îmi poartă, mi-am permis să-i cer o favoare. Rugămintea i-am adresat-o prin doi colaboratori ai săi, buni prieteni ai mei, și mărturisesc că eram sigur că ea va fi îndeplinită."

Volumul omagial Lui Spiru C. Haret – Ale tale dintru ale tale – La împlinirea celor șeasezeci ani

Cum singur se destăinuie, cerea o favoare pentru un elev: „Am plecat cu durere în suflet, căci elevul, pentru care vorbisem, era [...] propriul meu copil. Mi-au trecut pe dinaintea ochilor tot ce mă lega de domnul Haret, toate dovezile vii, puternice de dragoste și devotament ce-i dasem și, față de atâta căldură din parte-mi, o așa de mare răceală de matematician, care nu voia să înțeleagă cât de mult mă durea refuzul său!

Am înnăbușit însă în mine revolta; am chemat dreapta judecată să hotărească și i-am rămas tot bun și devotat prieten cu aceeași dragoste, cu același devotament; iar dacă am scris aceste rânduri, am făcut-o pentru ca să dau o pildă de felul cum domnul Haret știa să refuze pe cei mai de aproape ai săi, chiar atunci când era vorba, nu de a respecta o lege, ci numai un regulament."

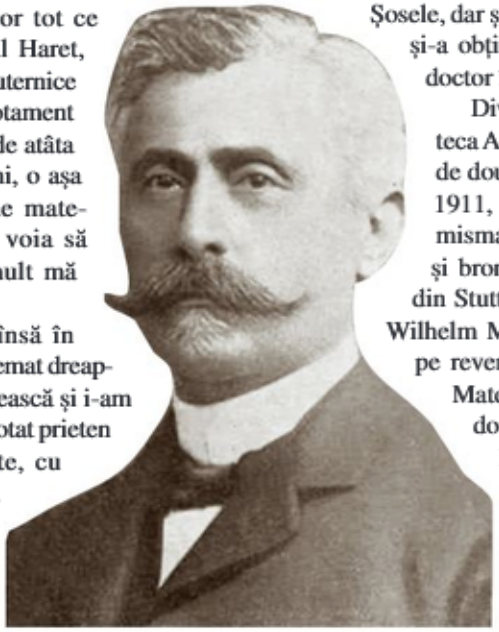

Spiru Haret

Aceste surse documentare au fost completate cu imagini de la cabinetul de Stampe, redându-l pe Spiru Haret în diferite etape ale vieții și activității. Între fotografiile executate în diferite ateliere din țară, în gelatino-bromură, atrag atenția cele din anii tinereții, cu soția, la diverse evenimente, înconjurat de prieteni și colaboratori sau asistând la ceremonii oficiale (la Iași, la ceremonia instalării mitropolitului Pimen al Moldovei, în 1909; la banchetul din 1911, dat în onoarea sa). Au fost expuse, de asemenea, poze cu elevi, studenți și învățători de la sfârșitul secolului al XIX-lea și începutul celui de-al XX-lea, cu internatele și sălile de clasă ale unor licee și școli primare din județe (Liceul „Mihai Viteazul" din București, Școala primară din Iași, Școala de fete din Botoșani, din Durostor etc.), cu Universitatea din București și Școala de Poduri și Șosele, dar și cu Sorbona, locul unde Spiru Haret și-a obținut doctoratul, fiind primul român doctor în matematică la Paris.

Diversitatea pieselor deținute de Biblioteca Academiei Române este evidențiată și de două foi volante și o plachetă, din anul 1911, aflate în colecțiile Cabinetului Numismatic. Placheta este realizată în argint și bronz, bătută în Germania, la atelierul din Stuttgart al gravorilor Franz Wilhelm și Wilhelm Mayer, ale căror inițiale se regăsesc pe reversul piesei în forma „W & M St". Materialele fotografice, împreună cu cele documentare, prezentate în expoziție, l-au readus în atenția publicului pe Spiru Haret, socotit pe bună dreptate sufletul școlii românești, un reformator al învățământului, cu proiecte clare și adaptate nevoilor vremii. ■

HOOVER INSTITUTION
ON WAR, REVOLUTION AND PEACE
STANFORD UNIVERSITY

SCRISORI DIN EXIL

Continuăm seria documentelor din anul 1950, păstrate în Fondul Constantin Vișoianu, la Hoover Institution on War, Revolution and Peace. Mulțumim din nou doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

No. 15/50
I-SU

16 ianuarie 1950

Domniei sale
Domnului general C. Petre-Lazăr
Adjutant al Majestății Sale, regelui Mihai I

Domnule general,

Referindu-mă la scrisoarea dvs. din 18 noiembrie 1949, prin care mi-ați transmis dorința Majestății Sale regelui de a se acorda o atenție specială operei de asistență a culturii românești în străinătate, reînființându-se la Paris „Fundația Regală Universitară Carol I", vă rog să binevoiți a aduce la cunoștința Majestății Sale următoarea hotărâre votată în unanimitate de Comitetul Național în ședința sa din 21 decembrie 1949:

„Comitetul în unanimitate îmbrățișează cu toată căldura inițiativa Majestății Sale regelui de a reînființa la Paris „Fundația Universitară Carol I" și decide:

1) Alocarea sumei de 7 milioane fr.fr. din fondul deținut de domnul Totescu, fost însărcinat cu afaceri la Lisabona;

2) Înființarea unei comisii compusă din domnii M. Fărcășanu și A. Popa, cari, ajutați de secretariatul general să studieze problema și să facă Comitetului propuneri de organizare și realizare. În acest scop, secretariatul general se va adresa Asociațiunii Profesorilor Universitari de la Paris pentru:

a. a le comunica inițiativa Majestății Sale regelui,

b. a le cere date asupra tuturor profesorilor universitari români din exil,

c. a le cere sugestii de felul în care poate fi înființată o astfel de Fundație,

d. a le cere să întocmească un buget din fondul ce Comitetul a hotărât să pună la dispoziție și pentru

e. a le fixa un termen, înăuntrul căruia vor trebui înaintate Comitetului toate aceste date".

Hotărârea de mai sus a fost comunicată d-lui Al. Totescu, fost însărcinat cu afaceri la Lisabona. De asemenea, secretariatul general a scris, la data de 26 decembrie 1949, d-lui profesor Petre Sergiescu, președintele Asociațiunii Profesorilor Universitari Români de la Paris, rugându-l să comunice Comitetului Național toate detaliile privind pe profesorii din învățământul superior aflători în străinătate și să trimită sugestiunile Asociațiunei ce o prezidează cu privire la modalitățile practice de organizare și de funcționare la paris a „Fundației Regale Universitare regele Carol I".

Binevoiți a primi, domnule general, asigurarea doesebitei mele considerațiuni.

General N. Rădescu,
Președintele Comitetului Național

Alexandru Cretzianu,
Membru în Comitetul Național,
Însărcinat cu conducerea secretariatului general

Washington D.C. 18 ianuarie 1950

Domniei sale
Domnului general C. Petre-Lazăr
Adjutant al Majestății Sale, regelui Mihai I

Domnule general,

Am onoarea a vă comunica aci-alăturat:

1) Proiectul de ordine de zi, stabilit de dl. general Rădescu pentru viitoarea ședință a Comitetului Național, convocată de d-sa pe ziua de 23 ianuarie 1950;

2) scrisoarea din 9 ianuarie 1950 a lui „National Committee for Free Europe", adresată d-lui general Rădescu și comunicată de d-sa membrilor Comitetului Național printr-o scrisoare cu data de 15 ianuarie;

3) textul scrisoarei mele din 18 ianuarie către dl. general Rădescu, comunicându-i textul unei moțiuni pe care o supun votului Comitetului Național.

Primiți, vă rog, domnule general asigurarea deosebitei mele considerațiuni.

Alexandru Cretzianu ■

RĂZBOIUL CIVIL AMERICAN (1861 – 1865)

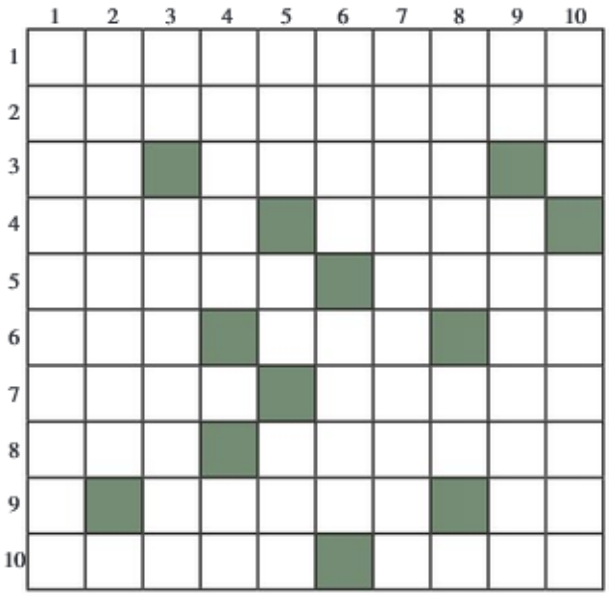

ORIZONTAL: 1) Capitala Statelor Unite, puternic fortificată și extinsă în timpul Războiului Civil. 2) Marea majoritate a soldaților, preponderent înrolați voluntar, luptători pedeștri, cu arme de calibru mic. 3) Neal Dow – Victoria și Libertas în mitologia romană, pictate alături de președintele George Washington în fresca ce decorează cupola Capitoliului american, realizată în contextul Războiului Civil. 4) Generalul George B. McClellan în repetatele telegrame adresate președintelui Lincoln referitoare la întăriri, în 1862, el supraestimând grav efectivele sudiste din Virginia – Militar unionist, supranumit „generalul creștin", înfrânt de Robert E. Lee la Chancellorsville (Oliver… Howard). 5) Alimentația, pentru soldații ambelor părți constând preponderent din carne de porc și vită, biscuiți uscați, fasole, orez și cartofi – Industriaș american, cofondator, alături de Ebenezer G. Lamson, al întreprinderii producătoare de armament care a aprovizionat armata unionistă cu două milioane de puști marca Springfield (Burrage Buchanan). 6) Important front din Războiul Civil, unde se aflau capitalele ambelor părți – James Phillip Simms – Ilfov (abr.). 7) Pasăre răpitoare cu care erau asemuiți peiorativ („Jay-…", gaiță care se preface…) coloniștii nordiști din Kansas, conflictul lor cu sudiștii fiind una dintre cauzele Războiului Civil – A jeli, mai mulți martori susținând că strigătul de luptă al confederaților s-ar fi asemănat cu un astfel de zgomot (înv.). 8) Teatrul Național Iași (abr.) – A face clăbuci la gură, simptom de care au suferit mulți soldați unioniști din pricina căldurii din statele din Sud (pers. I, sg.). 9) Mercenar britanic care, în 1864, a încercat fără succes să organizeze o lovitură de stat sudistă în statele Ohio, Indiana și Illinois (George St. … Grenfell) – Începutul libertății! 10) Ofițer unionist, staționat în orașul Front Royal, atacat prin surprindere de „Stonewall" Jackson la 23 mai 1862, care a reușit să reziste un timp, ceea ce a salvat trupele unioniste de la anihilare în bătălia din 25 mai (John… Kenly) – Eveniment extravagant organizat la Casa Albă în februarie 1862, pentru a arăta că Războiul Civil se afla sub control, care nu s-a mai organizat în anii următori, întrucât fiul lui Lincoln a murit răpus de boală în aceeași perioadă.

VERTICAL: 1) Oraș din Virginia, în apropierea căruia au avut loc trei bătălii importante (25 mai 1862, 13 – 15 iunie 1863, 19 septembrie 1864). 2) Comandantul unionist al Fortului Sumter, unde a avut loc prima confruntare a Războiului Civil (Robert). 3) Samuel Francis – Proviziile de mâncare, sudiștii având sistemul de aprovizionare dezorganizat, ceea ce-i obliga pe soldați să și le obțină singuri (art.). 4) Ofițer unionist, care a apărat eroic o pădure în timpul Bătăliei de la Râul Stones, asigurând victoria Nordului, pentru care a fost promovat general de brigadă (William Babcock) – Edwin Stoughton. 5) Rege al Regatului de Wessex (688 – 726) – Andrew Johnson – Abrevierea internațională a constelației Săgetătorului. 6) Netherlands Trade & Investment Office (abr.) – General unionist, înfrânt rușinos la a Doua Bătălie de la Manassas, motiv pentru care a fost mutat pe frontul cu indienii dakota (John). 7) Bătălia din iulie 1863 care a decis soarta Războiului Civil, trupele unioniste reușind să oprească ofensiva lui Robert E. Lee. 8) A... parte din populația S.U.A., care a intrat în componența Confederației – Ilie Minea. 9) Animale din al căror păr își realizau ambele părți uniforme, materialul călduros îngreunându-i însă pe soldați în regiunile calde din Sud – Diplomat sudist care a încercat fără succes să câștige simpatia Franței, luat prizonier de unioniști pe o navă britanică, incident care aproape a atras Marea Britanie în război (John). 10) Precipitație atmosferică specifică iernii, din pricina cărcia s-au desfășurat puține operațiuni militare în acest anotimp – Reprezentarea în relief pe monetă, Abraham Lincoln fiind comemorat pentru meritele sale din timpul Războiului Civil pe cea de 1 cent (art.).

Dicționar: INE, SGE.

Andrei OPREA

DIALOG CU CITITORII

ARTISTUL ȘI OMUL DE ȘTIINȚĂ

Domnul VASILE CAUTIȘ, **din** Bacău, **jud.** Bacău, **ne-a transmis această anecdotă:** Albert Einstein și Charlie Chaplin s-au cunoscut în 1931. Ambii erau deja celebri în întreaga lume. Primul a câștigat Premiul Nobel pentru Fizică (1921), iar celălalt, Premiul Special al Academiei Artelor și Științelor Filmului (1929, decernat de aceeași organizație care oferă Premiile Oscar, ambele în forma unor statuete) pentru filmele sale mute.

Einstein, dorind să-i facă un compliment lui Chaplin, i-a spus: „Arta ta este incredibilă. Nu spui nimic și toată lumea te ascultă."

Chaplin i-a răspuns: „Adevărat, dar eu sunt nimic în comparație cu tine: vorbești lumii întregi, dar nimeni nu te înțelege."

Îi mulțumim corespondentului nostru pentru semnalare. Momentul întâlnirii celor doi, conform revistei Photoplay, **din aprilie 1931, care a relatat evenimentul, a fost, de fapt, caraghios. Einstein fusese invitat de câțiva prieteni germani să asiste la premiera unui film la Hollywood. Înainte de sosire, ar fi declarat că „singura persoană cu care ar vrea să se întâlnească este Charlie Chaplin". Însă s-a trezit înconjurat și asaltat cu întrebări – la care, nevorbind bine engleza, nu putea răspunde – de vedete hollywoodiene și de mulțimea de admiratori. La despărțire, i-ar fi spus actorului: „Am vizitat laboratoare faimoase din întreaga lume. Am privit prin cele mai performante telescoape. Am văzut minunile științei. Dar niciodată nu am mai văzut așa ceva. Și, sper, să nici nu mai văd vreodată."**

COMUNICAREA ÎN ERA DIGITALĂ

Domnul AUGUSTIN RUS, **mai vechi corespondent al revistei, ne-a semnalat următoarea apariție editorială:** La editura Felicitas din Stockholm, Suedia, la începutul anului 2024, în colecția „Nordul dreptei credințe", a apărut o carte a episcopului Macarie al românilor din Europa de Nord, cu titlul *De ce mă simt singur într-o eră a comunicării? Bucurie cerească, singurătate omenească.* Cartea a fost lansată la 13 martie 2024 la Muzeul Etnografic al Transilvaniei din Cluj-Napoca, în prezența Î.P.S. Andrei, mitropolitul Clujului, Maramureșului și Sălajului, a unui sobor de preoți, a unor oficialități locale, a unui public numeros, a unor interpreți și formații de muzică tradițională. Am putut să răsfoiesc această carte datorită fiicei mele, care activează la muzeu și a obținut-o cu un autograf sugestiv: „La mult Rai!"

Episcopul Macarie încearcă să găsească un răspuns mulțumitor la o întrebare pe care și-o pune mereu: „De ce mă simt singur într-o eră a comunicării?" Răspunsul poate fi dat prin faptul că „a comunica nu constă numai în tehnologie, ci și în întâlnirea reală dintre persoane, ajungându-se astfel la o părtășanie". ■

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric **prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista** Magazin istoric **figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356. Abonamentul se poate realiza și online, pe website-ul Poștei Române: https://www.posta-romana.ro/abonamente-presa/magazin-istoric-328.html.**

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 și M366, sector 5 (interior 3706 de la intrare sau numerele de telefon 0755.290.606 și 021.312.68.77).

Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea online a revistei. Pe website-ul nostru, www.magazinistoric.ro, la rubrica Abonamente la ediția online **găsiți cum se poate realiza abonamentul. Se poate face pe o perioadă de trei luni (9 lei), șase luni (18 lei) sau un an (36 lei). Pe perioada abonamentului, aveți acces la toată colecția revistei, de la primul număr, aprilie 1967, accesând rubrica** Arhiva **de pe website.**

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele în format tiff sau jpeg pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești. Toate materialele trimise sau predate redacției nu se returnează.

CONTENTS (Romanian History) **I. Budai-Deleanu** The Latin character of the Romanian language ● **I.-A. Pop** Leave history to the historians! (II) ● **P. Opriş** Romania, connected to the "Iran – Contra" affair ● **M. Nicolau** An officer of the royal army: Nicolau V. Gheorghe ● **V. Corduneanu** Ernst Stern, a set designer with Romanian origins ● **M. Zinovii** The 1946 – 1947 famine in Soviet Moldova, exposition at the European Parliament ● **M.E. Ionescu** 1848 – 2010. The different schools of thought in Romanian foreign policy (XXXVIII) ● **B. Costache** A Romanian propaganda album, published in Paris under the patronage of Queen Maria, later the "Golden book" of the National Bank of Romania ● **U.v. Hassell, C.M. Florian** The notes of a member of the German resistance to Hitler regarding Romania ● **G. Şuteu** Stories of Bucharest: The "Aman – Line, Dot. Theodor Aman – Sketch Artist" exposition, regarding the great artist's unpublished sketches ● **O. Dimitriu** Letters from former days: Martha Bibescu requests an audience from King Ferdinand ● **I. Schipor** What happened to the cultural treasures returned by the Soviets in 1956 (V) ● **I. Ionescu** The Siret Channel project ● **C. Păiuşan, D.-C. Obreja** Correspondence between king Carol II and the American diplomat George S. Messersmith (II) ● **I. Feodorov** The 5th Annual Conference of the "TYPARABIC. Early Arabic Printing for the Arabic-Speaking Christians. Cultural Transfers between Eastern Europe and the Ottoman Near East in the 18th Century" project ● In Bucharest, 50 years ago ● **M. Ioniţă** The Institute for Young Women founded by the National Orthodox Society of Romanian Women (II) ● **C. Albu** An invitation to the Academy Library: Homage to Spiru Haret ● Romanian documents at Hoover Institution (CCXLI)

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) **И. Будай-Деляну** Латинское происхождение румынского языка ● **И.-А. Поп** Оставьте историю историкам! (II) ● **П. Оприш** Румынские связи с скандалом Иран-Контрас ● **М. Николау** Николау В. Георге, офицер королевской армии ● **В. Кордуняну** Эрнст Штерн, сценограф румынского происхождения ● **М. Зиновий** Голод в советской Молдове 1946 – 1947 гг. – выставка в Европарламенте ● **М.Е. Ионеску** 1848 – 2010. Школы мышления во внешней политике Румынии (XXXVIII) ● **Б. Костаке** «Золотая книга» Нацбанка – пропагандинский альбом, изданный в Париже под патронажем королевы Марии ● **У.ф. Хасселл, К.М. Флориан** Заметки немецкого участника антигитлеровского Сопротивления о Румынии ● **Г. Шутеу** Истории Бухареста: «Теодор Аман – рисовальщик», выставка неизданных эскизов великого живописца ● **О. Димитриу** Когда-то люди посылали письма друг другу: Марта Бибеску просит аудиенции у короля Фердинанда ● **И. Скипор** Что случилось с культурными ценностями, возвращёнными Советским Союзом в 1956 г.? (V) ● **И. Ионеску** Проект судоходного р. Сирета ● **К. Пэюшан, Д.-К. Обрежа** Кэрол II и американский дипломат Джордж С. Мессерсмит – переписка (II) ● **И. Фёдоров** 5-ая международная конференция проекта «ТИПАРАБИК. Арабские книги, печатные для христиан Османской Империи – культурные обмены между Восточной Европой и Ближним Востоком в 18 в.» ● В Бухаресте 50 лет тому назад ● **М. Ионицэ** Институт благородных девиц, созданный Национальным Православным Обществом Румынских Женщин (II) ● **К. Албу** Приглашение в Библиотеку Академии: Почтение министру Спиру Харету ● Румынские документы в Институте Гувера (CCXLI)

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Calea 13 Septembrie, nr. 13, mezanin, camerele M364 şi M366, cutia poştală 45, cod 050711, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Unic, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul

ISSN 0541 – 881X **Lei 15,50**

magazin istoric

5 948384 040081 26005